

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ: Π.Μ.Σ. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Ο ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ: Η «ΗΘΙΚΗ ΤΩΝ ΧΑΚΕΡ» ΤΟΥ ΗΙΜΑΝΕΝ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ
«ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ» ΤΟΥ WEBER.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΗ: ΚΟΜΠΟΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ, ΛΑΖΟΣ ΓΡΗΓΟΡΗΣ, ΠΡΟΝΤΖΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ: 3309Μ005

ΑΘΗΝΑ 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	Σελ.4
 1.Βασικές έννοιες	
1.1 Η εποχή της πληροφορίας	Σελ.7
1.2 Τί είναι χάκερ;	Σελ.11
 2.Ηθική της εργασίας	
2.1 Τί εννοούν με τον όρο ηθική ο Weber και ο Himanen;	Σελ.14
2.2 Η εργασιακή ηθική του προτεσταντισμού	Σελ.18
2.3 Η εργασιακή ηθική των χάκερ	Σελ.21
 3. Χρόνος και εργασία	
3.1 Ο χρόνος εργασίας στον προτεσταντισμό	Σελ.27
3.2 Ο χρόνος για τους χάκερ	Σελ.33
 4. Χρήμα και εργασία	
4.1 Η ηθική του χρήματος των προτεσταντών	Σελ.37
4.2 Τα χρήματα δεν είναι το μόνο κίνητρο για τους χάκερ	Σελ.41
 5. Ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό	
5.1 Το παράδειγμα του Linux	Σελ.44
5.2 Το ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό	Σελ.48
5.3 Το ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό είναι πιο προτεσταντικό από τον καπιταλισμό;	Σελ.50
5.4 Ανοιχτό λογισμικό ως άρνηση ή ως συνέχεια της καπιταλιστικής λογικής;	Σελ.53
 6. Η κυριαρχία του καπιταλισμού στο διαδίκτυο	
6.1 Το πνεύμα του καπιταλισμού κυριαρχεί στην εποχή της πληροφορίας	Σελ.57

6.2 Η ηθική του διαδικτύου (nethic)	Σελ.62
6.3 Μια κριτική ανάλυση του τρόπου που ο Himanen παραθέτει τον Weber	Σελ.67
7. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις	
7.1 Η μαρξιστική θεώρηση των χάκερ	Σελ.68
7.2 Προς μια δημιουργικότητα έγκλειστη;	Σελ.72
7.3 Η αναρχική θεώρηση των χάκερ	Σελ.74
Συμπεράσματα	Σελ.76
Βιβλιογραφία	

Εισαγωγή

Ο εικοστός πρώτος αιώνας κυριαρχείται από τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του διαδικτύου. Η χρήση των νέων τεχνολογιών είναι καθοριστικής σημασίας παράγοντας σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής. Η οικονομία, η επικοινωνία, η ενημέρωση, ο πολιτισμός ακόμα και η πολιτική είναι μερικά από τα πεδία όπου η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή θεωρείται δεδομένη. Νέες μορφές απασχόλησης και καινοφανείς μορφές παραγωγής κέρδους, όπως η εργασία από απόσταση και η ευέλικτη μορφή εργασίας, διαμορφώνουν το νέο χάρτη της εργασίας με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του διαδικτύου. Η συζήτηση για την αλλαγή του προτύπου της εργασίας ξεκινά από τον Daniel Bell και το βιβλίο του «Η έλευση της μεταβιομηχανικής κοινωνίας», που εκδόθηκε το 1978, και συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας, από στοχαστές όπως ο Alain Touraine, ο Jeremy Rifkin, οι Michael Hardt και Toni Negri, ο Martin Carnoy και ο Manuel Castells. Η συζήτηση έχει στο επίκεντρο της το μετασχηματισμό ή όχι του προτύπου της εργασίας στον εικοστό πρώτο αιώνα και, πιο συγκεκριμένα, εστιάζει στην πνευματική εργασία με κύρια χαρακτηριστικά την παραγωγή, την επεξεργασία και τη διαχείριση της πληροφορίας και της γνώσης, ενώ η μεταβολή της εργασίας θεωρείται ισοδύναμη με τη ριζική μεταβολή που συντελέστηκε από την οικοτεχνία στο σύστημα της μαζικής οικονομικής παραγωγής.

Το περιβάλλον και οι απαιτήσεις της νέας μορφής εργασίας βρίσκονται υπό διαμόρφωση στην εποχή της πληροφορίας, όπου το διαδίκτυο και η εργασία με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ενισχύουν το ρόλο τους στην παραγωγή και στην οικονομία. Στο πλαίσιο της αλλαγής αυτής, ο Φινλανδός στοχαστής Pekka Himanen, στο βιβλίο του με τίτλο «Η ηθική των χάκερ και το πνεύμα της εποχής της πληροφορίας» υποστηρίζει πως ο τρόπος εργασίας των χάκερ ενέχει εν δυνάμει τις δυνατότητες να δημιουργήσει ένα νέο ιδεότυπο εργασίας. Το θεωρητικό πρόβλημα που τίθεται αφορά στη νέα μορφή που θα πάρει η εργασία και στο αν αυτή η νέα μορφή θα βρίσκεται ανάμεσα στην προτεσταντικής καταγωγής παραδοσιακή μορφή εργασίας, με κύρια χαρακτηριστικά το σταθερό ωράριο, την επιδίωξη του κέρδους και την αντιμετώπιση της εργασίας ως χρέους, που ο Max Weber περιέγραψε, και την αναδυόμενη μορφή εργασίας την οποία οι χάκερ προτείνουν με γνωρίσματα

την ευελιξία του χρόνου και της παραγωγής, την εργασία από απόσταση και την εξασφάλιση κέρδους μέσα από την επεξεργασία των πληροφοριών.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, κατά τον Himanen, η εργασία πραγματοποιείται με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του διαδικτύου και αυτού του είδους την εργασία τη θεωρεί δεδομένη στον εικοστό πρώτο αιώνα. Στο έργο του, λαμβάνεται ως αυτονόητο πως το παρόν και το μέλλον της ανθρώπινης εργασίας συνδέονται με τη χρήση του υπολογιστή και του διαδικτύου. Με προϋπόθεση την παραπάνω θέση, το λογισμικό λειτουργίας του υπολογιστή αποκτά σημαντικό ρόλο στην παραγωγική διαδικασία. Το λογισμικό λειτουργίας δημιουργείται από χάκερ, γεγονός που αναδεικνύει το κεντρικό ρόλο των τελευταίων στην όλη διαδικασία της εργασίας. Άλλωστε στην εποχή της πληροφορίας όπου βρισκόμαστε, σύμφωνα με το συγκεκριμένο στοχαστή, η γνώση είναι το κυρίαρχο στοιχείο και οι χάκερ έχουν σημαντικό ρόλο καθώς η πρακτική τους, το χάκεμα, είναι μια διανοητική εργασία. Η πρωτοτυπία της ανάλυσης του Himanen, λοιπόν, βρίσκεται στην ανάδειξη των χάκερ ως των πρωτοπόρων μιας νέας μορφής εργασίας που διαμορφώνει έναν καινούργιο ιδεότυπο εργασίας.

Το έργο του Himanen, «Η ηθική των χάκερ και το πνεύμα της πληροφορίας», που δεν είναι μεταφρασμένο στην ελληνική γλώσσα, αποτελεί κομβικής σημασίας σημείο στη συζήτηση για την αλλαγή της μορφής της εργασίας, τα στοιχεία της αλλαγής αλλά και τα όρια της. Εξαιτίας της συμβολής του έργου του, θεωρήσαμε σημαντικό να παρουσιάσουμε κριτικά τις τοποθετήσεις του Himanen για το κρίσιμο ερώτημα της μορφής που θα λάβει η εργασία στην εποχή της πληροφορίας. Το βιβλίο δημοσιεύτηκε το 2001, σε ένα πρώιμο στάδιο για την παρατήρηση της σημασίας του διαδικτύου και των χάκερ στην οικονομική παραγωγή, και προκάλεσε μια συζήτηση γύρω από τα κίνητρα και την ηθική εργασίας των χάκερ ως το χαρακτηριστικό δείγμα ενός νέου τύπου εργασίας.

Κρίναμε αναγκαίο να εισαγάγουμε τον αναγνώστη στην θέμα της εργασίας μας, αποσαφηνίζοντας, αρχικά, τους όρους «εποχή της πληροφορίας», «χάκερ» και «ηθική της εργασίας» στα πρώτα κεφάλαια. Στη συνέχεια, τίθενται σε αντιπαράβολή οι παράγοντες που διαμορφώνουν την προτεσταντική εργασιακή

ηθική κατά τον Weber, όπως ο χρόνος, τα χρήματα, η εργασία ως χρέος, και οι παράγοντες της εργασιακής ηθικής των χάκερ, όπως η ευελιξία, η συνεργασία, η επιθυμία για δημιουργία, που ο Himanen αναλύει στο βιβλίο του. Τα στοιχεία στα οποία εστιάζουμε είναι ο χρόνος, τα κίνητρα και η συνεργασία. Συνεπώς, επικεντρωνόμαστε στην αντιπαράθεση που πραγματοποιείται ανάμεσα στις αναλύσεις των Himanen και Weber, με σκοπό να δείξουμε πώς ο Himanen, με τρόπο ανάλογο του Weber, δημιουργεί τη δική του θεωρία για το ρόλο που επιτελούν οι χάκερ στη διαμόρφωση της εργασίας στην εποχή της πληροφορίας. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε τους τρόπους δημιουργίας του ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού, επειδή αποτελεί το πρώτο παράδειγμα εμφάνισης της διαφορετικής εργασιακής ηθικής των χάκερ κατά τον Himanen. Ύστερα, επιχειρούμε την κριτική ερμηνεία του έργου του στοχαστή. Συνεχίζοντας, εστιάζουμε την προσοχή μας στην ηθική που σύμφωνα με τον Himanen χαρακτηρίζει το διαδίκτυο από την δημιουργία του έως σήμερα, προκειμένου να διερευνήσουμε τις προοπτικές και τους περιορισμούς που αναδύονται για το μέλλον της εργασίας η οποία στηρίζεται στη χρήση του διαδικτύου. Τέλος, παραθέτουμε τρεις εναλλακτικές θεωρίες για τη διαμόρφωση της εργασίας, με σκοπό να αναδειχθούν τα όρια και οι προεκτάσεις της ανάλυσης του Φινλανδού στοχαστή.

Πρέπει να σημειώσουμε πως οι μεταφράσεις από τα ξενόγλωσσα κείμενα είναι δική μας.

1.Βασικές έννοιες

1.1Εποχή της πληροφορίας

Η εποχή που ζούμε έχει χαρακτηριστεί από πολλούς στοχαστές ως η εποχή της πληροφορίας. Αν και ο ακριβής προσδιορισμός του όρου διαφέρει στις θεωρητικές προσεγγίσεις (Castells, Hardt, Negri, Rifkin, Himanen), η επίδραση της πληροφορίας μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών και ειδικότερα του ηλεκτρονικού υπολογιστή έχει κυρίαρχη θέση στις θεωρίες. Ο προσδιορισμός της αλλαγής στην παραγωγή διαφέρει (πληροφορισμός, πληροφοριακός τρόπος παραγωγής, πληροφορικοποίηση) αλλά το κεντρικό νόημα όλων των αναλύσεων είναι πως η οικονομία στηρίζεται στις εργασίες του τριτογενούς τομέα, στην επεξεργασία της πληροφορίας και στις υπηρεσίες. Αν ο πρωτογενής τομέας, η γεωργία, έχασε το σημαντικό της ρόλο από την κυριαρχία της βιομηχανίας, η βιομηχανία έχασε τη σημασία της στην οικονομία από τις υπηρεσίες, οι οποίες στηρίζονται στην επεξεργασία και την αξιοποίηση των πληροφοριών. Η πληροφορία είναι το στοιχείο εκείνο που δημιουργεί την υπεραξία και το κέρδος. Η βασική προϋπόθεση της αυξημένης σημασίας της πληροφορίας έγκειται στην γρήγορη διάδοσή και αξιοποίησή της. Η μείωση του χρόνου μετάδοσης της πληροφορίας δημιουργεί μια νέα μορφή παραγωγής στην οποία ο καταναλωτής μπορεί να παραγγέλνει προϊόντα και η εταιρία να τα παράγει ύστερα από την παραγγελία. Η οργάνωση της παραγωγής με αυτό τον τρόπο έχει τροποποιήσει σημαντικά τον χαρακτήρα της εργασίας.

Για τους Michael Hardt και Toni Negri η γρήγορη μετάδοση των πληροφοριών ανά τον κόσμο και οι νέες τεχνολογίες της επικοινωνίας διαμόρφωσαν ένα νέο καταμερισμό της εργασίας, όχι μόνο ανάμεσα στους ανθρώπους και αλλά ανάμεσα στα κράτη (2002:379). Οι ανεπτυγμένες χώρες έχουν την τεχνογνωσία και οι αναπτυσσόμενες χώρες την παραγωγή. Ο νέος καταμερισμός εργασίας στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στο χαμηλό κόστος παραγωγής προϊόντων των αναπτυσσόμενων χωρών. Στις ανεπτυγμένες χώρες τα προϊόντα σχεδιάζονται ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες τα προϊόντα παράγονται. Η πληροφορία μεταδίδεται με

αστραπιαία ταχύτητα και η παραγωγή προϊόντων μπορεί να αλλάξει με εξίσου γρήγορο τρόπο.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να ορίσουμε την εποχή της πληροφορίας ως την εποχή κατά την οποία η πληροφορία και η επικοινωνία κυριαρχεί στην παραγωγή. Η αλληλεπίδραση της επικοινωνίας με την παραγωγή δημιούργησε τις δυνατότητες για ένα νέο τρόπο παραγωγής όπου η παραγωγή προϊόντων αυτοματοποιείται, οι επιθυμίες των καταναλωτών υλοποιούνται σε μηδενικό χρόνο και οι επιχειρήσεις αποκτούν την ευελιξία αποσύνδεσης της παραγωγής από ένα συγκεκριμένο τόπο. Η παραγωγή μέσα από την άμεση επικοινωνία μείωσε το χρόνο μεσολάβησης μεταξύ σχεδιασμού και παραγωγής και τελικά μείωσε το κόστος της παραγωγής.

Η πληροφορία και η γρήγορη αξιοποίησή της δίνει το πλεονέκτημα μεταξύ των εταιριών. Ο κεντρικός ρόλος που έχει η πληροφορία απορρέει από τις εξελίξεις σε τρεις τομείς, κατά τον Manuel Castells (2000:298). Ο πρώτος τομέας είναι η παραγωγή, όπου η δημιουργία παγκόσμιων επιχειρήσεων είχε ανάγκη την γρήγορη μετάδοση της πληροφορίας και ταυτόχρονα η μεταβολή των πηγών παραγωγικότητας από το κεφάλαιο και την εργασία μεταβιβάστηκε στον τομέα της γνώσης. Ο δεύτερος τομέας είναι η κατανάλωση, όπου οι μαζικές αγορές και το κράτος πρόνοιας χρειάστηκαν τις πληροφορίες για να λειτουργήσουν με ακόμα πιο ταχείς ρυθμούς. Τρίτος τομέας είναι η κρατική παρέμβαση όπου το κράτος για να επιτύχει καλύτερα αποτελέσματα παρέμβασης χρειάστηκε ένα νέο τύπο διαχείρισης δεδομένων, που αποτελείται από ροές πληροφορίας και διαδικασίες λήψης αποφάσεων με βάση την πληροφορία (Castells 2006:300). Για τους παραπάνω λόγους η πληροφορία απέκτησε τη δυναμική που έχει σήμερα.

Ο Castells πιστεύει πως έχουμε περάσει στον πληροφοριακό τρόπο παραγωγής, ο οποίος έχει δύο γνωρίσματα. Το πρώτο γνώρισμα είναι πως ο πυρήνας των νέων τεχνολογιών βρίσκεται στην επεξεργασία της πληροφορίας, με συνέπεια η πληροφορία να αποτελεί ταυτόχρονα την πρώτη ύλη και το αποτέλεσμα της τεχνολογικής αλλαγής (Castells 2003:297). Η πληροφορία διαδίδεται ανεξαρτήτως απόστασης, χωρίς κόστος και σε συντομότερους χρόνους μεταβίβασης. Το δεύτερο γνώρισμα είναι η διαδικασία που αξιοποιεί τα αποτελέσματα των καινοτομιών. Η

σημασία των αποτελεσμάτων των τεχνολογικών καινοτομιών γίνεται φανερό όταν αυτές γίνονται κομμάτι μιας μεγαλύτερης καινοτομίας. Οι Castells και Yuko Aoyama έχουν επισημάνει τρεις πλευρές τις νέας εποχής όπου η πληροφορία κυριαρχεί (1994:6). Η πρώτη πλευρά είναι πως η πηγή της παραγωγικότητας και της ανάπτυξης βρίσκεται στη γενιά της γνώσης που εκτείνεται σε όλες τις πλευρές της οικονομικής δραστηριότητας μέσα από την επεξεργασία της πληροφορίας. Η γνώση έγκειται στο συνδυασμό των πληροφοριών. Η δεύτερη πλευρά είναι πως η οικονομική δραστηριότητα θα μετατραπεί από παραγωγή αγαθών σε παροχή υπηρεσιών. Η τρίτη πλευρά έγκειται στο γεγονός πως η νέα οικονομία θα αυξήσει τη σημασία των επαγγελματιών με υψηλό πληροφοριακό και γνωστικό περιεχόμενο (Castells, Aoyama 1994:6). Είναι φανερό η σημασία που ο Castells δίνει στο ρόλο της πληροφορίας στη νέα εποχή και κυρίως στη σημασία της για την οικονομία.

Κατά τον Himanen ο πληροφοριακός τρόπος παραγωγής είναι ένας «νέος τρόπος να παράγουμε πράγματα» (Himanen 2004:3). Αυτός ο νέος τρόπος προϋποθέτει κάποιες αρχές. Οι αρχές που πρέπει να ακολουθεί ο νέος αυτός τρόπος δημιουργίας προκύπτει από τις δυνατότητες που παρέχουν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το διαδίκτυο. Πρέπει να σημειώσουμε πως ο Himanen κατάγεται από την Φινλανδία, μια χώρα που έχει αναπτύξει σε μεγάλο βαθμό τις τεχνολογίες του διαδικτύου και όπου η σύνδεση στο διαδίκτυο είναι ένα συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των πολιτών. Η οπτική του σαφώς είναι επηρεασμένη από την καταγωγή του.

Η καινοτομία είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα του νέου τρόπου παραγωγής. Η καινοτομία που προκύπτει από τη σωστή χρήση των πληροφοριών δημιουργεί τις ευκαιρίες για κέρδος. Οι τεχνολογικές καινοτομίες δημιουργούν νέες υπηρεσίες που παρέχονται στους καταναλωτές αντί των υλικών αγαθών. Τα υλικά αγαθά προορίζονται για να υποστηρίξουν τις τεχνολογικές καινοτομίες. Η καινοτόμος ιδέα στηρίζεται στην κατάλληλη επεξεργασία των πληροφοριών και στον κατάλληλο συνδυασμό τους προκειμένου να δημιουργηθεί κάτι νέο «εξαρτάται από τη γένεση γνώσεων που διευκολύνεται από την ανοιχτή πρόσβαση στις πληροφορίες» (Castells 2006:131).

Για τον Jeremy Rifkin βρισκόμαστε στην περίοδο της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης (1996:145). Η πρώτη βιομηχανική επανάσταση προέκυψε από τη χρησιμοποίηση του ατμού στην παραγωγή. Η δεύτερη βιομηχανική επανάσταση σηματοδοτήθηκε από τη χρήση του ηλεκτρισμού στην παραγωγή και είχε διάρκεια από το 1860 μέχρι τον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο. Η τρίτη βιομηχανική επανάσταση ξεκίνησε, για τον αμερικάνο στοχαστή, μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Η τρίτη βιομηχανική επανάσταση έχει ως χαρακτηριστικό της τον υπολογιστή και την κυριαρχία των σκεπτόμενων μηχανών (Rifkin 1996:145).

1.2 Τι είναι χάκερ;

Ο χάκερ αυτοπροσδιορίζεται ως ο άνθρωπος που βρίσκει τη λύση σε ένα πρόβλημα. Η λύση που ο χάκερ προτείνει μπορεί να μην είναι η καλύτερη αλλά σίγουρα είναι νέα. Ο χάκερ επινοεί, βλέπει τις δυνατότητες λύσεις ενός προβλήματος και αξιοποιεί κατάλληλα τα δεδομένα προκειμένου να προτείνει τη δική του λύση. Ο Mackenzie Wark, στην ανάλυσή του, προτείνει τον ορισμό των χάκερ ως των ανθρώπων «που δημιουργούν τη δυνατότητα να εισαχθούν νέα πράγματα στον κόσμο. Όχι πάντοτε πράγματα σπουδαία, ούτε καν πράγματα καλά, αλλά πράγματα νέα» (Wark 2006:§004) . Στην οπτική του Wark, το χάκεμα συνδυάζεται με νέες έννοιες και νέες αντιλήψεις οι οποίες προκύπτουν από τη ικανότητα του χάκερ να διακρίνει την αφαιρετική διάσταση των πραγμάτων που θα του επιτρέψει να παραγάγει κάτι νέο. Ο χάκερ διακρίνει τη δυνατότητα ενός πράγματος και πραγματοποιεί τη δυνατότητα με το δικό του τρόπο. Για τον Eric Raymond, ο χάκερ είναι αυτός που «τραβάει το λαγό από το καπέλο» (1996:611), με την έννοια πως ο χάκερ επινοεί τη λύση από το πουθενά. Με αυτό τον τρόπο ο χάκερ καινοτομεί, δημιουργεί μια λύση από το πουθενά, δημιουργεί ένα νέο προϊόν. Η ενασχόληση με το πρόβλημα προκύπτει από το προσωπικό ενδιαφέρον του χάκερ.

Σύμφωνα με την παραπάνω προσέγγιση, ο προσδιορισμός του χάκερ μπορεί να αποδοθεί και σε ανθρώπους που δεν ασχολούνται με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Ο Wark θεωρεί πως χάκερ μπορούν να χαρακτηριστούν άνθρωποι κατά τη διάρκεια όλης της ανθρώπινης ιστορίας αλλά στον εικοστό αιώνα οι χάκερ έχουν πολλαπλασιαστεί σε βαθμό που να αποτελούν μια ξεχωριστή τάξη. Οι χάκερ με αυτή την οπτική είναι όλοι οι άνθρωποι που στη ζωή τους χρησιμοποιούν το μυαλό τους για να δημιουργήσουν κάτι το νέο. Το χάκεμα, το προϊόν του χάκερ, είναι η λύση που δίνει ο χάκερ. Η έννοια του χακέματος ως λύση ενός προβλήματος δεν περιορίζεται στους υπολογιστές. Για τον Paul Taylor «το χάκεμα δεν αναφέρεται μονάχα στους υπολογιστές αλλά αναφέρεται σε κάθε πεδίο της τεχνολογίας. Όταν δεν έχεις μια κατσαρόλα να μαζέψεις με αυτή το νερό και χρησιμοποιείς τη μηχανή του καφέ, τότε αυτό είναι χάκεμα για μένα. Επειδή χρησιμοποιείς την τεχνολογία με έναν τρόπο που κανείς δεν υπέθετε πως μπορεί να χρησιμοποιηθεί» (Taylor

1998:414). Ο Raymond με τη σειρά του θεωρεί πως χάκερ μπορούν να βρεθούν σε κάθε πεδίο ανθρώπινης δραστηριότητας «υπάρχουν άνθρωποι που εφαρμόζουν την ιδεολογία των χάκερ σε άλλους τομείς, όπως στα ηλεκτρονικά ή στη μουσική-ουσιαστικά μπορείς να τη βρεις στα υψηλότερα επίπεδα κάθε επιστήμης ή τέχνης» (2001:2). Ο Richard Stallman ορίζει το χάκεμα ως «την εξερεύνηση των ορίων του τι είναι δυνατόν με ένα πνεύμα παιχνιδιάρικο και εξυπνάδα. Δραστηριότητες που εμφανίζουν εξυπνάδα και παιχνίδι αξίζουν να χακευτούν» (Stallman 2002:1). Ο Γρηγόρης Λάζος ταυτίζει το χάκεμα με την καινοτομία και ορίζει ως χάκεμα την «καινοτομική ιδέα που –αναδιατάσσοντας δεδομένα, δυνατότητες και αυτονόητα, κατάφερνε να εκτονώσει θεωρητικά και πρακτικά τη σύγχυση που προκαλούσε η αύξηση της γνώσης με τις καθιερωμένες μεθόδους» (2001:95). Αυτή η προσέγγιση όπου το χάκεμα ταυτίζεται με την καινοτομία είναι πολύ σημαντική για την κατανόηση του ρόλου των χάκερ στην εποχή της πληροφορίας.

Εστιάζοντας στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ο χάκερ είναι αυτός που ασχολείται με το λογισμικό των ηλεκτρονικών υπολογιστών με σκοπό είτε να δημιουργήσει νέο λογισμικό είτε να διορθώσει τα λάθη σε υπάρχοντα λογισμικά. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα των anonymus (η πιο γνωστή ομάδα χάκερ) ο χάκερ είναι αυτός που δημιουργεί, που κατασκευάζει πράγματα και που επιλύει προβλήματα. Προϊόντα της εργασίας χάκερ είναι το διαδίκτυο και η ανάπτυξη των λογισμικών των ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Ο όρος χάκερ πρωτοεμφανίστηκε στις κοινότητες των ανθρώπων που ασχολούνταν με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές τη δεκαετία του 1960 στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και χάκερ προήλθε από τις κοινότητες του Ινστιτούτου Τεχνολογίας της Μασαχουσέτης. Οι άνθρωποι σε αυτές τις κοινότητες είχαν διαμορφώσει ένα κοινό κώδικα ηθικών αξιών στη σχέση που θα πρέπει να έχει ένας προγραμματιστής με το λογισμικό του υπολογιστή με το οποίο ασχολείται. Οι κανόνες αυτοί ήταν αφενός πως «όλες οι πληροφορίες θα πρέπει να είναι ελεύθερες» και αφετέρου πως «η πρόσβαση στους υπολογιστές πρέπει να είναι απόλυτη και απεριόριστη» (Levy 1994:40). Η αρχική λέξη ήταν η λέξη χάκεμα (hacking) που δήλωνε πως κάποιος πράττει σύμφωνα με τις αρχές της κοινότητας. Ο χάκερ (hacker) είναι αυτός που ασκεί το χάκεμα (hacking).

Ο όρος χάκερ έχει αποκτήσει αρνητικό περιεχόμενο στην κοινή γνώμη εξαιτίας της κακής χρησιμοποίησής του από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ο χάκερ δεν δημιουργεί κακόβουλα λογισμικά, ούτε ιούς, ούτε επιδιώκει την εισβολή στα αρχεία ηλεκτρονικών υπολογιστών. Ο κράκερ είναι αυτός που επιδιώκει τα παραπάνω και οι κράκερς αποδοκιμάζονται από όλους τους χάκερς. Ο όρος κράκερ προκύπτει από το ρήμα crack που σημαίνει σπάω. Οι κράκερ είναι προγραμματιστές που καταστρέφουν λογισμικά προγράμματα μέσα από τη δημιουργία ηλεκτρονικών ιών ή προγραμματιστές που παραβιάζουν συστήματα ασφαλείας μεγάλων οργανισμών χωρίς κανένα στόχο. Οι κράκερς επιδιώκουν να καταστρέφουν ενώ οι χάκερς στοχεύουν στη δημιουργία (Raymond 2001:2). Οι χάκερ νιώθουν αποστροφή για τους κράκερ και τους θεωρούν κατώτερους και ανώριμους προγραμματιστές.

2. Ηθική της εργασίας

2.1 Η ηθική της εργασίας στον Weber και στον Himanen

Ο Weber στο κλασικό έργο του «Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού», αναλύει το εργασιακό πρότυπο του προτεσταντισμού. Η προτεσταντική εργασιακή ηθική προτείνει κατ'αρχήν την προσήλωση στην εργασία. Η προσήλωση και η αφοσίωση στην εργασία είναι αποτελέσματα της πίστης σε ένα θείο έργο που τελείται μέσα από την εργασία. Ο άνθρωπος μέσα από την αφοσίωσή του στο επάγγελμά του συντηρεί και εξυμνεί τη δόξα του Θεού. Η προσήλωση στην εργασία που αρχικά προτείνει ο προτεσταντισμός δημιουργεί ένα πιστό εργατικό δυναμικό που δουλεύει για να αποδείξει την αφοσίωσή του στο Θεό. Η επιδίωξη του πλούτου, κατ'αρχήν, θεωρείται πράξη στην οποία κυριαρχούν τα πάθη του ανθρώπου, σαν πράξη αντίθετη με τους λόγους των ιερών κειμένων (Weber 2006:137). Η εξέλιξη του προτεσταντισμού και η αίρεση του Καλβινισμού μεταβάλλουν την αντίληψη περί κέρδους και υιοθετούν την αντίληψη πως η Θεία Χάρη φανερώνεται στον πιστό μέσα από την απόκτηση χρημάτων. Ο Θεός ωφελεί τον εκλεκτό πιστό και σε αυτή τη ζωή και η απόδειξη της Θεϊκής εύνοιας είναι η απόκτηση χρημάτων μέσα από την επαγγελματική δραστηριότητα (Weber 2006:142). Ο εκλεκτός του Θεού έχει τη υποχρέωση να κερδίζει όσο περισσότερα χρήματα δύναται μέσα από την εργασία του εφόσον αυτή η εργασία είναι μέρος ενός Θεϊκού σχεδίου.

Σημαντικό ρόλο στην αντίληψη της ηθικής της εργασίας που αναπτύσσεται από τον Weber έχει η έννοια της ορθολογικότητας. Ο πιστός προτεστάντης επιδιώκει την μείωση της επίδρασης των ανθρώπινων παθών κατά τη διάρκεια της ζωής του προκειμένου να δεχθεί τη Θεία Χάρη. Η επιδίωξη αυτή γίνεται με έναν ορθολογικό τρόπο καθώς ο πιστός δεν ζει πολυτελώς, δεν αφήνεται στις περιττές απολαύσεις της σάρκας (ακόμα και η ξεκούραση ακολουθεί κανόνες) και αφοσιώνεται στο επάγγελμά του. Η προσήλωση στην εργασία έχει διττό χαρακτήρα, αφενός ο πιστός, λόγω της εργασίας, δεν έχει χρόνο για περιττές απολαύσεις και αφετέρου, μέσα από το επάγγελμα, πραγματώνεται το σχέδιο του Θεού (Weber 2006:149). Ο πιστός με ορθολογικό και μεθοδικό τρόπο μειώνει τις απολαύσεις και αφοσιώνεται στην

εργασία του (Weber 2006:134). Η ορθολογικότητα διαπνέει την επιχειρηματική δραστηριότητα όταν αυτή αποκόπτεται από το θρησκευτικό στοιχείο.

Στην εξέλιξη της ιστορίας, οι αντιλήψεις περί κέρδους και περί εργασιακής προσήλωσης ξεφεύγουν από το θρησκευτικό στοιχείο και αποκτούν μια αυτόνομη διάσταση (Weber 2006:134). Η αποκοπή από τον προτεσταντισμό δίνει την ευκαιρία στους ανερχόμενους επιχειρηματίες να διαθέτουν, από τη μία πλευρά, ένα εργατικό δυναμικό προσηλωμένο στην εργασία του και, από την άλλη, την πεποίθηση πως θα πρέπει να επιδιώκεται η μεγιστοποίηση των κερδών μέσα από την ορθολογική επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο Weber διαπιστώνει πως ήδη στην εποχή του Βενιαμίν Φραγκλίνου το πνεύμα του καπιταλισμού έχει ξεφύγει από τους προτεσταντικούς κανόνες (2006:157). Η ορθολογικότητα του επιχειρηματία συνίσταται στην απόκτηση κέρδους με τη μείωση των περιττών εξόδων. Με τρόπο ανάλογο της ορθολογικότητας στην συμπεριφορά του πιστού, ο καπιταλιστής επιχειρηματίας επιδιώκει τη μείωση των εξόδων (ακόμα και στην προσωπική του ζωή) με στόχο την αύξηση του κέρδους.

Συνοψίζοντας, για τον Weber η ηθική εργασίας του αστού είναι η ορθολογική διαχείριση των εσόδων και των εξόδων, προκειμένου να επιτευχθεί το μέγιστο κέρδος (2006:15). Οι σωστοί κανόνες εργασίας για τον αστό του Weber είναι οι κανόνες που περιορίζουν τα περιττά έξοδα και αυξάνουν το κέρδος. Όπως αποδεικνύεται και από τις συμβουλές του Βενιαμίν Φραγκλίνου, οι οποίες παρατίθενται, οι σωστοί κανόνες εργασίας επεκτείνονται στην εντύπωση που δημιουργεί το άτομο μέσα από την εργασία του. Η ορθολογικότητα της συμπεριφοράς του αστού ακόμα και εκτός των ωρών εργασίας δημιουργεί δυνατότητες για κέρδος. Το άτομο είναι υπεύθυνο για τη μεγιστοποίηση των κερδών και για αυτό το λόγο πρέπει να έχει μια συμπεριφορά που θα επιδιώκει το κέρδος.

Στον Himanen η ηθική της εργασίας είναι διαφορετική. Ο χάκερ επιδιώκει τη δημιουργία για χάρη της προσωπικής ευχαρίστησης αλλά και για χάρη της ευκολίας της κοινότητας. Το άτομο, για τον Himanen, οφείλει να σκέφτεται με βάση τις προσωπικές του επιθυμίες σε αντίθεση με τον αστό του Weber όπου οι προσωπικές

επιθυμίες θυσιάζονται για χάρη του κέρδους. Ο χάκερ, για τον Φινλανδό στοχαστή, θεωρεί ηθικό να ζει όπως επιθυμεί, να εκπληρώνει τις επιθυμίες του και μέσα από την εκπλήρωση των επιθυμιών του να βοηθά και τους υπόλοιπους χάκερ της κοινότητας ή τους απλούς χρήστες του προϊόντος που δημιούργησε (Himanen 2001:51). Ο σκοπός του χάκερ είναι η δημιουργία λογισμικών προγραμμάτων αλλά ο τρόπος με τον οποίο η δημιουργία αυτή επιτυγχάνεται ακολουθεί μια λογική διαφορετική από την λογική επιδίωξης κέρδους του αστού.

Για τον χάκερ, ορθολογικό είναι να δημιουργεί λογισμικό όταν ο ίδιος το επιθυμεί και να δημιουργεί οτιδήποτε ο ίδιος επιθυμεί (Himanen 2001:40). Η ορθολογικότητα σταματά να ακολουθεί τη μέθοδο του προτεστάντη αστού και ηθικός τρόπος εργασίας θεωρείται η δημιουργία λογισμικού σύμφωνα με την επιθυμία του χάκερ. Η εργασία παύει να αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο της ζωής και μετατρέπεται σε μία ακόμα πλευρά της ζωής. Η μέθοδος εργασίας που οι χάκερ θεωρούν σωστή δεν είναι η καθημερινή σταθερή εργασία που στοχεύει στο μέγιστο κέρδος αλλά η εργασία που στοχεύει στη δημιουργία ενός προϊόντος. Το προϊόν είναι που καθορίζει την εργασιακή συμπεριφορά και όχι το άτομο. Η μέθοδος που ακολουθεί ο χάκερ στοχεύει στη δημιουργία και όχι στο κέρδος, το κέρδος έρχεται συμπληρωματικά.

Ο χάκερ, έχοντας αντίληψη της σπουδαιότητας δημιουργίας λογισμικού για όφελος του συνόλου της κοινότητας, δημιουργεί λογισμικό. Η ιστορία της ανάπτυξης του λογισμικού του ηλεκτρονικού υπολογιστή αποδεικνύει πως το όφελος του συνόλου των χρηστών πρέπει να είναι ιεραρχικά πρώτο στα κίνητρα του χάκερ. Χωρίς τη διάθεση για εθελοντική προσφορά, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές δεν θα είχαν αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό. Ο χάκερ έχει ως κίνητρα την επιθυμία του για δημιουργία λογισμικού αλλά και τη διάθεση για προσφορά στους υπόλοιπους χρήστες. Ο ίδιος ο χάκερ έχει επωφεληθεί από τις δημιουργίες άλλων και για αυτό το λόγο στοχεύει στο να βοηθήσει με τη σειρά του άλλους χάκερ.

Συμπερασματικά, η ηθική εργασίας των χάκερ θεωρεί σωστή τη δημιουργία με όποιον τρόπο και αν γίνεται αλλά έχει στο επίκεντρο της τις ανθρώπινες επιθυμίες. Εξαιτίας αυτής της παράδοξης μεθόδου, ο χάκερ δεν χρειάζεται σταθερό ωράριο για

να δημιουργήσει αλλά αντίθετα η δημιουργία προκύπτει από την επιθυμία του να ασχοληθεί με τη δημιουργία λογισμικού. Η ηθική αυτή στάση απέναντι στην εργασία προέκυψε από τη αρχή δημιουργίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών και από την ιστορία της δημιουργίας του διαδικτύου (Castells 2001:69).

Η ηθική της εργασίας ασχολείται με την αναζήτηση των σωστών κινήτρων για να εργαστεί ο άνθρωπος. Αρχική προϋπόθεση αποτελεί η εργασία να είναι κάτι που ο άνθρωπος επιδιώκει. Η τήρηση των κανόνων της εργασιακής ηθικής θεωρείται ως η πιστοποίηση για εργασιακή ανέλιξη του ατόμου. Στην παρούσα εργασία αναλύουμε δύο θεωρίες για την ηθική της εργασίας, την προτεσταντική εργασιακή ηθική και την ηθική εργασίας των χάκερ.

2.2 Η εργασιακή ηθική του προτεσταντισμού

Ο Himanen δημιουργεί την δική του θεωρία για την ηθική των χάκερ στηριγμένος στην αντιπαράθεση με την προτεσταντική ηθική του Weber στο ομότιτλο βιβλίο του. Η ανάλυση του Weber είναι η βάση στην οποία ο Himanen δημιουργεί την ηθική των χάκερ.

Στο πρώτο στάδιο αναλύεται η εργασία και η αιτιολόγηση της εργασίας. Ο Himanen ερμηνεύει την προτεσταντική ηθική της εργασίας σαν χρέος που το άτομο καλείται να εκπληρώσει. Η εργασία παρουσιάζεται ως το κάλεσμα του Θεού και για αυτό το λόγο οι άνθρωποι οφείλουν να βλέπουν την εργασία ως αυτοσκοπό της ζωής τους. Η εργασία καθεαυτήν, λοιπόν, είναι για τους προτεστάντες η εκπλήρωση ενός χρέους. Η εργασιακή πρακτική, οι κανόνες που πρέπει να διέπουν την εργασία του ανθρώπου είναι αυστηρά καθορισμένοι. Παραθέτοντας την άποψη πως «ο Θεός θέλει να βλέπει τους ανθρώπους να κάνουν τη δουλειά τους» (Himanen 2001:9), ο Himanen προσπαθεί να υποστηρίξει το δεύτερο στοιχείο της προτεσταντικής ηθικής πως η εργασία έχει καταλήξει να είναι ο προορισμός του ανθρώπου. Η προσπάθεια του υποστηρίζεται με την παράθεση αποσπασμάτων από κείμενα μοναχών όπως ο Benedict και ιεροκηρύκων όπως ο Baxter. Στα αποσπάσματα τονίζεται η υποταγμένη στον Θεό εργασία ως το μέσο για την ταπείνωση της ανθρώπινης ψυχής. Ο αρχαιοελληνικός μύθος του Σίσυφου είναι το παράδειγμα που αποκρυσταλλώνει το επιχείρημά του. Η παρεμβολή των λόγων των μοναχών και του ιεροκηρύκων δεν είναι τυχαία, οι μοναχοί είναι οι πρόγονοι του προτεσταντισμού και οι ιεροκήρυκες αυτοί που διέδωσαν τις αρχές του προτεσταντισμού. Η μεταρρύθμιση του Λούθηρου απλώς διέδωσε αξίες και ηθικούς κώδικες που προϋπήρχαν στα μοναστήρια, κατά τον Himanen (2001:11).

Η χειραφέτηση των αρχών εργασίας από τη θρησκευτική βάση του προτεσταντισμού οδήγησε στην υιοθέτηση της εργασιακής προτεσταντικής ηθικής από ανθρώπους που δεν ασπάζονται το συγκεκριμένο δόγμα και για αυτό το λόγο ο Himanen κατατάσσει την Προτεσταντική Ηθική σε παρόμοια θέση με την ερμηνεία της φράσης «πλατωνικός έρωτας» (2001:11). Η ανάλυση της έννοιας του «πλατωνικού έρωτα» για την κατανόηση της προτεσταντικής ηθικής βοηθά τον

στοχαστή να δείξει την ουδετερότητα που έχει ο όρος πια. Σύμφωνα με αυτή την ανάλυση, δεν χρειάζεται να γνωρίζει κανείς την πλατωνική φιλοσοφία για να ξέρει την σημασία του «πλατωνικού έρωτα», όπως δεν χρειάζεται να είναι κάποιος προτεστάντης για να ακολουθεί την προτεσταντική εργασιακή ηθική. Η αρχική ουσία της προτεσταντικής ταπείνωσης της ψυχής έχει πια χαθεί, οι εργασιακοί κανόνες όμως και η ορθολογικότητα έχουν παραμείνει. Συνέπεια της αποδέσμευσης είναι η μετατροπή του καπιταλισμού (όπως προέκυψε και από τις αρχές του προτεσταντισμού) σε ένα «θρησκευτικά ουδέτερο σιδερένιο κλουβί». Η θρησκευτική πλευρά έχει χαθεί, η εργασιακή ηθική που βλέπει την εργασία σαν αυτοσκοπό έχει παραμείνει.

Τρίτο σημείο της αρχικής του ανάλυσης για την εργασία είναι η ανάδειξη της εργασίας ως του κυρίαρχου στοιχείου της ανθρώπινης ζωής. Η κυριαρχία της εργασίας στην ζωή είναι, για τον Himanen, ένα ξεκάθαρο στοιχείο της προτεσταντικής εργασιακής ηθικής. Πριν από τον προτεσταντισμό, η εργασία δεν κυριαρχούσε στον ανθρώπινο βίο και, προκειμένου να επικυρώσει τον ισχυρισμό του, παραθέτει αποσπάσματα από λογοτεχνικά και θρησκευτικά κείμενα. Οι άνθρωποι βίωναν την εργασία ως στιγμές μέσα στην μέρα ίσης σημασίας και ίσης χρονικής διάρκειας με τα υπόλοιπα γεγονότα της καθημερινής ζωής. Η εργασία ήταν απλώς άλλο ένα κομμάτι στο παζλ της καθημερινής ζωής. Μετά την κυριαρχία της προτεσταντικής ηθικής της εργασίας η ζωή των ανθρώπων οργανώθηκε γύρω από το ωράριο εργασίας (Himanen 2001:34). Οι εργασιακοί κανόνες πρέπει να τηρούνται πιστά από τους εργαζόμενους προκειμένου οι εργαζόμενοι να συνεχίσουν να έχουν δουλειά. Η τήρηση του ωραρίου και η κεντρική σημασία της εργασίας στην ζωή του ανθρώπου έχει συνέπειες και στην ζωή εκτός εργασίας. Η ζωή ρυθμίζεται με βάση το ωράριο εργασίας, οι αποκλίσεις από αυτό τον κανόνα έχουν άμεσες συνέπειες. Ο εργάτης οφείλει να ζει με τέτοιο τρόπο ώστε η εργασία του να είναι πιο παραγωγική.

Οι τρεις παρατηρήσεις του Weber για την προτεσταντική αντίληψη της εργασίας υιοθετούνται από τον Himanen με τρόπο αποδεικτικό σε σύγκριση με την αντιμετώπιση της εργασίας πριν τον προτεσταντισμό. Ο Himanen μέσα από την

παράθεση λογοτεχνικών και θρησκευτικών κειμένων τονίζει την αλλαγή που έφερε ο προτεσταντισμός στην εργασία και τελικά στην ίδια τη ζωή των ανθρώπων.

Η εργασία στην προτεσταντική ηθική διαμορφώνεται, λοιπόν, από τρία στοιχεία: από την αντιμετώπιση της εργασίας ως χρέους, την διαμόρφωση μιας εργασιακής ηθικής που θα εκπληρώνει το χρέος και την κεντρική θέση της εργασίας στην ζωή του ανθρώπου. Αυτά τα τρία στοιχεία διακρίνει ο Himanen στην ανάλυση του Weber προκειμένου να αντιπαραβάλει την δική του θεωρία για τους χάκερ.

2.3 Η εργασιακή ηθική των χάκερ, τα κίνητρα εργασίας

Η ανάλυση του Himanen για την ηθική των χάκερ γίνεται σε τρία επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο είναι η εργασιακή ηθική. Το δεύτερο επίπεδο είναι η ηθική σε σχέση με τα χρήματα και το τρίτο επίπεδο είναι η ηθική που αναπτύσσουν σε σχέση με το διαδίκτυο (nethic).

Η εργασιακή ηθική των χάκερ στηρίζεται στην ελευθερία του ατόμου να επιλέγει το προϊόν της εργασίας του αλλά και το χρόνο της εργασίας του. Οι χάκερ ενδιαφέρονται για τον προγραμματισμό και για το γράψιμο κώδικα. Ο προγραμματισμός είναι μια «εγγενώς ενδιαφέρουσα διαδικασία» κατά τον Himanen. Η επιθυμία τους για προγραμματισμό διαμορφώνει και τη συνολική τους στάση απέναντι στην εργασία. Τα ενδιαφέροντα του ανθρώπου οφείλουν να πραγματοποιούνται σύμφωνα με τους χάκερ. Η ταύτιση του όρου χάκερ άλλωστε δεν περιορίζεται στον προγραμματισμό από τους ίδιους τους χάκερ. Σύμφωνα με τον Raymond: «υπάρχουν άνθρωποι που εφαρμόζουν την ιδεολογία των χάκερ σε άλλους τομείς όπως στα ηλεκτρονικά ή στη μουσική» (Raymond 2001:2).

Η επιθυμία για παραγωγή λογισμικού είναι το κίνητρο που δραστηριοποιεί τους χάκερ. Αυτή η επιθυμία κάνει τον χάκερ να δουλεύει ακατάπαυστα για συνεχόμενες μέρες χωρίς να παραπονιέται. Η εργασιακή ηθική του χάκερ ακολουθεί τον κανόνα της επιθυμίας και αυτή η επιθυμία δεν σταματά πριν το λογισμικό ολοκληρωθεί. Πολλοί χάκερ επισημαίνουν την επιθυμία για λογισμικό ως το κίνητρο εργασίας που τους ωθεί να ξεπερνούν τους εαυτούς τους. Η εκτενής αναφορά σε παραδείγματα χάκερ που περιγράφουν την παραπάνω σχέση δεν είναι χρήσιμη, ενδεικτικά αναφέρουμε την άποψη της S.Flannery, μιας χάκερ που δούλεψε για τη δημιουργία του αλγόριθμου της κρυπτογράφησης Cayley-Purser: « είχα ένα υπέροχο αίσθημα ενθουσιασμού(...) δούλευα συνεχώς για ολόκληρες μέρες» (Himanen 2001:4).

Η επιθυμία για παραγωγή λογισμικού συνοδεύεται από την ευχαρίστηση που ο χάκερ νιώθει καθώς προγραμματίζει. Η ευχαρίστηση είναι μια διάσταση που δεν τονίζεται ιδιαίτερα από τον Himanen, παρόλο που αποτελεί τη μεγάλη διαφορά της ηθικής των χάκερ από την προτεσταντική ηθική της εργασίας (Prug 2007:3). Στην προτεσταντική ηθική, όπως έχουμε ήδη δείξει, η εργασία νοείται ως χρέος έναντι

μιας μεταθανάτιας ζωής και οι εγκόσμιες απολαύσεις θεωρούνται αποπροσανατολισμός του πιστού. Οι χάκερ, αντίθετα, απολαμβάνουν να γράφουν λογισμικό και θεωρούν αυτή την απόλαυση την εκπλήρωση της ανθρώπινης υπόστασης. Ο Himanen τονίζει εν μέρει αυτή τη διάσταση όταν γράφει πως οι χάκερ προτιμούν μια στάση απέναντι στη ζωή που χαρακτηρίζεται από το ρητό «είναι η ζωή μου» παρά από το προτεσταντικό μότο «ο χρόνος είναι χρήμα» (Himanen 2001:40).

Η εργασιακή ηθική, με αυτό τον τρόπο αλλάζει χαρακτήρα: γίνεται μία ακόμα δραστηριότητα στη ζωή του ανθρώπου και δεν αποτελεί το κέντρο γύρω από το οποίο κινείται η ανθρώπινη ζωή. Αντίθετα με τους προτεστάντες και τη σημασία που έδιναν στην εργασία, μια σημασία που κυριαρχεί στις ανεπτυγμένες κοινωνίες ακόμα, η ηθική των χάκερ τοποθετεί την εργασία στο ίδιο επίπεδο με τις υπόλοιπες ασχολίες που ευχαριστούν τον άνθρωπο. Η απαραίτητη προϋπόθεση για αυτή την αρχή είναι πως ο χάκερ μπορεί να εξασφαλίζει τα απαραίτητα για την επιβίωση. Η επιβίωση είναι η βάση στην οποία οι χάκερ μπορούν να δημιουργούν τη δική τους εργασιακή ηθική.

Η εργασία για τους χάκερ εκτός από την επιθυμία και την ευχαρίστηση ταυτίζεται με την ελευθερία. Η ελευθερία εμφανίζεται στην επιλογή του αντικειμένου εργασίας αλλά και στο ωράριο εργασίας. Στην ανάλυση του Himanen το αίτημα των χάκερ για ελευθερία απέναντι σε συγκεκριμένες μορφές οργάνωσης του χρόνου και της εργασίας δεν πρέπει να ερμηνεύεται σαν ένα αίτημα για αναρχία αλλά σαν απαίτηση για μια διαφορετικού είδους οργάνωση της εργασίας. Από το έργο του Himanen δεν προκύπτει μια οργάνωση της εργασίας εντελώς διαφορετική από την καπιταλιστική οργάνωση της εργασίας αλλά μία διαφορετική εκδοχή της.

Το αντικείμενο που θα ασχοληθεί ο κάθε χάκερ είναι προϊόν της επιθυμίας του. Ο χάκερ επιλέγει με ποιό πρόγραμμα θα ασχοληθεί. Το ενδιαφέρον του χάκερ για το αντικείμενο είναι η αφετηρία της εργασίας του. Η εργασία αυτή ξεκινά από το ενδιαφέρον και πραγματοποιείται με ευχαρίστηση αλλά δεν αποτελεί μια εύκολη υπόθεση. Το ενδιαφέρον και η ευχαρίστηση του χάκερ συνοδεύονται από σκληρή δουλειά. Πολλοί χάκερ τονίζουν αυτή τη διάσταση προκειμένου να δείξουν πως ο

προγραμματισμός είναι μια διαδικασία που επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο αλλά αυτή η ελευθερία επιλογής δεν αφαιρεί την δυσκολία της εργασίας. Ο Raymond τονίζει τη σκληρή δουλειά που δεν υποκαθίσταται από την εναρμόνιση με την ιδεολογία των χάκερ: «αλλά με το να αποκτήσεις απλώς μια ιδεολογία δεν γίνεσαι χάκερ(...) το να γίνεις χάκερ απαιτεί ευφυΐα, εξάσκηση, αφιέρωση και σκληρή δουλειά» (Raymond 2001:3). Με τα λόγια του Himanen «επιθυμητό και δημιουργικό, το hacking συνεπάγεται σκληρή δουλειά» (Himanen 2001:19). Η σκληρή δουλειά του χάκερ διαφέρει από την σκληρή δουλειά του προτεστάντη εξαιτίας της επιθυμίας και της ευχαρίστησης του χάκερ και για αυτό το λόγο «η σκληρή εργασία και η αφοσίωση θα γίνουν ένα είδος έντονου παιχνιδιού αντί για ρουτίνα» (Raymond 2001:4). Αυτή η αίσθηση του παιχνιδιού είναι που κάνει την εργασιακή του χάκερ να διαφέρει από την εργασιακή προτεσταντική ηθική.

Οι χάκερ που γράφουν λογισμικό μέσα σε κοινότητες χάκερ έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν να ασχοληθούν με ένα από τα προγράμματα που βρίσκονται σε εξέλιξη ή να αρχίσουν ένα δικό τους πρόγραμμα. Η ελευθερία επιλογής επεκτείνεται ακόμα περισσότερο και ο χάκερ είναι ελεύθερος να αποφασίσει με ποιο αντικείμενο εργασίας θα ασχοληθεί. Η ελεύθερη επιλογή δεν σημαίνει πως ο χάκερ επιλέγει συνεχώς προγράμματα με βάση την επιθυμία του. Πολλές φορές οι χάκερ ωθούνται να ασχοληθούν με προγράμματα λιγότερα ενδιαφέροντα με στόχο να βελτιώσουν τις ικανότητές τους αλλά και να λύσουν προβλήματα που μπορεί να απασχολούν άλλους χάκερ, όπως το θέτει ο Raymond στο άρθρο του «Πώς να γίνεις χάκερ»: «Τα δημιουργικά μυαλά είναι μια πολύτιμη, περιορισμένη πηγή. Δεν πρέπει να σπαταλούνται για να ξανα ανακαλύπτουν τον τροχό όταν υπάρχουν καινούργια προβλήματα που περιμένουν» (Raymond 2001:3). Για αυτό το λόγο ο χάκερ βοηθά στην επίλυση των προβλημάτων με σκοπό κανείς να μην χρειαστεί να ασχοληθεί μαζί τους ξανά. Η παραγωγή των χάκερ καθορίζεται από το ενδιαφέρον, την πραγματοποίηση μιας ιδέας τους και την ευχαρίστηση που νιώθουν όταν ασχολούνται με τον προγραμματισμό.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κριτική του Toni Prug στο έργο του Himanen σχετικά με την εργασιακή ηθική. Για τον Prug είναι περίεργο το γεγονός πως η ανάλυση της εργασιακής ηθικής του Himanen στοχεύει στην κριτική μιας μορφής εργασίας και

δεν στοχεύει στην κριτική απέναντι στην τεμπελιά. Ο Himanen θίγει ακροθιγώς αυτό το θέμα και τονίζει πως η εργασιακή ηθική των χάκερ «δεν είναι σαν την εργασιακή ηθική πριν τον Προτεσταντισμό η οποία οραματίζεται ένα παράδεισο για τη ζωή χωρίς εργασία» (Himanen 2001:18). Οι χάκερ δεν επιδιώκουν την παύση της εργασίας. Οι χάκερ στοχεύουν σε μια εργασία ενδιαφέρουσα, ευχάριστη που προκύπτει από την επιθυμία του εργάτη. Η σκληρή δουλειά ως προϋπόθεση της παραγωγής δεν αποκλείεται από τον Himanen «οι χάκερ επιδιώκουν να πραγματοποιήσουν τις επιθυμίες τους και είναι έτοιμοι να αποδεχθούν πως η ανάληψη αντικειμένων με ενδιαφέρον μπορεί να μην είναι πάντα μια ευδαιμονία χωρίς μέτρο» (Himanen 2001:18). Είναι σημαντικό να τονίσουμε πως οι χάκερ δεν νιώθουν αποστροφή προς την εργασία, νιώθουν αποστροφή προς την τεμπελιά «η πλήξη και η αγγαρεία είναι διαβολικές» (Raymond 2001:3). Αλλά νιώθουν και αποστροφή προς τη σημερινή μορφή της εργασίας που καταδυναστεύει τη ζωή του ανθρώπου.

Σε αυτό το πλαίσιο συζήτησης εντάσσεται και η προσδοκία για τα αποτελέσματα που θα έχει η κυριαρχία της εργασιακής ηθικής των χάκερ. Ο Himanen προσδοκά πως οι χάκερ μέσα από την εργασιακή ηθική τους θα καταφέρουν να σπάσουν την «κλειδαριά του σιδερένιου κλουβιού» που περιγράφει ο Weber. Η αλλαγή αυτή της εργασιακής ηθικής θα είναι μια μακρόχρονη διαδικασία, όμοια με την διαδικασία κυριαρχίας των προτεσταντικών αρχών. Σε αντίθεση με στοχαστές όπως ο Rifkin, που ελπίζουν πως η ανάπτυξη της τεχνολογίας θα έχει ως αποτέλεσμα το τέλος της ανθρώπινης εργασίας, ο Himanen γνωρίζει πως η εργασία-επίκεντρο της ανθρώπινης ζωής θα συνεχίζει να κυριαρχεί για πολύ καιρό. Η όλη ανάλυση του Himanen, άλλωστε, δεν προτείνει το τέλος της εργασίας μέσα από την ανάπτυξη της τεχνολογίας αλλά την αλλαγή στην οργάνωση της εργασίας.

Η παράθεση της διατύπωσης του Weber για το σιδερένιο κλουβί δημιουργεί ερωτήματα. Η απλή παράθεση της πρότασης αποκρύπτει το συλλογισμό του Weber και οδηγεί σε μια απλοϊκή ερμηνεία του συλλογισμού όπως παρατηρεί ο Prug (2007:4). Η παρατήρηση του Himanen πως οι χάκερ προσδοκούν να σπάσουν την κλειδαριά του σιδερένιου κλουβιού δημιουργεί προβλήματα κατανόησης. Ο Weber στην ανάλυσή του γράφει για το σιδερένιο κλουβί του εγκόσμιου ασκητισμού όπου

τα υλικά αγαθά κυριάρχησαν στη ζωή του ανθρώπου και όπου το πνεύμα του θρησκευτικού ασκητισμού διαχωρίστηκε από την πρακτική. Το σιδερένιο κλουβί των υλικών αγαθών που διαμόρφωσε ο καπιταλισμός για τον Weber χρησιμοποιείται από τον Himanen με τρόπο που προδίδει την πολυπλοκότητα και τον πλούτο της ανάλυσης του Weber (Prug 2007:4).

Κατά τη γνώμη μας, στο βιβλίο του Himanen δεν υπάρχουν τα εντελώς ριζοσπαστικά στοιχεία που προτείνουν την ανατροπή της εργασιακής ηθικής του προτεσταντισμού που κυριαρχεί. Αντίθετα, ο Himanen πιστεύει πως οι χάκερ θέτουν ερωτήματα στον καπιταλισμό. Τα ερωτήματα και οι προκλήσεις που οι χάκερ θέτουν στην καπιταλιστική οργάνωση της εργασίας δεν είναι ριζοσπαστικά. Η υιοθέτηση των αρχών των χάκερ που ο Himanen προτείνει, οδηγεί σε μια εξέλιξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η μαρξική έννοια της υπεραξίας δεν απουσιάζει, απλώς περιορίζεται. Οι χάκερ δεν έχουν ως κίνητρο το κέρδος αλλά η διάδοση της ηθικής τους σε ένα μεγαλύτερο πλαίσιο μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες όπου οι εργαζόμενοι θα εργάζονται υπερβολικά για λίγα χρήματα. Η εργασιακή ηθική των χάκερ του Himanen βρίσκεται στο μεταίχμιο μεταξύ απελευθέρωσης και μεγαλύτερης υποδούλωσης.

Η απελευθέρωση που προτείνει η ηθική εργασίας των χάκερ οδηγεί σε ένα ελεύθερο ωράριο εργασίας όπου ο κάθε άνθρωπος αποφασίζει να δουλέψει με βάση το ενδιαφέρον του. Η μεγαλύτερη υποδούλωση προκύπτει από το γεγονός πως η ελευθερία του ωραρίου δίνει τη δυνατότητα να συνεχίζεται η εργασία ακόμα και εκτός του ωραρίου εργασίας, μειώνοντας με αυτό τον τρόπο το χρόνο ξεκούρασης. Ο τελευταίος κίνδυνος αποτελεί μια πραγματικότητα σήμερα όπως ο ίδιος ο Himanen επισημαίνει (Himanen 2001:37). Εξαιτίας του κινδύνου αυτού, η ηθική εργασίας των χάκερ πρέπει να ξεκαθαριστεί αν στοχεύει στην απελευθέρωση ή στην υποδούλωση του ανθρώπου.

Ο Sennett επισημαίνει μια διαφορετική διάσταση της ηθικής που αναπτύσσεται στην ελίτ της τεχνολογίας. Διαπιστώνει τη διαφορά στην νοοτροπία των εργαζόμενων πριν την εποχή της πληροφορίας και στην εποχή της πληροφορίας. Υπό την επήρεια της προτεσταντικής ηθικής που ο Weber περιέγραψε, ο

εργαζόμενος δούλευε με στόχο τη συνταξιοδότηση ή με στόχο μια προαγωγή που θα ερχόταν όχι σε άμεσο χρονικό διάστημα αλλά μέσα από το πέρασμα του χρόνου, οι ίδιες οι επιχειρήσεις στόχευαν μακροπρόθεσμα προκειμένου να αυξήσουν τα κέρδη τους (Sennett 2008:84-87). Ήταν η εποχή που το μέλλον είχε μεγαλύτερη σημασία από το παρόν. Σήμερα, ο εργαζόμενος στην τεχνολογία στοχεύει στην άμεση άνοδο στην ιεραρχία μέσα από τη δουλειά του, οι επιχειρήσεις δεν κάνουν μακροπρόθεσμα σχέδια παρά στοχεύουν στο παρόν και στην απόκτηση μεγαλύτερων κερδών στο τώρα. Είναι η εποχή που το παρόν έχει μεγαλύτερη σημασία από το μέλλον, καθώς οι αντίπαλες επιχειρήσεις μπορεί να εκμεταλλευτούν πρώτες το παρόν και τότε η επιχείρησή μας δεν θα έχει ούτε παρόν ούτε μέλλον. Με τον παραπάνω τρόπο η ηθική συμπεριφορά αλλάζει χαρακτήρα και προσδιορίζεται από τα οφέλη στο παρόν.

Μια παρόμοια ηθική αναπτύσσουν και οι πωλητές λογισμικού, προσπαθούν να κερδίσουν όσο περισσότερα μπορούν στο παρόν χωρίς να υπολογίζουν το μέλλον. Οι χάκερ επιδιώκουν το παρόν αλλά χωρίς την εμπορευματική του διάσταση και το γεγονός αυτό τους κάνει να διαφέρουν από την τεχνολογική ελίτ. Ο μεγάλος αντίπαλος των χάκερ, ο Bill Gates, στόχευσε σε ακριβώς αυτή την αποκόμιση μεγάλου κέρδους σε γρήγορο διάστημα με την πώληση ιδιωτικού λογισμικού που συγχρόνως απέκρυπτε και τον πηγαίο κώδικά του. Οι χάκερ επιθυμούν την άμεση εκπλήρωση των επιθυμιών τους για χάρη όχι του εμπορευματικού κέρδους αλλά για χάρη της ικανοποίησης από τη δημιουργία, όπως προτείνει ο Himanen (2001:151).

3 Χρόνος και εργασία

3.1 Ο χρόνος εργασίας στον προτεσταντισμό

Ο Himanen παρατηρεί πως στην ανάλυση του Weber υπάρχει μια «οργανική σύνδεση της εργασίας με τον χρόνο» (Himanen 2001:20). Η σχέση αυτή γίνεται ξεκάθαρη στην φράση του Βενιαμίν Φραγκλίνου, που ο Weber παραθέτει στο βιβλίο του, «ο χρόνος είναι χρήμα». Η φράση αυτή του Φραγκλίνου υπονοεί πως κάθε λεπτό μπορεί να επιφέρει χρηματικό κέρδος αν αξιοποιηθεί σωστά. Με βάση αυτή την αρχή, κάθε προτεστάντης οφείλει να αξιοποιεί σωστά τον χρόνο εργασίας του προκειμένου να κερδίσει περισσότερα χρήματα. Ο Himanen επεκτείνει αυτή την προτεσταντική θέση για το χρήμα και τον χρόνο θέτοντάς τη σε αντιπαράθεση με τη φιλοσοφία των επιχειρήσεων σήμερα. Ερμηνεύει τις σύγχρονες επιχειρήσεις με βάση αυτή την αντίληψη για το χρήμα και τον χρόνο. Στις επιχειρήσεις σήμερα, λοιπόν, η φράση «ο χρόνος είναι χρήμα» συνοδεύεται από την φράση «όποιος καθυστερεί χάνει». Η προτεσταντική αρχή που ο Weber ανέδειξε συνεχίζει να κυριαρχεί ακόμα για τον Himanen. Οι επιχειρήσεις, εφαρμόζοντας την συγκεκριμένη προτεσταντική αρχή, διαμόρφωσαν μια κουλτούρα ταχύτητας. Τα μέσα για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης κουλτούρας που απορρέει από την προτεσταντική ηθική είναι για τον Himanen: η εργασιακή ευελιξία, η βελτιστοποίηση των διαδικασιών της εργασίας και τέλος ο αυτοματισμός των διαδικασιών.

Η εργασιακή ευελιξία στηρίζεται στην δυνατότητα τροποποίησης της παραγωγής προκειμένου να ανταποκρίνεται γρήγορα στις απαιτήσεις των καταναλωτών. Πρόκειται για τη μορφή εργασίας που επιτρέπει (σύμφωνα με την φιλελεύθερη άποψη) ή επιβάλλει (σύμφωνα με την μαρξιστική οπτική) στους εργαζόμενους να εργάζονται λιγότερες μέρες για έναν εργοδότη. Η μείωση του χρόνου εργασίας επιτρέπει τον εργαζόμενο την παράλληλη εργασία σε διαφορετικό εργοδότη. Η εργασιακή ευελιξία γίνεται εφικτή από την εργασία σύμφωνα με έναν έργο εργασίας. Σύμφωνα με τον Martin Carnoy (2006:56) ευελιξία σημαίνει πως «τα καθήκοντα της εργασίας και του χρόνου εργασίας μπορούν συνεχώς να προσαρμόζονται στα μεταβαλλόμενα προϊόντα, στις διαδικασίες, και τις αγορές. Το

γεγονός αυτό καθιστά τους εργαζομένους ολοένα και πιο αυτόνομους στην εργασιακή διαδικασία». Αλλά η ευελιξία στην εργασία είναι αναγκαία προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ευελιξία στην παραγωγή. Με τον όρο ευελιξία στην παραγωγή εννοούμε την γρήγορη αναπροσαρμογή της παραγωγής προκειμένου να ανταποκρίνεται άμεσα στις απαιτήσεις των καταναλωτών. Η ευελιξία προέκυψε και από τον διαφορετικό τρόπο παραγωγής. Η παραγωγή σύμφωνα με ένα προϊόν ή με ένα έργο απαιτεί από την επιχείρηση να έχει συνεχώς εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό για πολλούς διαφορετικούς τομείς. Ύστερα από την αλλαγή αυτή στην παραγωγή, οι επιχειρήσεις αντί να διαθέτουν ένα μεγάλο αριθμό εργαζομένων προτιμούν να συνεργάζονται κάθε φορά με τους εξειδικευμένους εργαζόμενους που το προϊόν απαιτεί μέχρι η παραγωγή του προϊόντος να επιτευχθεί.

Η επιχείρηση δρα σαν δίκτυο που συνδέεται με τους κόμβους που της είναι απαραίτητοι για ένα προϊόν και αποσυνδέεται από τους κόμβους που δεν της είναι πια χρήσιμοι. Κατά τον Sennett: «η οργάνωση διογκώνεται και συρρικνώνεται, υπάλληλοι προστίθενται και απολύονται καθώς η εταιρία μεταπηδά από το ένα αντικείμενο στο άλλο» (2008:55). Η ευελιξία του εργατικού δυναμικού επιτρέπει στις επιχειρήσεις να αυξήσουν τον αριθμό των ωρών (και των εργαζομένων) όταν η ζήτηση αυξάνεται και να τον μειώσουν όταν η ζήτηση πέφτει. Στην πράξη αυτό σημαίνει περισσότερες θέσεις προσωρινής και μερικής απασχόλησης, καθώς και πιο ανεξάρτητες επαφές με ελεύθερους επαγγελματίες (Carnoy 2000:56). Τους παράγοντες που συνέβαλαν στην εμφάνιση της ευέλικτης εργασίας αναλύει και ο Castells: «η δικτυωμένη μορφή επιχείρησης, ο ταχύς ρυθμός της παγκόσμιας οικονομίας και η τεχνολογική ικανότητα on-line εργασίας, τόσο για τα άτομα όσο και για εταιρίες, οδηγούν στην εμφάνιση ενός ευέλικτου προτύπου απασχόλησης» (2005:126).

Ο Ανδρέας Λύτρας επισημαίνει ως συνέπεια της ευελιξίας στην εργασία το γεγονός πως «οι εξωτερικοί συνεργάτες που μπορεί ακόμα οι αποδοχές τους να είναι υψηλές αλλά τίποτα δεν διασφαλίζει τη συνέχειά τους, είναι υποχρεωμένοι να αναζητούν αυτή τη συνέχεια (...) περιφέροντας τα προσόντα τους και περιορίζοντας το χρόνο τηςσχόλης» (2000:94). Επίσης, ο Λύτρας παρατηρεί πως το καθεστώς της

ευέλικτης εργασίας αυξάνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των εργαζομένων και παράλληλα μειώνει τη διαπραγματευτική δύναμη του εργαζόμενου (2000:95).

Η ευελιξία στην εργασία επέφερε μια ριζική αλλαγή στην οργανωτική δομή της επιχείρησης. Πολλές θέσεις εργασίας εξαλείφθηκαν με τη βοήθεια της τεχνολογίας και η κάθετη ιεραρχία που επιβλήθηκε από το τειλορικό μοντέλο παραγωγής αντικαταστάθηκε από μια περισσότερο οριζόντια ιεραρχία. Πολλές θέσεις εργασίας που βρίσκονταν ανάμεσα στην παραγωγή και τη διεύθυνση χάθηκαν καθώς η μετάδοση των εντολών γίνεται πολύ εύκολα μέσα από την χρήση της τεχνολογίας. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως η μείωση των ενδιάμεσων θέσεων, μετέβαλε την εργασία από «εργασία για κατάληψη θέσης» σε «εργασία για την κατάληψη χρόνου». Ο χρόνος της εργασίας είναι που πληρώνεται και όχι η θέση για την οποία ο εργαζόμενος προσλαμβάνεται.

Η βελτιστοποίηση της παραγωγής αφορά την ελαχιστοποίηση των λαθών στην παραγωγή. Οι επιχειρήσεις προσπαθούν να μειώσουν τα λάθη στην παραγωγή αλλά παράλληλα να επιτύχουν το καλύτερο αποτέλεσμα σε σύντομο χρονικό διάστημα με ορθολογική οργάνωση. Η ορθολογικότητα στην οργάνωση μας παραπέμπει στον ορθολογικό χαρακτήρα του προτεσταντισμού. Για τον Λύτρα «στο βαθμό που τα εμπόδια των “θέσεων” παρακαμφθούν, υπάρχει η δυνατότητα η εργασία να λειτουργήσει με τις αρχές του οικονομικού ορθολογισμού και ιδίως τους νόμους της αγοράς και της ζήτησης» (2000:95). Η βελτιστοποίηση της παραγωγής μιας επιχείρησης βελτιώνει την ποιότητα των προϊόντων και αυξάνει την ποσότητα τους. Επιπλέον, ο έλεγχος της παραγωγής από μηχανές μειώνει τα ελαττωματικά προϊόντα: «η ηλεκτρονική επιτρέπει τον αυτοματισμό του ποιοτικού ελέγχου: το ανθρώπινο μάτι αντικαθίσταται από τον ακριβέστερο ανιχνευτή λέιζερ» (Sennett 2008:97). Η επιχείρηση στοχεύει στην μεγαλύτερη παραγωγή χωρίς απώλειες στην ποιότητα και στο μεγαλύτερο κέρδος. Ο αυτοματισμός και η ευελιξία της εργασίας εξυπηρετούν την βελτιστοποίηση της παραγωγής.

Ο αυτοματισμός των διαδικασιών είναι η προσπάθεια επίτευξης ενός τρόπου παραγωγής όπου η συμμετοχή του εργάτη θα περιορίζεται σε μηχανικές κινήσεις χωρίς κάποια νοητική προσπάθεια. Ο αυτοματισμός των διαδικασιών παραγωγής

στοχεύει στην αντικατάσταση της ανθρώπινης εργασίας από μηχανές. Η εργασία των ανθρώπων μεταφέρεται στον χειρισμό των μηχανών αλλά ταυτόχρονα περιορίζεται. Η καλύτερη ποιότητα και η ποικιλία των προϊόντων είναι οι δυνατότητες των αυτοματοποιημένων μηχανών, κατά τον Λύττρα (2000:46). Ο αυτοματισμός των διαδικασιών μειώνει το κόστος παραγωγής καθώς τη θέση των εργατών έχουν καταλάβει μηχανές. Ο αυτοματισμός εξυπηρετεί και την ευελιξία στην παραγωγή καθώς οι μηχανές έχουν τη δυνατότητα εύκολης αλλαγής του προϊόντος παραγωγής σε μικρό χρόνο και με μικρό κόστος. Ο αυτοματισμός, τέλος, επιτρέπει τη γρήγορη ανταπόκριση στις μεταβολές της αγοράς, στις μεταβολές της προσφοράς και της ζήτησης.

Τα τρία παραπάνω στοιχεία προσπάθησε να εφαρμόσει το φορντικό πρότυπο παραγωγής. Αυτά τα τρία στοιχεία εξορθολόγησαν τον τρόπο παραγωγής καθώς με την εισαγωγή τους στην παραγωγή μείωσαν τα λάθη στην παραγωγή και τελικά αύξησαν το παραγόμενο προϊόν.

Το σημαντικότερο στοιχείο στην ανάλυση του Himanen είναι η άποψή του πως η προτεσταντική ηθική εργασίας, που ο Weber ανέλυσε, επεκτάθηκε στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου και έξω από την εργασία. Οι άνθρωποι εφαρμόζοντας ασυνείδητα προτεσταντικές αρχές βιώνουν την ζωή τους όπως την εργασία: γρήγορα. Για να επιβεβαιώσει αυτή τη θέση αναλύει τον χρόνο που περνά μαζί μια οικογένεια. Τα μέσα που πραγματώνουν την κουλτούρα ταχύτητας αρχίζουν να εφαρμόζονται στην οικογενειακή ζωή. Οι εξωτερικοί (ευέλικοι) συνεργάτες, η γραμμή συναρμολόγησης και η βελτιστοποίηση της διαδικασίας παραγωγής ξέφυγαν από τον εργασιακό χώρο και εγκαταστάθηκαν στην ζωή. Ο άσκοπος χρόνος και η απλή συνύπαρξη της οικογένειας αντικαταστάθηκαν από την προσπάθεια βίωσης ποιοτικότερου χρόνου μέσα από διάφορες διαδικασίες. Οι εξωτερικοί συνεργάτες δημιουργούν μια νέα κατάσταση για την οικογένεια. Οι γονείς, εξαιτίας των αυξημένων ωραρίων εργασίας, αποθέτουν την ψυχαγωγία και την διασκέδαση των παιδιών σε εξωτερικούς συνεργάτες (σχολές χορού, ποδοσφαιρικές ομάδες, μουσική κτλ.). Οι εξωτερικοί συνεργάτες δηλώνουν τον ενδιαφέρον των γονιών για το παιδί αλλά και την ανεπάρκεια χρόνου για

προσωπικές τους στιγμές. Οι προτεσταντικές αρχές κυριάρχησαν στον κόσμο αλλά το δόγμα δεν είχε αντίστοιχη εξέλιξη.

Ο Himanen διαπιστώνει την βελτιστοποίηση και την οργάνωση του χρόνου με βάση την δουλειά. Οι δύο αυτές διαπιστώσεις έχουν τις απαρχές τους στο προτεσταντικό σταθερό ωράριο εργασίας. Η συγκεκριμένη θέση έχει διατυπωθεί από τον ίδιο τον Weber «ένας άνθρωπος χωρίς δουλειά στερείται τον χαρακτήρα που απαιτείται από τον κοσμικό ασκητισμό» (Himanen 2001:30). Ακόμα, όμως, και στην σύγχρονη εποχή όπου μέσα από το διαδίκτυο και την ασύρματη τηλεφωνία θα μπορούσε να επιτευχθεί μια μεγαλύτερη ευελιξία στο σταθερό ωράριο εργασίας, η ευελιξία πραγματοποιείται εις βάρος του χρόνου εργασίας των ανθρώπων και όχι υπέρ του. Η ευελιξία της εργασίας αύξησε τις ώρες που ασχολείται κάποιος με την δουλειά και καταδυνάστευσε κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής. Η έννοια της επαγγελματικής δραστηριότητας έγινε σύμβολο κοινωνικής αξίας για τον άνθρωπο. Τις προσδοκίες για ευελιξία από τις νέες τεχνολογίες καλούνται οι χάκερ να τις δικαιώσουν και για αυτό το λόγο ο Himanen ελπίζει πως οι χάκερ θα θέσουν νέες προκλήσεις στο παραδοσιακό πρότυπο εργασίας που εμποτίζεται από προτεσταντικές αρχές. Η προτεσταντική ηθική διαμόρφωσε καθοριστικά τη ζωή των ανθρώπων καθώς σταμάτησε κάθε προσπάθεια αυτο-οργάνωσης του χρόνου ζωής. Πριν τον προτεσταντισμό «ο εργάτης καθόριζε τον χρόνο εργασίας και όχι ο χρόνος εργασίας τον εργάτη», παρατηρεί ο Himanen (Himanen 2001:35).

Η προτεσταντική ηθική που προτείνει ο Weber προέρχεται από την παράδοση των μοναστηριών, κατά τον Himanen. Η συγκεκριμένη αντιμετώπιση του χρόνου εργασίας προϋπήρχε στα μοναστήρια πριν την εμφάνιση του προτεσταντισμού. Η προτεσταντική μεταρρύθμιση βοήθησε στην διάδοση των σχετικών κανόνων έξω από τα καθολικά μοναστήρια. Πιο συγκεκριμένα, ο προτεσταντισμός διέδωσε την αξία του χρόνου εργασίας, την τήρηση του αυστηρού ωραρίου και με αυτό τον τρόπο ενέπνευσε τη φιλοσοφία της σύγχρονης εργασίας. Πλέον, δεν είναι το ατομικό ενδιαφέρον του ανθρώπου να ασχοληθεί με ένα αντικείμενο που καθορίζει την εργασία, αλλά είναι ο χρόνος που ορίζει την εργασία. Το ρολόι και η αυστηρή τήρηση του ωραρίου «ταπεινώνουν» την ανθρώπινη φύση με τρόπο όμοιο με την ταπείνωση της ψυχής στα μοναστήρια καθώς αντιλαμβάνονται τον άνθρωπο ως

ανώριμο να εκπληρώσει την δουλειά του χωρίς έλεγχο. Οι αντιλήψεις περί εργασίας και εργασιακού χρόνου καλύπτουν το πρώτο επίπεδο ανάλυσης.

3.2 Ο χρόνος για τους χάκερ

Η σχέση των χάκερ με τον χρόνο είναι ακόμα μια διαφορά με την προτεσταντική εργασιακή ηθική. Οι χάκερ εκτιμούν «ένα ατομικό ρυθμό ζωής» (Himanen 2001:20).

Το ωράριο εργασίας είναι η δεύτερη σημαντική διάσταση της εργασιακής ηθικής των χάκερ. Οι χάκερ θεωρούν καταπίεση την εργασία που καθορίζεται από το ρολόι. Το σταθερό ωράριο εργασίας είναι μια σχέση σκλαβιάς, βασισμένη στην πεποίθηση πως ο άνθρωπος θεωρείται ανώριμος να καθορίσει ο ίδιος το χρόνο που θα αφιερώσει στην εργασία του (Himanen 2001:39). Ο χάκερ, όμως, έχοντας φθάσει σε εκείνο το επίπεδο σκέψης όπου η εργασία του καθορίζεται από την ίδια την επιθυμία του, εργάζεται οποιαδήποτε ώρα του εικοσιτετραώρου, χωρίς σταματημό, όταν το επιθυμεί. Αυτή η εργασιακή συμπεριφορά έχει τις ρίζες της στην αρχή πως η αξία της εργασίας δεν καθορίζεται από το πόσες ώρες εργάζεσαι αλλά από την αξία του παραγόμενου προϊόντος. Η εργασία που πραγματοποιείται σε ένα αυστηρά καθορισμένο ωράριο δεν έχει σημασία, εφόσον δεν είναι παραγωγική. Ο Himanen τονίζει πως η εργασία των χάκερ δεν οριοθετείται από τον χρόνο αλλά από την παραγωγή (Himanen 2001:56).

Το παραγόμενο προϊόν είναι που καθορίζει την αξία της εργασίας του χάκερ και όχι οι ώρες που χρειάστηκε για να το παραγάγει. Η θέση αυτή περικλείει μια διαφορετική αντίληψη για την αξία της παραγωγής από την καθιερωμένη. Στον κόσμο των χάκερ η ιδέα που υλοποιήθηκε αποκτά μεγαλύτερη σημασία από την δουλειά που χρειάστηκε για την πραγματοποίηση της ιδέας. Η καινοτομία της ιδέας και η χρησιμότητά της είναι που κρίνουν την αξία ενός λογισμικού.

Η εργασία που κρίνεται από το παραγόμενο προϊόν είναι μια αντίληψη που κυριαρχεί στην εποχή της πληροφορίας και της τεχνολογίας. Η καινοτομία είναι που δημιουργεί το πλεονέκτημα σε αγορά που ο ανταγωνισμός είναι παγκόσμιος. Η καινοτομία που συνοδεύεται από την ταχύτητα είναι ο στόχος κάθε επιχείρησης στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η καινοτόμος ιδέα δίνει το αφετηριακό πλεονέκτημα αλλά η γρήγορη αξιοποίησή της δίνει το τελικό αποτέλεσμα στην αγορά. Οι χάκερ, στην ανάλυση του Himanen, συμφωνούν με αυτές τις αρχές αλλά δεν στοχεύουν μόνο στην αγορά. Η εργασιακή ηθική των χάκερ, που ο Himanen

προτείνει, είναι μια ηθική με αφετηρία τις αρχές των χάκερ που δεν αποκλείει την εμπορευματική διάσταση. Η εμπορευματική διάσταση της πρότασης του Himanen θα αναλυθεί περισσότερο στο επόμενο κεφάλαιο.

Το ωράριο εργασίας των χάκερ διαμορφώνεται από τους ίδιους. Αυτή η αυτοοργάνωση του ωραρίου παρέχει τη δυνατότητα για πολλαπλές δραστηριότητες στον χάκερ. Το ωράριο εργασίας του χάκερ, όπως αναλύεται από τον Himanen, διαμορφώνεται από τις επιθυμίες του χάκερ. Η επιθυμία για εργασία διαμορφώνει το ωράριο και τελικά τη ζωή του χάκερ. Ο χάκερ δύναται να διακόψει την εργασία του προκειμένου να ασχοληθεί με κάτι άλλο που τον ενδιαφέρει ή προκειμένου να συναντηθεί με φίλους του. Ο χρόνος της εργασίας που χάνεται θα αναπληρωθεί όταν ο χάκερ το επιθυμεί. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως ένα χάκερ ικανοποιεί τις επιθυμίες του και η ικανοποίηση αυτή τον καθιστά παραγωγικό. Ένας χάκερ μπορεί να μην ασχοληθεί καθόλου για μια ολόκληρη μέρα με τον προγραμματισμό αλλά στη συνέχεια θα αφιερώσει όλη την επόμενη μέρα για τη δουλειά που άφησε στη μέση. Η οριοθέτηση βρίσκεται στην παραγωγή και όχι στον χρόνο.

Οι χάκερ προτείνουν μια αντιμετώπιση του χρόνου εργασίας που μοιάζει με την αντιμετώπιση του χρόνου εργασίας των ανθρώπων πριν την εμφάνιση του προτεσταντισμού. Πριν την εμφάνιση του προτεσταντισμού, οι εργαζόμενοι μπορούσαν να διακόψουν την εργασία τους προκειμένου να συνομιλήσουν, να τραφούν ή απλά να ξεκουραστούν, η επιθυμία του ατόμου ήταν αυτή που καθόριζε το χρόνο εργασίας (Himanen 2001:34). Με την επικράτηση του προτεσταντισμού ο ορισμός της εργασίας καθορίστηκε από το ρολόι. Η μέρα διαχωρίστηκε στις ώρες εργασίας και στις ώρες ξεκούρασης που μέχρι τότε δεν ήταν σαφώς διαχωρισμένες. Οι ώρες εργασίας καθορίζονται σύμφωνα με το ωράριο εργασίας και οι παρεκκλίσεις από το ωράριο είναι ένας σοβαρός λόγος απόλυσης. Η επιτήρηση του ωραρίου εργασίας απαγορεύει τον ατομικό ρυθμό εργασίας. Η εργασία καθορίζεται από το ρολόι αλλά και από τις επιθυμίες του ανθρώπου που κρατάει το ρολόι. Οι χάκερ δεν συμφωνούν με αυτή την αντίληψη. Ο άνθρωπος, για τους χάκερ του Himanen, είναι σημαντικό να έχει αρκετό χρόνο για παιχνίδι και για ατομικό τρόπο δημιουργίας (Himanen 2001:39).

Η δημιουργικότητα είναι η αξία που οι χάκερ τονίζουν, προκειμένου να διαμορφώσουν τη σχέση τους με τον χρόνο εργασίας. Μια εργασία είναι δημιουργική, όταν το άτομο είναι ελεύθερο να αποφασίσει τον χρόνο εργασίας, το πότε θα εργαστεί. Ο εγκλεισμός του ανθρώπου σε ένα ωράριο εργασίας εγκλωβίζει την ίδια την δημιουργικότητα και η παραγωγικότητα του ατόμου μειώνεται. Η δημιουργικότητα είναι που καθορίζει την αξία του παραγόμενου προϊόντος στην σύγχρονη οικονομία που στηρίζεται στην πληροφορία και στις τεχνολογίες. Η δημιουργικότητα αποτελεί και την καθοριστικής σημασίας αξία που ο Himanen προσδίδει στην ηθική των χάκερ. Οι χάκερ επιθυμούν να δημιουργήσουν, ακόμα και αν χρειαστεί να εργάζονται πολλές ώρες για να τελειώσουν τη δημιουργία τους. Η δημιουργία είναι μια προϋπόθεση εργασίας για τους χάκερ και για αυτό το λόγο προσπαθούν να διαθέτουν περισσότερο χρόνο για την εκπλήρωση της επιθυμίας τους για δημιουργία. Ο Wark επισημαίνει τη σημασία της δημιουργικότητας «οι χάκερ δημιουργούν τη δυνατότητα να εισαχθούν νέα πράγματα στον κόσμο. Όχι πάντοτε σπουδαία, ούτε καν πράγματα καλά, αλλά πράγματα νέα» (Wark 2006:§004).

Η εξοικονόμηση χρόνου προκειμένου οι χάκερ να έχουν περισσότερο χρόνο για δημιουργία διαμορφώνει μια ακόμα εργασιακή διάσταση της ηθικής των χάκερ που αφορά την βελτιστοποίηση του χρόνου. Η βελτιστοποίηση του χρόνου από τους χάκερ δεν γίνεται για την αύξηση της παραγωγικότητας όπως στις επιχειρήσεις. Η βελτιστοποίηση του χρόνου από τους χάκερ γίνεται για να έχουν περισσότερο χρόνο για δημιουργικές, ενδιαφέρουσες δραστηριότητες. Ο Raymond τονίζει: «για να συμπεριφέρεσαι σαν χάκερ, πρέπει να καταλάβεις πως ο χρόνος κατά τον οποίο σκέπτονται οι άλλοι χάκερ είναι πολύτιμος-τόσο πολύ που αποτελεί σχεδόν ηθικό καθήκον για σένα να μοιράζεσαι πληροφορίες και όταν λύνεις προβλήματα να μοιράζεσαι τις λύσεις ώστε οι άλλοι χάκερ να μπορούν να λύνουν καινούργια προβλήματα αντί να πρέπει να ασχολούνται συνεχώς με παλιά» (Raymond 2001:3). Ο χρόνος, λοιπόν, είναι πολύτιμος για τους χάκερ και, επειδή υπάρχουν πολλά νέα ενδιαφέροντα προβλήματα, πρέπει τα παλιά να λύνονται. Οι χάκερ που λύνουν τα προβλήματα που εμφανίζονται στον προγραμματισμό οφείλουν να κοινοποιούν τη λύση που βρήκαν προκειμένου να εξοικονομήσουν χρόνο για τους υπόλοιπους

χάκερ. Η βελτιστοποίηση του χρόνου που προτείνουν οι χάκερ δεν πραγματοποιείται για χάρη της αύξησης της παραγωγής αλλά για χάρη της αύξησης του χρόνου δημιουργίας του ανθρώπου.

Ο τρόπος εργασίας των χάκερ προκαλεί την παραδοσιακή μορφή της εργασίας αλλά ο Himanen τονίζει πως «η ενδιαφέρουσα υπόσχεση της νέας τεχνολογίας της πληροφορίας είναι πως μια νέα μορφή εργασίας προσανατολισμένη στο έργο είναι εφικτή. Αλλά είναι σημαντικό να θυμόμαστε πως αυτό δεν συμβαίνει αυτόματα» (Himanen 2001:37). Η πρακτική εμπειρία της εργασίας είναι πως η τεχνολογία αύξησε τις δυνατότητες επιτήρησης της εργασίας μειώνοντας την εργασιακή ελευθερία του ατόμου. Πλέον, πέρα από την επιτήρηση του χρόνου εργασίας υπάρχει και η επιτήρηση της ποιότητας και της ταχύτητας της εργασίας μέσω της τεχνολογίας.

4. Χρήμα και εργασία

4.1 Η ηθική του χρήματος των προτεσταντών

Το δεύτερο στοιχείο της προτεσταντικής ηθικής που αναλύει ο Himanen είναι η ηθική του χρήματος όπως παρουσιάζεται στο έργο του Weber. Ο Weber τονίζει πως η δουλειά και τα χρήματα είναι αυτοσκοπός για τους προτεστάντες και ο Himanen, σχολιάζοντας αυτή τη θέση, αναπτύσσει την άποψη πως ο ολιγαρκής προτεστάντης μετατράπηκε σε καταναλωτή οδηγημένο από την ικανοποίηση.

Ο Himanen στέκεται ιδιαίτερα στην διαμάχη μεταξύ της παραδοσιακής προτεσταντικής ηθικής και της εργασιακής ηθικής στην σύγχρονη εποχή για τη σημασία της εργασίας. Η εργασία, στην ανάλυση του Himanen, προσδιορίζεται με δύο αντικρουόμενους ρόλους: είτε ως χρέος (εκπληρώνοντας ένα μεταφυσικό καθήκον) είτε ως μέσο απόκτησης χρημάτων για την ικανοποίηση αναγκών. Οι δύο αυτές θέσεις είναι αντικρουόμενες επειδή η εργασία νοούμενη ως χρέος δεν ενδιαφέρεται για την απόκτηση χρημάτων, η εργασία είναι ο αυτοσκοπός. Αντίθετα, αν η εργασία νοηθεί ως μέσο για την απόκτηση χρημάτων, χάνεται ο αυτοσκοπός της εργασίας και ως σκοπός θεωρείται η απόκτηση χρημάτων με οποιοδήποτε τρόπο, με τους ηθικούς κανόνες να περνούν σε δεύτερη μοίρα. Η σύγκρουση μεταξύ αυτών των δύο λύθηκε με την επικράτηση του χρήματος ως σκοπού της εργασίας. Η κυριαρχία του χρήματος πραγματοποιήθηκε ταυτόχρονα με την κυριαρχία του βιομηχανικού τρόπου παραγωγής. Η απόκτηση χρημάτων είναι εκείνο το χαρακτηριστικό που προσδιορίζει τη σημασία της εργασίας στην σύγχρονη εποχή για τον Φινλανδό στοχαστή. Το προτεσταντικό κάλεσμα του Θεού μετατράπηκε σε κάλεσμα των χρημάτων στο όνομα του καταναλωτισμού. Η διαφοροποίηση αυτή έρχεται σε αντίθεση με τις αρχικές θέσεις του Προτεσταντισμού όπου η εργασία θεωρούνταν αυτοσκοπός (Himanen 2001:44).

Στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες, η επιδίωξη των χρημάτων είναι που κυριαρχεί αντί του αυτοσκοπού της εργασίας, για τον Himanen. Το γεγονός αυτό επιφέρει την ενίσχυση της έννοιας της ιδιοκτησίας στην πληροφορία. Ένα παλαιό προτεσταντικό πρόταγμα καλείται να εφαρμοστεί στην πιο σύγχρονη πηγή κέρδους, την πληροφορία. Το προτεσταντικό πρόταγμα της ιδιοκτησίας είναι που

εφαρμόζουν οι επιχειρήσεις όταν προστατεύουν τις πληροφορίες από τους ανταγωνιστές τους, κατά τον Himanen. Όπως ο Weber θεωρεί πως οι προτεστάντες αντιμετωπίζουν τη εργασία ως τη διαδικασία που θα μεγαλώσει το κέρδος, η ανάλυση του Himanen διακρίνει παρόμοια συμπεριφορά από τις επιχειρήσεις απέναντι στην πληροφορία, σαν μια αντίστοιχη πηγή κέρδους. Η επιδίωξη του κέρδους και η απόκτηση περισσότερων χρημάτων για την ικανοποίηση αναγκών πέρα από την επιβίωση διαμορφώνουν την σύγχρονη ηθική της εργασίας, για τον Himanen, έχοντας ξεφύγει από την προτεσταντική λογική που θεωρούσε την εργασία ως αυτοσκοπό. Ο άνθρωπος με την εργασία δεν επιδιώκει απλά την εξασφάλιση των απαραίτητων για τη ζωή, επιδιώκει την απόκτηση χρημάτων με σκοπό την κάλυψη τεχνητών αναγκών.

Σε αυτό το σημείο ο Himanen φαίνεται να συγχέει συνεχώς δύο πλευρές της προτεσταντικής ηθικής. Η εργασία-αυτοσκοπός ήταν ένα από τα αρχικά προτάγματα του προτεσταντισμού αλλά στην συνέχεια η εργασία νοηματοδοτήθηκε διαφορετικά και αποτέλεσε το μέσο για την συσσώρευση πλούτου, ώστε μέσω αυτής να φανερωθεί η Θεία Χάρη του Θεού στον πιστό προτεστάντη. Αν κάτι έχει αλλάξει στην σύγχρονη εποχή είναι η αιτιολόγηση της επιδίωξης κέρδους. Οι άνθρωποι συγκεντρώνουν χρήματα πέρα από το ποσό που απαιτείται για την κάλυψη των αναγκών επιβίωσης προκειμένου να ικανοποιήσουν ανάγκες και επιθυμίες, δεν συσσωρεύουν χρήματα για να τους αποδειχθεί η Θεία Χάρη. Τη θέση της συσσώρευσης έχει καταλάβει ο καταναλωτισμός και η ικανοποίηση ολόένα και περισσότερων επιθυμιών. Η επιδίωξη για κέρδος ήταν ένα βασικό στοιχείο της προτεσταντικής ηθικής της εργασίας, ο σκοπός της επιδίωξης είναι που διαφέρει στους χάρκερ.

Πέρα από την παραπάνω παρατήρηση, ο Himanen αναγνωρίζει πως στην προτεσταντική ηθική, όπως παρουσιάστηκε από τον Weber η ικανοποίηση των αναγκών διαμεσολαβείται από το χρήμα και την εργασία και όχι από την φύση της δραστηριότητας και της δημιουργίας. Η έλλειψη επικέντρωσης στην ίδια τη φύση της εργασίας της δημιουργίας επιφέρουν την καταδυνάστευση του ανθρώπου από τις ανάγκες με συνέπεια «η ζωή να καταντά επιβίωση» (Himanen 2001:52). Ο άνθρωπος, στο όνομα των χρημάτων και του κέρδους, καταλήγει να ξεχνά τα

ενδιαφέροντά του και τις κλίσεις του και τα χρήματα με την δουλειά διαμορφώνουν τη ζωή του. Στη λογική αυτή, οι άνθρωποι επιλέγουν την άσκηση επαγγέλματος όπως και την παραγωγή με βάση το μεγαλύτερο κέρδος. Για τον Himanen, θα έπρεπε να ισχύει το αντίθετο. Οι άνθρωποι θα έπρεπε να επιλέγουν το αντικείμενο εργασίας τους με βάση τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις τους και δευτερευόντως να έχουν ως σκοπό το κέρδος.

Οι ανάγκες του ανθρώπου, όμως, δεν εξαντλούνται μόνο στην απόκτηση αγαθών με τη βοήθεια των χρημάτων. Ο Himanen τονίζει ιδιαίτερα τις ψυχολογικές ανάγκες του ανθρώπου που στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες καλύπτονται μέσα από την φύση της εργασίας. Αν στην προτεσταντική ηθική του Weber η αναγνώριση της χάρις του Θεού γινόταν μέσα από την εργασία, στην σύγχρονη κοινωνία η εργασία αποτελεί την πηγή αποδοχής και αναγνώρισης από την κοινωνία. Ο Himanen παρατηρεί πως η κοινωνική ζωή περιστρέφεται πια γύρω από την εργασία (Himanen 2001:50). Η δουλειά παρέχει στον άνθρωπο το αίσθημα του ανήκειν, κοινωνική αναγνώριση και συναισθηματική κάλυψη. Τα τρία αυτά στοιχεία αντικαθιστούν την κοινωνική ζωή εκτός εργασίας και τη ζωή στο σπίτι. Η ζωή και το σπίτι έχουν μεταφερθεί στη δουλειά εξαιτίας του αυξημένου ωραρίου εργασίας. Οι πολλές ώρες στη δουλειά δυναμώνουν την αίσθηση κοινότητας στον εργαζόμενο, του παρέχουν την κοινωνική αναγνώριση πως είναι σημαντικός επειδή δουλεύει πολλές ώρες και τέλος προσφέρουν ευκαιρίες για ανάπτυξη συναισθηματικών δεσμών μεταξύ των εργαζόμενων. Ο Himanen εφαρμόζει την παρατήρηση του Weber στην σύγχρονη ζωή και διαπιστώνει πως «η προτεσταντική ηθική της εργασίας που ήθελε την αναγνώριση ως αυτοσκοπό είχε ως αποτελέσματα την έλλειψη κοινωνικής ζωής και την έλλειψη πάθους για την ίδια την φύση της δουλειάς». Η εργασία είναι το μέσο για την απόκτηση χρημάτων αλλά και για την κάλυψη συναισθηματικών αναγκών.

Η ηθική του χρήματος που υπαγορεύεται από τις προτεσταντικές αρχές στοχεύει στην απόκτηση χρημάτων αλλά όχι εξαιτίας της πίστης πως η εργασία πρέπει να είναι αυτοσκοπός. Η ηθική του χρήματος του προτεσταντισμού στόχευε αρχικά στην αποκάλυψη της Θείας Χάρις αλλά κατέληξε να εξυπηρετεί τις ανάγκες ενός αυξανόμενου καταναλωτισμού. Η ίδια η παραγωγή, που στις σημερινές

επιχειρήσεις κυριαρχείται από την διαχείριση πληροφοριών, ανέδειξε την ιδιοκτησία της πληροφορίας ως την μεγαλύτερη πηγή κέρδους.

4.2 Τα χρήματα δεν είναι το μόνο κίνητρο για τους χάκερ

Το δεύτερο επίπεδο ανάλυσης του Himanen αφορά τη σχέση των χάκερ με τα χρήματα. Η εργασιακή συμπεριφορά των χάκερ δεν καθορίζεται απαραίτητα από τα χρήματα. Τα χρήματα στους χάκερ δεν είναι αυτοσκοπός, όπως στον καπιταλισμό. Άλλες αξίες, όπως η αναγνώριση της εργασίας από τους υπόλοιπους χάκερ και η ανοιχτή πρόσβαση στις πληροφορίες είναι αυτές που οι χάκερ επιδιώκουν. Ο Himanen τονίζει πως οι χάκερ δεν είναι αφελείς και γνωρίζουν πως σε ένα καπιταλιστικό πλαίσιο τα χρήματα έχουν μεγάλη σημασία (Himanen 2001:54). Ο τρόπος απόκτησης χρημάτων, όμως, είναι διαφορετικός για τους χάκερ.

Το αρχικό κίνητρο είναι όπως έχουμε επισημάνει στα προηγούμενα κεφάλαια η επιθυμία για λογισμικό. Η επιθυμία για δημιουργία λογισμικού έχει δύο αποτελέσματα. Το πρώτο είναι πως ο χάκερ κρίνεται από το λογισμικό που έχει δημιουργήσει. Το προϊόν της εργασίας είναι που θα του προσδώσει αναγνώριση. Η κρίση γίνεται αποκλειστικά από το αποτέλεσμα της δουλειάς και όχι με οποιαδήποτε άλλα κριτήρια. Ο Steven Levy επισημαίνει αυτόν τον ηθικό κανόνα: «οι χάκερ πρέπει να κρίνονται από το χάκεμα, όχι από ψεύτικα κριτήρια όπως η κοινωνική θέση, η ηλικία, η φυλή ή η θέση τους» (Levy 1994:35). Η αναγνώριση από τους ομότιμους χάκερ δεν είναι αυτοσκοπός «αν συμπεριφέρεσαι σαν χάκερ με μόνο σκοπό να γίνεις αναγνωρίσιμος στην κουλτούρα, θα χάσεις τον σκοπό σου» (Raymond 2001:2). Αποκτάται μέσα από την επιθυμία για δημιουργία λογισμικού. Η δουλειά του χάκερ αναγνωρίζεται ύστερα από την αξιολόγηση του αποτελέσματος της εργασίας του, προκύπτει, λοιπόν, ως αποτέλεσμα της δημιουργίας ενός λογισμικού κοινωνικά πολύτιμου για την κοινότητα των χάκερ. Η αναγνώριση αποκτά με αυτό τον τρόπο υψηλότερη θέση από τα χρήματα ως κίνητρο των χάκερ για εργασία.

Ο Himanen, προεκτείνοντας την ανάλυση του για το κίνητρο της αναγνώρισης, επισημαίνει πως οι χάκερ αρχικά επιθυμούν να δημιουργήσουν και ύστερα στοχεύουν στην εξασφάλιση χρημάτων. Τα χρήματα έρχονται ως αποτέλεσμα και δεν αποτελούν αυτοσκοπό. Η ίδια η εργασία επιλέγεται με βάση την επιθυμία του χάκερ και όχι με βάση τα χρήματα. Η διαφορά που επισημαίνει ο Himanen είναι

εμφανής: είναι διαφορετικό να επιλέγει κανείς την εργασία του με κυρίαρχο κριτήριο τα χρήματα που θα κερδίσει και διαφορετικό να εργάζεται με κριτήριο την επιθυμία του, έχοντας την απόκτηση χρημάτων μόνο ως δευτερεύοντα στόχο. Οι περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν ένα επάγγελμα με βάση τα χρήματα που θα τους αποφέρει και όχι τα ενδιαφέροντά τους. Οι χάκερ του Himanen λειτουργούν με βάση τα ενδιαφέροντά τους.

Το δεύτερο κίνητρο των χάκερ που αντικαθιστά τα χρήματα είναι το αίτημα για ανοιχτή πρόσβαση. Η ανοιχτή πρόσβαση αφορά το λογισμικό ενός προγράμματος. Η λογική του αιτήματος της ανοιχτής πρόσβασης προέρχεται από την αρχή των χάκερ πως η λύση ενός προβλήματος πρέπει να κοινοποιείται προκειμένου οι υπόλοιποι χάκερ να μην δυσκολευτούν να λύσουν το ίδιο πρόβλημα. Η ανοιχτή πρόσβαση στο λογισμικό ενός προγράμματος είναι και η αρχή δύο βασικών παραδειγμάτων (Linux, F/OSS) της ηθικής των χάκερ που θα αναλυθούν σε επόμενη ενότητα.

Πολλοί χάκερ, όμως, επιλέγουν να αποκτήσουν χρήματα μέσα από τον προγραμματισμό. Το κίνητρο των χρημάτων για αυτή την κατηγορία παραμένει ισχυρό αλλά υπάρχουν διαφορετικοί τύποι χάκερ που στοχεύουν στα χρήματα. Ο Himanen διακρίνει τρεις κατηγορίες τέτοιων χάκερ καπιταλιστών. Η πρώτη κατηγορία είναι οι χάκερ που αποκτούν χρήματα μέσα από τη δημιουργία επιχειρήσεων προγραμματισμού και στην συνέχεια αποσύρονται από την επιχείρηση προκειμένου να ασχοληθούν με τη δημιουργία. Οι χάκερ αυτής της κατηγορίας εξασφαλίζουν τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους, ώστε στη συνέχεια να αναπτύξουν το ενδιαφέρον τους για προγραμματισμό μέσα από τις αρχές των χάκερ. Με αυτή τη διαδικασία οι χάκερ αποκτούν την ελευθερία να ασχοληθούν με τα προγράμματα που θεωρούν ενδιαφέροντα χωρίς να προβληματίζονται για την επιβίωσή τους.

Η δεύτερη κατηγορία χάκερ καπιταλιστών, περιλαμβάνει αυτούς που κερδίζουν χρήματα εφαρμόζοντας τις αρχές των χάκερ. Αυτοί δεν θεωρούν πως η απόκτηση χρημάτων είναι ασυμβίβαστη με την τήρηση των αρχών της ηθικής των χάκερ. Οι χάκερ αυτής της κατηγορίας παραμένουν πιστοί στα ιδανικά των χάκερ και η

απόκτηση χρημάτων πραγματοποιείται μέσα από την τήρηση αυτών των ιδανικών. Η επιθυμία τους για λογισμικό είναι που τους βοηθά να αποκτήσουν χρήματα. Ο Himanen τονίζει πως η σχέση των χάκερ που εμπλέκονται στο καπιταλιστικό σύστημα καταλήγει στην υιοθέτηση καπιταλιστικών λογικών και στην απόρριψη της ηθικής των χάκερ (Himanen 2001:56). Το συμπέρασμα αυτό μας οδηγεί στην τρίτη κατηγορία χάκερ καπιταλιστών.

Πρόκειται για τους χάκερ που αποκτούν χρήματα χωρίς να τηρούν τις αρχές των χάκερ. Το κύριο παράδειγμα αυτής της κατηγορίας είναι ο Bill Gates και η Microsoft. Ο Gates ξεκίνησε σαν χάκερ αλλά στη συνέχεια «μάντρωσε το λογισμικό» (Castells 2001:11) δημιουργώντας την Microsoft. Η εταιρία του ήταν από τις πρώτες που δημιούργησε και πούλησε λογισμικό για ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Η πώληση του λογισμικού είναι αντίθετο στις αρχές των χάκερ επειδή η πώληση σημαίνει πως η ελεύθερη επιθυμία για λογισμικό έχει χαθεί. Η πώληση προϋποθέτει ένα αγοραστικό κοινό στις απαιτήσεις του οποίου το λογισμικό προσαρμόζεται. Η επιθυμία για προγραμματισμό δεν ακολουθεί την επιθυμία του χάκερ αλλά τις ανάγκες του αγοραστικού κοινού. Το ελεύθερο ωράριο χάνεται καθώς μια επιχείρηση δεν παρέχει τη δυνατότητα για ελεύθερο ρυθμό εργασίας. Τέλος, η πώληση λογισμικού σημαίνει πως η ανοιχτή πρόσβαση στον κώδικα του λογισμικού χάνεται και οι μόνοι που έχουν πρόσβαση στον κώδικα του λογισμικού είναι οι δημιουργοί του. Από τους παραπάνω λόγους είναι φανεροί οι λόγοι για τους οποίους ο Gates είναι αντιπαθής στους χάκερ. Ο Gates ξεκίνησε σαν χάκερ αλλά στη συνέχεια έγινε καπιταλιστής απορρίπτοντας την ηθική των χάκερ.

5. Το ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό

5.1 Το παράδειγμα του λογισμικού Linux

Το λογισμικό Linux αποτελεί το κυριότερο παράδειγμα λογισμικού που δημιουργήθηκε από χάκερ που ακολουθούσαν ίδιες αρχές. Το 1994 ο χάκερ Linus Torvalds έψαχνε βοήθεια για τη δημιουργία λογισμικού που θα λειτουργεί στον υπολογιστή του. Το λογισμικό του υπολογιστή του ήταν το Unix αλλά ο Torvalds αναζητούσε κάποιο λογισμικό περισσότερο λειτουργικό. Προκειμένου να αυξήσει τις πιθανότητες για βοήθεια στη δημιουργία λογισμικού, ανάρτησε στο διαδίκτυο μια αγγελία που προσκαλούσε όσους ήθελαν να βοηθήσουν. Χάκερς από όλο τον κόσμο ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του Torvalds. Η οργάνωση των χάκερ έγινε σε δύο ομάδες από τον Torvalds. Οι δύο ομάδες στόχευαν στη δημιουργία του ίδιου λογισμικού. Η λύση που θα επιλεγόταν θα ήταν η πιο εύκολη στη χρήση. Το λογισμικό τελικά δημιουργήθηκε και ο Torvalds το ονόμασε Linux, ένα όνομα που συνδυάζει το όνομά του με το αρχικό λογισμικό του υπολογιστή του. Το Linux συνεχίζει να υπάρχει και να εκδίδει νέες εκδόσεις λογισμικού. Το Linux αποτελεί αυτή τη στιγμή έναν από τους ισχυρότερους ανταγωνιστές της Microsoft.

Η μεγάλη καινοτομία του Linux ήταν πως για πρώτη φορά τόσοι πολλοί χάκερ ανά τον κόσμο συμμετείχαν στη δημιουργία ενός λογισμικού. Η συμμετοχή ήταν εθελοντική και κανένας δεν πληρώθηκε για τη βοήθειά του. Η επιθυμία για δημιουργία λογισμικού ήταν η αφετηρία για τη δημιουργία του Linux. Η συμμετοχή στη δημιουργία λογισμικού δεν ακολουθεί κάποια ιεραρχία. Κάθε χάκερ είναι ελεύθερος να ασχοληθεί με κάποιο από τα προγράμματα που βρίσκονται σε εξέλιξη ή να δημιουργήσει ένα δικό του πρόγραμμα. Η απουσία ιεραρχίας δεν σημαίνει την απουσία κανόνων. Η συμπεριφορά των χάκερ που συμμετέχουν στο λογισμικό δεν υπαγορεύεται από ένα κάθετο ιεραρχικό μοντέλο. Οι χάκερ ακολουθούν τις συμβουλές των παλαιότερων χάκερ που έχουν αποδείξει την αξία τους στην κοινότητα. Ο Torvalds είναι η κεντρική φυσιογνωμία που αποφασίζει για τη μορφή που θα πάρει το λογισμικό στην επόμενη έκδοσή του. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν ασκεί εξουσία. Ο ρόλος των χάκερ, σαν τον Torvalds, μοιάζει με το ρόλο του

διαιτητή. Ο διαιτητής αποφασίζει τα προγράμματα που θα συμπεριληφθούν στο νέο λογισμικό χωρίς προσωπικές αντιπάθειες.

Το ιεραρχικό μοντέλο εργασίας του Linux αποτελεί μία από τις προϋποθέσεις επιτυχίας του. Ο Raymond παρομοιάζει το μοντέλο εργασίας του λογισμικού με ένα παζάρι (Raymond 2001:3). Στο παζάρι ο κάθε πωλητής προσφέρει το προϊόν του και όλες οι φωνές ακούγονται. Στο παζάρι υπάρχει μια οριζόντια κατανομή εξουσίας, καμία φωνή δεν υπερισχύει. Με όμοιο τρόπο στο Linux όλες οι απόψεις των χάκερ ακούγονται και το πρόγραμμα που θα προτιμηθεί να αναπτυχθεί προκύπτει μέσα από πολύ συζήτηση. Η απόφαση δεν λαμβάνεται από έναν και μοναδικό άνθρωπο, αλλά αντίθετα αποτελεί προϊόν μεγάλης διαπραγμάτευσης και συχνά υπάρχουν φιλονικίες που λύνονται από τους παλαιότερους χάκερ. Οι ιδέες των χάκερ είναι απαραίτητο να εκφράζονται προκειμένου να αναπτύσσονται νέα προγράμματα. Ο ίδιος ο Raymond παραδέχεται πως το συγκεκριμένο μοντέλο εργασίας ήταν δύσκολο να πετύχει και αυτή η δυσκολία αποδεικνύει τη σημασία του Linux. Το Linux, όπως το παζάρι, ακολουθεί μια ανοιχτή διαδικασία τόσο στην λήψη των αποφάσεων όσο και στις πληροφορίες ανάπτυξης του λογισμικού.

Το μοντέλο εργασίας του Linux διαφέρει ριζικά από το κάθετα ιεραρχικό μοντέλο, που ο Raymond ταυτίζει με το μοντέλο του καθεδρικού ναού (1999:4). Η δημιουργία ενός καθεδρικού ναού άρχιζε από το σχεδιασμό του ναού. Ο σχεδιασμός του ναού γινόταν από έναν ευφυή αρχιτέκτονα. Στη συνέχεια, οι χτίστες υλοποιούσαν το σχέδιο υπό την επίβλεψη του αρχιτέκτονα. Ο αρχιτέκτονας είχε τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο στην κατασκευή του ναού. Οι χτίστες ακολουθούσαν απλώς τις οδηγίες του αρχιτέκτονα χωρίς να έχουν προσωπική γνώμη. Με αυτό τον τρόπο η κατασκευή ενός καθεδρικού ναού ήταν μια αυστηρά ιεραρχική εργασία. Η οικοδόμηση του ναού ήταν «κλειστή» στους χτίστες. Οι χτίστες δεν μπορούσαν να παρεκκλίνουν του σχεδίου. Τα εμπορικά λογισμικά, όπως ο καθεδρικός ναός, κρατούν κλειστές τις πληροφορίες κατασκευής του λογισμικού όσο και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Το Linux είναι ένα παράδειγμα της ηθικής της εργασίας που διέπει τους χάκερ. Οι χάκερ που συμμετέχουν στη δημιουργία του Linux δεν είχαν ως κίνητρο τα χρήματα

καθώς συμμετείχαν εθελοντικά. Το γεγονός της συμμετοχής χωρίς το κίνητρο των χρημάτων είναι από μόνο του μια σημαντική διαφορά σε σχέση με το πνεύμα της εποχής. Ο ενθουσιασμός και η επιθυμία για δημιουργία ήταν το κίνητρο για τη συμμετοχή σε ένα ελεύθερο λογισμικό. Τα χρήματα, αρχικά, δεν αποτελούσαν τον κινητήριο παράγοντα που οι χάκερ συμμετείχαν στο Linux. Στη συνέχεια το Linux αναπτύχθηκε αρκετά ώστε να μπορεί να προσφέρει και χρήματα σε κάποιους από τους χάκερ.

Αυτή η νέα σχέση των χάκερ με τα χρήματα σχολιάζεται από τους Mikkonen, Vaden και Vainio (2007:2). Οι Mikkonen, Vaden και Vainio ερεύνησαν τέσσερις κοινότητες χάκερ που ασχολούνται με προγράμματα ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με ερωτηματολόγια σε διακόσιους χάκερ τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 2006. Οι κοινότητες που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν οι Debian, Gnome, Eclipse και MySQL. Τα αποτελέσματα της έρευνας αποδεικνύουν πως υπάρχουν διαφορετικά κίνητρα ανάμεσα στους χάκερ που συμμετέχουν στις κοινότητες. Στις δύο από τις τέσσερις κοινότητες (Eclipse, MySQL) το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων (65,2% και 85,7% αντίστοιχα) κερδίζει το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων του μέσα από τις κοινότητες ελεύθερου ανοιχτού λογισμικού. Στις υπόλοιπες δύο κοινότητες (Debian, Gnome) το μεγαλύτερο ποσοστό των χρηστών συμμετέχουν στις κοινότητες από χόμπι χωρίς χρηματικές απολαβές. Το αποτέλεσμα της έρευνας αποκτά μεγαλύτερη σημασία όταν συνδυαστεί με την ηλικιακή κατανομή των συμμετεχόντων. Στις κοινότητες όπου το μεγαλύτερο ποσοστό των χάκερ συμμετέχει με βάση το χρηματικό κίνητρο η ηλικία των χάκερ ξεκινά από τα 25 έτη, ενώ στις δύο κοινότητες όπου η συμμετοχή είναι περισσότερο εθελοντική η ηλικία των συμμετεχόντων ξεκινά από τα 17 έτη. Οι χάκερ που συμμετέχουν στις κοινότητες του ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, σε αυτούς που συμμετέχουν από χόμπι που είναι νεότερης ηλικίας και σε αυτούς που συμμετέχουν με κίνητρο τα χρήματα και είναι μεγαλύτερης ηλικίας. Οι ερευνητές προτείνουν την υπόθεση πως η εργασία των χάκερ στις κοινότητες ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού ξεκινά σαν χόμπι για τους περισσότερους στην ηλικία των 17 και συνεχίζεται ως επάγγελμα στην ηλικία των 25 (Mikkonen, Vaden, Vainio 2006:9).

Ένα τελευταίο σημαντικό αποτέλεσμα της έρευνας αποτελεί και η απάντηση των συμμετεχόντων των τεσσάρων κοινοτήτων στην ερώτηση «πόσο θετική είναι η στάση τους στο ενδεχόμενο συμμετοχής εταιριών σε διάφορες κοινότητες ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού». Τα ποσοστά θετικής απάντησης στην συμμετοχή εταιριών και των τεσσάρων κοινοτήτων πλησιάζουν το απόλυτο. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας τους, Οι Mikkonen, Vaden και Vainio θεωρούν πως «αρκετές, αν όχι όλες, οι κοινότητες ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού δείχνουν ενδιαφέρον ή ήδη συμμετέχουν σε συνεργασίες με εταιρείες» (Mikkonen, Vaden, Vainio 2006:9). Από τα παραπάνω οι ερευνητές καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η προτεσταντική ηθική δεν εξαφανίστηκε, όπως ελπίζει ο Himanen, αλλά αντίθετα επιστρέφει εντυπωσιακά μέσα στις ίδιες τις κοινότητες ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού. Οι χάκερ που συμμετείχαν στην έρευνα ανέδειξαν τα διαφορετικά κίνητρα εργασίας, αλλά, κυρίως, αποκάλυψαν πως τα χρήματα ή η μελλοντική απόκτηση χρημάτων είναι ένας σημαντικός λόγος συμμετοχής στις κοινότητες του ανοιχτού λογισμικού. Τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας αποτελούν ένα καλό παράδειγμα των αντιφατικών προθέσεων αυτών που συμμετέχουν στις κοινότητες του ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού. Η υπόθεση του Himanen πως οι χάκερ συμμετέχουν ακολουθώντας μια εργασιακή ηθική διαφορετική από την προτεσταντική τίθεται από αμφισβήτηση.

5.2 Ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό: ένα ηθικό χρέος ή μια παραλλαγή του προτεσταντισμού;

Το κίνημα του ελεύθερου λογισμικού αποτελεί μια έμπνευση ενός χάκερ, του Richard Stallman. Ο Stallman, προερχόμενος από τις πρώτες γενιές των χάκερ που δεν χρησιμοποιούσαν προσωπικό υπολογιστή, προσπάθησε να συνεχίσει τους ηθικούς κώδικες των χάκερ στην εποχή του προσωπικού υπολογιστή. Δύο από τις αρχές των πρώτων χάκερ, όπως περιγράφονται από τον Levy, είναι πως η πρόσβαση στους υπολογιστές πρέπει να είναι χωρίς όριο και πως όλες οι πληροφορίες πρέπει να είναι ελεύθερες. Ο Stallman, ενεργώντας υπό αυτές τις αρχές, θέλησε να δημιουργήσει μια άδεια χρήσης λογισμικού που θα επιτρέπει την ελεύθερη συμμετοχή του χρήστη. Ο Stallman με την βοήθεια δικηγόρων, όπως ο Eben Moglen και ο Lawrence Lessing, δημιούργησαν την άδεια λογισμικού GPL, που σημαίνει γενικευμένη άδεια χρήσεως (General Public License). Η GPL υποχρεώνει τον χρήστη, που χρησιμοποιεί προγράμματα που έχουν δημιουργηθεί υπό την άδεια GPL, να ακολουθεί τέσσερις ελευθερίες. Η πρώτη ελευθερία είναι η ελευθερία χρήσης του προγράμματος για οποιοδήποτε σκοπό. Η δεύτερη ελευθερία είναι η ελευθερία μελέτης του τρόπου λειτουργίας του προγράμματος και η προσαρμογή του στις ανάγκες του χρήστη. Η τρίτη ελευθερία είναι η ελευθερία διανομής εκ νέου αντιγράφων του προγράμματος με σκοπό τη βοήθεια σε άλλους χρήστες. Τέλος, η τέταρτη ελευθερία είναι η ελευθερία βελτίωσης του προγράμματος και κοινοποίησης των βελτιώσεων με σκοπό να επωφεληθεί ολόκληρη η κοινότητα που χρησιμοποιεί το πρόγραμμα (Chance 2005:9).

Ο Stallman θεωρεί πως οι παραπάνω ελευθερίες αποτελούν ηθικό καθήκον των χάκερ. Οι ηθικές αξίες που ο Himanen αποδίδει στους χάκερ εμφανίζονται στην άδεια GPL με τη μορφή νομικής υποχρέωσης και όχι απλώς ως μέρος ενός κώδικα αξιών. Ο Himanen θεωρεί πως η προσπάθεια του Stallman έρχεται να γεφυρώσει τις αντιθέσεις μεταξύ του καπιταλισμού και της ηθικής των χάκερ (Himanen, 2001:57). Ο στόχος του Stallman, όμως, ξεπερνά την άποψη του Himanen. Η GPL δε σημαίνει πως η πνευματική ιδιοκτησία και το κέρδος που συνεπάγεται δεν εγκαταλείπεται «αντίθετα, η άδεια προστατεύει συγκεκριμένη μορφή πνευματικής ιδιοκτησίας» (Imhorst, 2004:1). Αυτή η παρατήρηση είναι πολύ σημαντική για την κατανόηση της

φράσης του Himanen πως «ο χακερισμός του Stallman δεν αντιτίθεται πραγματικά στον καπιταλισμό» (Himanen 2001:59). Ο Himanen δεν πιστεύει πως ο Stallman εναντιώνεται στο κέρδος από το λογισμικό, αλλά εναντιώνεται στη μορφή του κέρδους που εμφανίζεται μέχρι σήμερα. Το κέρδος από το λογισμικό παράγεται από τον αποκλεισμό των πληροφοριών του κώδικα του λογισμικού με κορυφαίο παράδειγμα την Microsoft. Ο Stallman προτείνει μια ελεύθερη καπιταλιστική αγορά, με την έννοια της ελευθερίας να αποτελεί τη βάση στην παραγωγή του λογισμικού. Το κέρδος παράγεται όχι από την πρωτοτυπία της παραγωγής, αλλά από άλλες διαστάσεις του προϊόντος, όπως η ποιότητα ή χρησιμότητα. Οι πληροφορίες παραγωγής, δηλαδή, είναι ελεύθερες στον καθένα και το κέρδος μεταφέρεται σε υπηρεσίες όπως η προσαρμογή του λογισμικού στις ανάγκες του χρήστη ή η δημιουργία υλικού που θα προσαρμόζεται στο λογισμικό. Η ανοιχτή πρόσβαση στις πληροφορίες του κώδικα είναι η αρχή των χάκερ που ο Stallman με την άδεια γενικευμένης χρήσης επιδιώκει να ενσωματώσει στους κανόνες χρήσης λογισμικού. Η συνεργασία και η κοινοποίηση των λύσεων του λογισμικού είναι μία ακόμα αξία των χάκερ που περιλαμβάνεται στην άδεια γενικευμένης χρήσης.

Ο ίδιος ο Stallman ξεκαθαρίζει πως, όταν αναφέρεται στο ελεύθερο λογισμικό, εννοεί ένα λογισμικό με ελευθερία και όχι ένα λογισμικό δωρεάν, «ελεύθερο λογισμικό όπως ελευθερία λόγου και όχι με την έννοια ελεύθερη (δωρεάν) μπύρα» (Stallman 2002:17). Το λογισμικό και η άδεια χρήσης του λογισμικού που προτείνει ο Stallman προέρχεται από την πίστη του πως οι χάκερ έχουν ένα ηθικό χρέος. Το θέμα της ηθικής των χάκερ εμφανίζεται, λοιπόν, στο ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό. Οι χάκερ έχουν χρέος να «βοηθούν τον γείτονά τους» για τον Stallman.

Η άδεια γενικευμένης χρήσης του Stallman δε δεσμεύει τον χρήστη να συμμετέχει στην δημιουργία του λογισμικού και αυτή τη μη δέσμευση επισημαίνει ως μια αρνητική διάσταση του ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού ο Tom Chance (Chance 2007:11). Δεν υπάρχει καμία δέσμευση στην παραγωγή του λογισμικού, γεγονός που θα μπορούσε να επιφέρει την παύση της αναβάθμισης του λογισμικού, αν όλοι οι χρήστες απλώς χρησιμοποιούσαν το ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό.

5.3 Το ελεύθερο λογισμικό είναι πιο προτεσταντικό από τον καπιταλισμό;

Η κριτική στο έργο του Himanen δεν ασκείται μόνο στην δική του ανάλυση για την ηθική των χάκερ, αλλά επεκτείνεται και στην ερμηνεία που ο Himanen επιχειρεί στο έργο του Weber. Μια κυρίαρχη κριτική αφορά το κατά πόσο το ελεύθερο λογισμικό διαφοροποιείται σε σχέση με τις προτεσταντικές αρχές. Ο Toni Prug τονίζει πως η χρήση του έργου του Weber για θεωρητικοποίηση του ανοιχτού λογισμικού μπορεί να μας οδηγήσει να καταλήξουμε στη θέση πως το πνεύμα των χάκερ που προτείνει ο Himanen έχει περισσότερες ομοιότητες με τον προτεσταντισμό από ό,τι ο ίδιος ο καπιταλισμός που ανέλυσε ο Weber (Prug 2007:2).

Ο Prug εκκινεί από το έργο του ίδιου του Weber προκειμένου να διαπιστώσει τις προτεσταντικές αρχές που διέπουν τα ελεύθερο λογισμικό (Prug, 2007:3). Ο Weber για τον Prug πρότεινε μια ανάγνωση του προτεσταντισμού με βάση τα στοιχεία που είχε στη διάθεσή του. Ο Prug προτείνει μια άλλη ανάγνωση του προτεσταντισμού η οποία αναδεικνύει τις πολλές ομοιότητες μεταξύ προτεσταντισμού και ανοιχτού λογισμικού. Σύμφωνα με τον ίδιο τον Prug τα βασικά θεολογικά σημεία της προτεσταντικής μεταρρύθμισης ονομάζονταν Five Solas-οι πέντε μοναχικές αρχές. Η πρώτη ήταν η Solus Christ που απέρριπτε τη μεσολάβηση της εκκλησίας και του Πάπα και πρότεινε πως μόνο ο Χριστός ήταν ανάμεσα στον άνθρωπο και τον Θεό. Η αρχή αυτή πρότεινε μια αποκέντρωση από τις εξουσίες της εκκλησίας και του Πάπα. Η δεύτερη αρχή είναι πως ο πιστός πρέπει να εμπιστεύεται μόνο τα βιβλικά κείμενα και για το λόγο αυτό οφείλει να ερμηνεύει ο ίδιος τα κείμενα. Η ερμηνείες των κληρικών και της εκκλησίας απορρίπτονται και ο πιστός καλείται να διαμορφώσει τη δική του ερμηνεία για το Θεό. Η τρίτη αρχή είναι πως μόνο η πίστη στο Θεό θα συγχωρέσει τους ανθρώπους. Η τέταρτη αρχή είναι πως η αξία της δουλειάς του πιστού δεν παίζει ρόλο για τη σωτηρία του, καθώς ο Θεός γνωρίζει. Τέλος, η πέμπτη αρχή καλεί τους πιστούς να δοξάζουν μόνο τον Θεό και όχι τους άγιους της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας.

Όλες οι παραπάνω αρχές δεν εμφανίζονται στη σύγκριση που επιχειρεί ο Prug μεταξύ των αρχών του προτεσταντισμού και του ελεύθερου λογισμικού, αλλά «υπάρχουν κάποιες αξιοσημείωτες ομοιότητες» (Prug 2007:6). Οι χάκερ επιθυμούν

την αποκέντρωση και αγωνίζονται για αυτή, θεωρούν την εξουσία μια δύναμη που θέλει να τους κρατήσει μακριά από τον προγραμματισμό και για το λόγο αυτό αγωνίζονται ενάντια της. Ο Steven Levy όπως και ο Eric Raymond επισημαίνουν τον αντιεξουσιαστικό χαρακτήρα των χάκερ (Levy 1994,Raymond 2001). Ο αντιεξουσιαστικός χαρακτήρας προέρχεται από τους πρώτους χάκερ και από τις προσπάθειες τους να έχουν πρόσβαση στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Όπως η προτεσταντική αρχή κηρύττει την απόρριψη της παρέμβασης της καθολικής εκκλησίας στην ερμηνεία των ιερών κειμένων, οι χάκερ προτείνουν την ανάγνωση του πηγαίου κώδικα του λογισμικού ως το πρώτο βήμα που κάθε χάκερ πρέπει να κάνει. Ο παραλληλισμός είναι φανερός. Όπως οι πιστοί του προτεσταντισμού που έπρεπε να ακολουθούν τις αρχές οφείλουν να έχουν μια δική τους ερμηνεία για τη Βίβλο, έτσι και οι χάκερ οφείλουν να μελετήσουν το δικό τους ιερό κείμενο, τον κώδικα του λογισμικού και να προτείνουν τη δική τους γνώμη για τη μελλοντική ανάπτυξή του. Η πίστη στον άνθρωπο και στις ικανότητές του είναι φανερή και στις δύο περιπτώσεις.

Ο προτεσταντισμός, όμως, διασπάστηκε σε πολλές επιμέρους αιρέσεις που η κάθε μία πρότεινε τη δική της ερμηνεία για τα ιερά κείμενα. Μια παρόμοια διάσπαση απειλεί συχνά και το ελεύθερο λογισμικό. Πολλοί χάκερ, όταν δεν είναι ικανοποιημένοι με τον τρόπο που ένα πρόγραμμα αναπτύσσεται, έχουν τη δυνατότητα να πάρουν τον πηγαίο κώδικα και να διαμορφώσουν οι ίδιοι το πρόγραμμα όπως επιθυμούν. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται fork στη γλώσσα των χάκερ και αποτελεί την αιτία αρκετών αντιρρήσεων ακόμα και στο πλαίσιο ανάπτυξης του λογισμικού Linux. Ο ελεύθερος κώδικας του λογισμικού εγγυάται για τη δυνατότητα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα forking που αναλύει ο Steven Weber (Weber 2004:117-119). Το forking, η ελευθερία αντιγραφής και ανάπτυξης λογισμικού εκτός κοινότητας είναι μία από τις ελευθερίες του ελεύθερου λογισμικού και πολλοί χάκερ θεωρούν αυτή τη ελευθερία ως το μεγαλύτερο προσόν του ελεύθερου λογισμικού. Ο καπιταλισμός για τον Prug ασπάστηκε συγκεκριμένες πλευρές του προτεσταντισμού, τις συγκεκριμένες πλευρές που του ταίριαζαν. Η εργασία ως χρέος, η απόκτηση περισσότερων χρημάτων και η οριοθετημένη από τον χρόνο εργασία είναι κάποιες από τις πλευρές που ο καπιταλισμός ενσωμάτωσε.

Αντίθετα, η ατομική ερμηνεία των ιερών κειμένων, ο αντιεξουσιαστικός χαρακτήρας και η ελευθερία αποκοπής από την κεντρική ερμηνεία είναι διαστάσεις που το ανοιχτό/ελεύθερο λογισμικό φρόντισε να ενσωματώσει στην ανάπτυξή του. Για αυτό το λόγο ο Prug θεωρεί πως ο προτεσταντισμός κυριαρχεί και στους χάκερ του ελεύθερου/ανοιχτού λογισμικού. Ο προτεσταντισμός όχι όπως ερμηνεύεται από τον Weber, αλλά όπως παρουσιάζεται από τα πρωτότυπα κείμενα του προτεσταντισμού.

5.4 Ανοιχτό λογισμικό ως άρνηση ή ως συνέχεια της καπιταλιστικής λογικής;

Η κριτική του Adrian Mackenzie είναι πως το κίνημα του ελεύθερου ανοιχτού λογισμικού εμφανίστηκε ως βάση για ένα νέο είδος εμπορευματοποίησης των προϊόντων των υπολογιστών (Mackenzie 2001:542). Το λογισμικό είναι ανοιχτό και προσβάσιμο στον καθένα να το τροποποιήσει και να το αλλάξει χωρίς χρηματικό κόστος, αλλά οι υπηρεσίες που θα διαμορφώσουν το λογισμικό στις υπηρεσίες του χρήστη δεν είναι δωρεάν. Το χρηματικό όφελος μετατοπίστηκε από το καθεαυτό λογισμικό στις περιφερειακές λειτουργίες και εφαρμογές. Με αυτό τον τρόπο δεν εξαλείφεται η εμπορευματική μορφή του λογισμικού αλλά αλλάζει μορφή. Το κέρδος δεν παράγεται από το λογισμικό αλλά από την υποστήριξή στην λειτουργία του. Σε αυτό το συλλογισμό προστίθεται και το γεγονός πως τα βιβλία που γράφονται για τη λειτουργία του ανοιχτού λογισμικού δεν είναι δωρεάν, όπως επισημαίνει ο Mackenzie (Mackenzie 2001:543). Το ανοιχτό λογισμικό, λοιπόν, παράγει έναν διαφορετικό τρόπο κέρδους. Δεν καταργεί το καπιταλιστικό πρότυπο παραγωγής, το αλλάζει προκειμένου να ταιριάζει στις επιχειρήσεις. Τα παραδείγματα μεγάλων επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν το ελεύθερο λογισμικό είναι αρκετά με κυρίαρχο αυτό της IBM. Το ανοιχτό λογισμικό δημιούργησε νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες (Mackenzie 2001:549) και οι εταιρείες τις αξιοποίησαν.

Ο Mackenzie ασκεί κριτική στην ανάλυση του Himanen για τις αξίες των χάκερ διαπιστώνοντας «μια απογοητευτική έλλειψη λεπτομερειών για το πώς θα υπάρξουν , πως θα πραγματοποιθούν τέτοιες αξίες» (Mackenzie 2001:544). Η θεωρία του Himanen παρουσιάζει τις επτά αξίες των χάκερ, αλλά δεν εμβαθύνει στο τρόπο με τον οποίο οι αξίες αυτές θα διαδοθούν και θα διαμορφώσουν την πραγματικότητα. Ο Himanen δίνει ασαφείς απαντήσεις στο ερώτημα αυτό «θα διαδοθούν όπως το πνεύμα του καπιταλισμού». Ο τρόπος μετάβασης των αξιών των χάκερ από τις κοινότητες των χάκερ στην ευρύτερη κοινωνία παραμένει ασαφής. Οι πρακτικές διάδοσης και εφαρμογής των ηθικών κανόνων είναι ασαφείς ενώ οι ιδεότυποι των αξιών αυτών είναι ξεκάθαροι. Σε αυτό το σημείο είναι φανεροί η αδυναμία της ανάλυσης του έργου του Himanen σε σχέση με το έργο του Weber. Ο Weber γράφει έχοντας σαφή δείγματα πολλών χρόνων, ενώ ο Himanen

γράφει πριν να έχει σαφή δείγματα για το δρόμο που θα ακολουθήσει το κίνημα του ανοιχτού λογισμικού.

Ακόμα, ο Himanen, για τον Mackenzie, εστιάζει στους «ήρωες» των χάκερ, στις ηγετικές προσωπικότητες και στους προσωπικούς τους ηθικούς κανόνες. Η εστίαση αυτή προσλαμβάνει τις προσωπικότητες των χάκερ σαν τον πυρήνα της κουλτούρας των χάκερ, σαν τη μόνη πλευρά ενός πολύπλευρου σχήματος και αγνοεί τις πολύπλοκες πρακτικές που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του ανοιχτού λογισμικού. Ο Himanen, για τον Mackenzie, βασίζει την ανάλυσή του σε έναν άκριτο ατομοκεντρισμό προς την επιθυμία για προγραμματισμό που αποκρυσταλλώνεται στη φράση : «οι χάκερ θέλουν να πραγματοποιήσουν την επιθυμία τους για προγραμματισμό» (Himanen 2001:18). Η παράλειψη των πολύπλοκων διαδικασιών παραγωγής λογισμικού είναι εμφανής στο έργο του Himanen, καθώς δεν ακολουθούν όλοι οι χάκερ τους ίδιους ηθικούς κανόνες και το λογισμικό δεν παράγεται πάντα υπό τις ειρηνικές συνθήκες που περιγράφει ο Himanen. Ακόμα και στο πρόγραμμα Linux η διαδικασία παραγωγής λογισμικού ενσωματώνει πολλές διαφορετικές απόψεις που προσπαθούν να εναρμονιστούν. Οι δυσκολίες και οι διαμάχες είναι συχνές «μοιάζουν με θρησκευτικούς πολέμους» (Prug,2007:7) και δεν είναι λίγες οι φορές που χρειάζεται μεγάλη διαπραγμάτευση προκειμένου οι αντιμαχόμενες πλευρές να συμφιλιωθούν. Το ατομικό ενδιαφέρον είναι βασικό στοιχείο αλλά πολλοί χάκερ αναλαμβάνουν προγράμματα χωρίς ενδιαφέρον για χάρη της υπόλοιπης κοινότητας, όπως το θέτει ο Raymond : «για να συμπεριφέρεσαι σαν χακερ, πρέπει να το πιστέψεις αυτό τόσο, ώστε να θέλεις να αυτοματοποιήσεις τις πληκτικές εργασίες όσο περισσότερο γίνεται, όχι μόνο για εσένα, αλλά και για όλους τους άλλους (ειδικά τους άλλους χάκερ)» (Raymond 2001:3).

Το προσωπικό ενδιαφέρον και η προσωπική επιθυμία για προγραμματισμό δεν είναι η μόνη αιτία που οι χάκερ γράφουν λογισμικό. Πολλοί χάκερ αναλαμβάνουν προγράμματα προκειμένου να βοηθήσουν στη δημιουργία ενός μεγαλύτερου προγράμματος ωστόσο μέσα από τη διαδικασία ανάπτυξης και διάδοσης ανοιχτού λογισμικού βλέπουν κάποιοι στοχαστές την πραγμάτωση του μαρξικού οράματος:

«από τον καθένα σύμφωνα με τις ικανότητές του στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του».

Η ανάλυση του Himanen μας παρέχει πολύ λίγες πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο ένα λογισμικό πρόγραμμα είναι «εγγενώς ενδιαφέρων» (Himanen 2001:3). Η ανάλυση δε διευκρινίζει ακριβώς και στηρίζεται στις έννοιες της διασκέδασης και της επιθυμίας για προγραμματισμό, αλλά ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι έννοιες γίνονται «εγγενώς ενδιαφέρουσες» αποσιωπάται.

Η κριτική του Mackenzie για το έργο του Himanen επικεντρώνεται και στο γεγονός πως «δεν υπάρχει κανένας λόγος να προσεγγίσουμε το ανοιχτό λογισμικό με τους όρους του Weber» (Mackenzie 2001:545). Η ανάλυση του φαινομένου του ανοιχτού κώδικα δεν χρειάζεται να ακολουθεί την ανάλυση του Weber, καθώς πρόκειται για δύο διαφορετικές θεωρίες όσο και αν ο Himanen προσπαθεί να προσαρμόσει τη θεωρία του για τους χάκερ στο έργο του Weber. Η αναφορά σε ένα νέο πνεύμα που έρχεται να αντικαταστήσει το πνεύμα του καπιταλισμού είναι πολύ πρόωρη, όταν ακόμα και στους ίδιους τους χάκερ ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής είναι τρόπος δράσης. Το γεγονός πως οι αξίες που προτείνει ο Himanen προκαλούν τις παραδοσιακές αξίες δεν σημαίνει πως αλλάζουν εντελώς και το πνεύμα της εποχής. Ο ίδιος ο Himanen παραδέχεται πως η αλλαγή δεν γίνεται αυτόματα, αλλά χρειάζεται χρόνος (Himanen 2001:13). Όπως έχουμε ήδη αναλύσει οι παραδοσιακές καπιταλιστικές προσδοκίες για κέρδος παραμένουν αλλά έχουν μετατοπιστεί στον τομέα των υπηρεσιών. Η διαδικασία ανάπτυξης του λογισμικού και ο τρόπος με τον οποίο θα επηρεάσει τις οικονομικές σχέσεις είναι ακόμα υπό διαμόρφωση, οπότε η ηθική των χάκερ είναι ακόμα ένα πρόγραμμα χωρίς τελικά αποτελέσματα.

Η θέση του Himanen είναι πως το ανοιχτό ελεύθερο λογισμικό είναι ένα παράδειγμα εφαρμογής της ηθικής των χάκερ. Το παράδειγμα αυτό μας παρέχει ένα πεδίο μελέτης του τρόπου με τον οποίο οι αρχές των χάκερ που συμμετέχουν στο ελεύθερο ανοιχτό λογισμικό μπορούν να εφαρμοστούν σε ευρύτερα πλαίσια (Himanen 2001:80). Το ίδιο το ελεύθερο ανοιχτό λογισμικό ο Himanen το θεωρεί ως συνέχεια του καπιταλισμού αλλά με τρόπο πολύ διαφορετικό από τον συνηθισμένο,

καθώς το κέρδος επιτυγχάνεται μέσα από τον ανοιχτό ανταγωνισμό και όχι μέσα από τον αποκλεισμό πληροφοριών.

Το ανοιχτό λογισμικό αναπτύσσεται με πολύ διαφορετικό τρόπο από το κλειστό λογισμικό για έναν προφανή, για τον Mackenzie, λόγο: στοχεύουν σε διαφορετικό κοινό. Τα λειτουργικά προγράμματα που πωλούνται προορίζονται για τους απλούς χρήστες των ηλεκτρονικών υπολογιστών, ενώ αντίθετα το ανοιχτό λογισμικό γράφεται από χάκερ και χρησιμοποιείται από χάκερ σε μεγάλο βαθμό (Mackenzie 2001:547). Οι εταιρίες που παρέχουν κλειστό λογισμικό, όπως η Microsoft, ερευνούν τις επιθυμίες των απλών ανθρώπων και στη συνέχεια τις ενσωματώνουν στην νέα έκδοση του λογισμικού. Το ανοιχτό λογισμικό γράφεται από χάκερ για να καλύψει ανάγκες των ίδιων των χάκερ πρωτίστως. Το ανοιχτό λογισμικό γίνεται με αυτό τον τρόπο ένα εργαλείο για τους ίδιους τους χάκερ, που συνεχώς αναβαθμίζεται για να καλύψει τις επιθυμίες τους. Η διαδικασία αυτή προϋποθέτει πως το ανοιχτό λογισμικό δεν μπορεί να διαχωριστεί από τις πρακτικές κοινοποίησης του ανοιχτού κώδικα. Οι χάκερ είναι οι χρήστες που διαμορφώνουν οι ίδιοι το λογισμικό τους σύμφωνα με τις απαιτήσεις τους και οι απαιτήσεις τους συχνά διαφέρουν από τις μειωμένες απαιτήσεις του απλού χρήστη.

Το ανοιχτό λογισμικό δεν μπορεί να νοηθεί σαν εργαλείο για τον Mackenzie (Mackenzie 2001:549). Τα εργαλεία αποκτούν τη ιδιότητά τους μόνο όταν μπουν στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων και της καθημερινής ζωής. Με αυτή τη συνθήκη, λοιπόν, το ανοιχτό λογισμικό δεν είναι ένα εργαλείο για όλους, παρά ένα εργαλείο για όσους γνωρίζουν τον τρόπο να το χρησιμοποιούν. Τα τελευταία χρόνια το ανοιχτό λογισμικό παρέχει εργαλεία που συνδέονται όλο και περισσότερο με τις κοινωνικές σχέσεις, όπως το πρόγραμμα για τη συγγραφή κειμένου Open Office. Η σημασία του ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού ως εργαλείου βρίσκεται στην κοινωνική του διάσταση. Όπως τα εργαλεία δεν έχουν κάποια κοινωνική αξία, αν δεν χρησιμοποιούνται σε ευρεία κλίμακα, το ανοιχτό λογισμικό δεν έχει μεγάλη κοινωνική αξία αν δεν χρησιμοποιείται σε μεγάλη κλίμακα. Με αυτό τον τρόπο το ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό και η εργασιακή ηθική των χάκερ εμφανίζεται ως συνέχεια και εξέλιξη του καπιταλιστικού συστήματος.

6. Η κυριαρχία της καπιταλιστικής ηθικής στο διαδίκτυο

6.1 Το πνεύμα του καπιταλισμού κυριαρχεί στην εποχή της πληροφορίας

Ακολουθώντας την ανάλυση του Weber, ο Himanen προσπαθεί να παρουσιάσει τις αρχές που διέπουν το πνεύμα του καπιταλισμού στην εποχή του διαδικτύου. Με τη λέξη πνεύμα δεν εννοεί κάποια μεταφυσική δύναμη, αλλά τις κυρίαρχες αντιλήψεις που βοηθούν στην κυριαρχία της πληροφορίας ως βάση του καπιταλιστικού συστήματος. Το πνεύμα της πληροφορίας που αναλύει συνεχίζει να ακολουθεί προτεσταντικές αρχές. Στο διαδίκτυο οι προτεσταντικές αρχές που ο Weber διαπίστωσε εξακολουθούν να είναι σε ισχύ. Ο Himanen αναλύει τις αρχές που διέπουν την επιχειρηματική δραστηριότητα στην εποχή της πληροφορίας με σκοπό να δείξει την κυριαρχία του προτεσταντισμού ακόμα και στην ηθική αντιμετώπιση του διαδικτύου.

Ως αφετηρία της ανάλυσής του έχει ένα βιβλίο-οδηγό αυτοβελτίωσης του εαυτού. Το βιβλίο και οι προτάσεις για την βελτίωση του εαυτού αποτελούν την αρχή της ανάλυσης. Στις συμβουλές που δίνει ο οδηγός ο Himanen διακρίνει τις προτεσταντικές αρχές που βοήθησαν να κυριαρχήσει ο καπιταλισμός. Η πρώτη αρχή είναι η αποφασιστικότητα ή, με άλλο τρόπο ορισμένη, ο προσανατολισμός προς τον σκοπό. Αρχικά το άτομο καλείται να ορίσει τους στόχους του. Ο ορισμός των στόχων επιτρέπει την προσήλωση του ατόμου και το άτομο ξεκαθαρίζει τι επιθυμεί να πετύχει.

Η δεύτερη αρχή είναι η βελτιστοποίηση στη χρήση του χρόνου. Ο αρχικός ορισμός του στόχου διαμορφώνει μια αξιοποίηση του χρόνου που πρέπει να γίνεται προς όφελος του στόχου. Κάθε λεπτό, κάθε στιγμή ο στόχος πρέπει να έρχεται λίγο πιο κοντά προς την επίτευξή του. Οτιδήποτε αποσπά το άτομο από τον στόχο πρέπει να αποφεύγεται. Η προτροπή του Φραγκλίνου είναι ενεργή «ο χρόνος είναι χρήμα» (Weber 2001:43). Τα χρήματα και η επιθυμία απόκτησής τους πρέπει να είναι ένα από τα κίνητρα του ανθρώπου. Ένα κίνητρο, που για τον Himanen, δεν άλλαξε από την εμφάνιση των κανόνων του προτεσταντισμού μέχρι σήμερα.

Η τρίτη αρχή είναι η ευελιξία. Ο στόχος πρέπει να είναι το επίκεντρο και κάθε εμπόδιο πρέπει να προσπερνιέται. Το άτομο πρέπει να είναι ευέλικτο και να προσπερνά τις δυσκολίες για χάρη του κεντρικού στόχου. Η ευελιξία στην χρήση του χρόνου και στην παραγωγή είναι μια αρχή που πραγματώνεται με τον καλύτερο τρόπο στην φορντική γραμμή συναρμολόγησης. Ο χρόνος αξιοποιείται με τον καλύτερο τρόπο και η παραγωγή αυξάνεται.

Τέταρτη αρχή, για τον Himanen, είναι η σταθερότητα. Σταθερότητα σημαίνει τη σταθερή εξέλιξη, τη σταθερή πορεία προς την επίτευξη του στόχου. Μια σταθερή πορεία δεν πρέπει να έχει πιασμοί. Η σταθερότητα είναι ακόμα μια προτεσταντική αρχή, μια αρχή που καλεί τους ανθρώπους να είναι σταθεροί στην εργασία τους. Η σταθερότητα είναι εκείνη που ο Φραγκλίνος επιδιώκει όταν καλεί τους προτεστάντες να προσέχουν την συμπεριφορά τους: «οι πιο ασήμαντες πράξεις που επιδρούν στην πίστη ενός ανθρώπου πρέπει να προσέχονται. Ο ήχος του σφυριού σου στις πέντε το πρωί ή στις οχτώ το βράδυ, που τον ακούει ο δανειστής σου, τον καθησυχάζει για έξι μήνες παραπάνω» (Weber 2001:43).

Πέμπτη αρχή είναι η διάθεση για σκληρή δουλειά. Η σκληρή δουλειά είναι μια αξία που πηγάζει κατευθείαν από την προτεσταντική ηθική της εργασίας. Η διάθεση για σκληρή δουλειά είναι καθοριστικής σημασίας για τον στόχο. Η βασική αρχή του προτεσταντισμού είναι πως η σκληρή δουλειά είναι το θέλημα του Θεού και για το λόγο αυτό ο πιστός πρέπει να επιδιώκει τη σκληρή δουλειά ως απόδειξη της Χάρης του Θεού.

Έκτη αρχή είναι τα χρήματα. Ο στόχος της απόκτησης χρημάτων είναι ακόμα μια παλιά προτεσταντική αρχή και ειδικά μια αρχή του καλβινισμού. Η αντίληψη πως τα χρήματα αποτελούν απόδειξη της Θείας Χάρης συνεχίζει να κυριαρχεί. Η βασική αρχή του προτεσταντισμού είναι πως η σκληρή εργασία και ο ασκητικός βίος φανερώνουν ποιοί άνθρωποι θα κερδίσουν μια θέση στον παράδεισο της μεταθανάτιας ζωής. Στη συνέχεια, όμως, αυτή η θεμελιώδης προτεσταντική αρχή υιοθετήθηκε από τον καλβινισμό και τον πιετισμό, τα παρακλάδια του προτεσταντισμού, και ερμηνεύθηκε ως το μέσο για την απόκτηση χρημάτων, που

είναι η απόδειξη της πραγματικής Θείας Χάρης. Ο Himanen διαπιστώνει πως αυτή η αρχή συνεχίζει να κυριαρχεί στην εποχή της πληροφορίας.

Τέλος, η έβδομη αρχή είναι η λογοδοσία για το αποτέλεσμα. Η λογοδοσία για το αποτέλεσμα ακολουθεί τη παλιά προτεσταντική αρχή που έθεσε ο Φραγκλίνος: «να προσέχεις όλα όσα έχεις και σύμφωνα με αυτά να ζεις. Το λάθος στο οποίο πέφτουν πολλοί άνθρωποι που έχουν πίστη στην αγορά είναι ότι ξεχνάνε αυτόν τον κανόνα. Για να το αποφύγεις, κράτησε έναν ακριβή λογαριασμό για τα έξοδα και τα έσοδα σου. Αν κάνεις τον κόπο να προσέξεις μια φορά τις λεπτομέρειες (...) θα αποκαλύψεις πόσο καταπληκτικά μικρές, ασήμαντες δαπάνες συγκεντρώνουν μεγάλα ποσά και θα διαπιστώσεις αυτό που μπορούσε να είχε εξοικονομηθεί» (Weber 2006:44). Μέσα από τη λογοδοσία για το αποτέλεσμα ο άνθρωπος υπολογίζει καλύτερα τα αποτελέσματα των πράξεών του. Ο υπολογισμός αυτός είναι καθοριστικός για τη βελτίωση της διαδικασίας βελτίωσης του εαυτού αλλά και για τη βελτίωση της παραγωγής σε μια επιχείρηση.

Αν κάποιος δρα σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές θα πετύχει τον αρχικό του στόχο. Ο ντετερμινισμός, που είναι ενσωματωμένος σε όλες τις αρχές του σχεδίου, είναι εμφανής. Εμφανής είναι, επίσης, η σωτηρία και ο μεσσιανικός λόγος των αρχών. Με τον ίδιο τρόπο που οι προτεσταντικές αρχές προέτρεπαν τους πιστούς να υπακούσουν για να πετύχουν τη σωτηρία, ο οδηγός αυτοβελτίωσης προτρέπει να ακολουθήσουν οι αναγνώστες τις αρχές του, προκειμένου να εξασφαλίσουν τη σωτηρία στον επίγειο κόσμο.

Ο Himanen θεωρεί πως οι παραπάνω αρχές είναι οι αρχές της προτεσταντικής ηθικής, όπως έχουν διαμορφωθεί και λειτουργούν στην εποχή της πληροφορίας. Οι παραπάνω αρχές στοχεύουν στη βελτίωση του ατόμου, αλλά δεν απορρέουν από το άτομο. Για τον Φινλανδό στοχαστή οι παραπάνω αρχές προέρχονται από τον κόσμο των επιχειρήσεων και από τον κόσμο των κρατών που λειτουργούν σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές. Ακόμα και σε αυτές τις αρχές υπάρχει μια εσωτερική ιεραρχία. Η απόκτηση χρημάτων είναι στην ανώτερη βαθμίδα και η εργασία στην δεύτερη βαθμίδα. Όπως ακριβώς συμβαίνει και στις επιχειρήσεις και στα κράτη. Το κέρδος είναι ο υπέρτατος στόχος και η δουλειά έρχεται στη συνέχεια. Η σταθερότητα είναι

ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας, καθώς εξασφαλίζει την πορεία προς τον στόχο και η ευελιξία είναι που επιτρέπει στις επιχειρήσεις να ξεπερνούν τις δυσκολίες της αγοράς. Ο συνδυασμός της σταθερότητας και της ευελιξίας είναι που επιτρέπει στις επιχειρήσεις που δρουν στη δικτυακή κοινωνία να συνδέουν και να αποσυνδέουν συνεργάτες. Η επιχείρηση που πρέπει να παραμένει σταθερή είναι ο κόμβος και οι συνεργάτες που έχουν τις απαραίτητες κάθε φορά δεξιότητες είναι οι συνδέσεις του κόμβου. Ο κόμβος συνδέεται όποτε έχει ανάγκη με τους συνεργάτες, αλλά αποσυνδέεται όταν δεν χρειάζεται άλλο τις υπηρεσίες τους. Είναι το προϊόν που επιλέγει τους συνεργάτες και όχι το αντίστροφο. Η βελτιστοποίηση του χρόνου είναι ξεκάθαρος στόχος των επιχειρήσεων ήδη από την ανακάλυψη του φορντικού μοντέλου παραγωγής. Η αποφασιστικότητα είναι καθοριστικής σημασίας συνθήκη για την κάθε επιχείρηση και, τέλος, η λογοδοσία για το αποτέλεσμα είναι η αιτία επιβράβευσης ή απομάκρυνσης των ανθρώπων που επιδίωξαν την επίτευξη του στόχου.

Οι παραπάνω κανόνες επιτυχίας προέρχονται από τις πρακτικές των δικτυακών επιχειρήσεων και των κρατών και καταλήγουν να διαμορφώνουν τη ζωή των ατόμων, κατά τον Himanen. Οι άνθρωποι εφαρμόζοντας τις παραπάνω αρχές γίνονται «αυτοπρογραμματιζόμενοι εργάτες» (Himanen 2001:127). Ο εργάτης διαχειρίζεται τη ζωή του με τρόπο όμοιο με τη διαχείριση μιας επιχείρησης και η ζωή γίνεται ένα σχέδιο που πρέπει να πραγματοποιηθεί. Το πνεύμα του πληροφορισμού ορίζεται από τον Himanen ως εξής: «η ικανότητα να λειτουργείς ευέλικτα σε ένα βελτιστοποιημένο δρόμο για κάθε στόχο του σχεδίου ενώ διατηρείται η σταθερότητα σε υψηλή ταχύτητα» (Himamen 2001:128).

Ο άνθρωπος δρώντας σε τέτοιο περιβάλλον καταλήγει να σκέφτεται όπως ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής. Τα ανθρώπινα στοιχεία χάνονται προς όφελος της επίτευξης κέρδους. Η απώλεια των ανθρώπινων χαρακτηριστικών στις ανθρώπινες σχέσεις είναι που ενεργοποιεί τους χάκερ καπιταλιστές να ενδιαφερθούν για τους συνανθρώπους τους. Σαν παραδείγματα της φροντίδας των χακερ καπιταλιστών ο Himanen παραθέτει το «ρολόι του αργού τώρα». Το συγκεκριμένο ρολόι μετράει δεκαετίες και όχι ώρες με στόχο να υπενθυμίζει στους ανθρώπους πως η ταχύτητα δεν μετράει καθώς στο βάθος του χρόνου όλες οι ώρες φαίνονται μικρές. Επιπλέον,

επικαλείται διάφορα ιδρύματα για την επιμόρφωση των ανθρώπων που δεν γνωρίζουν καθόλου το διαδίκτυο, ένα πρόβλημα γνωστό ως ψηφιακό χάσμα, και τέλος παραδείγματα χάκερ καπιταλιστών που ίδρυσαν νοσοκομεία (Himanen 2001:135).

6.2 Η ηθική του διαδικτύου (nethic)

Οι χάκερ εφαρμόζουν τις ηθικές αρχές τους και στο διαδίκτυο διαμορφώνοντας μια ηθική του διαδικτύου για τον Himanen (nethic). Η ηθική των χάκερ στο διαδίκτυο εφαρμόζεται πρακτικά μέσα από καθημερινές πρακτικές. Στο διαδίκτυο οι χάκερ εργάζονται προκειμένου να διατηρήσουν τρεις αρχές. Η πρώτη αρχή είναι η ελευθερία έκφρασης. Η ελευθερία έκφρασης αποτελεί μία αρχή που οι χάκερ υπερασπίζονται. Η ελευθερία στο χώρο του διαδικτύου αποτελεί μία από τις προϋποθέσεις δημιουργίας του. Οι χάκερ θεωρούν πως κάθε φωνή πρέπει να εκφράζεται στο διαδίκτυο. Η καταγωγή, η ηλικία ή οποιαδήποτε άλλα χαρακτηριστικά δεν πρέπει να εμποδίζουν τους ανθρώπους να συμμετέχουν στο διαδίκτυο. Οι απόψεις δεν πρέπει να περιορίζονται ακόμα και αν οι υπόλοιποι δεν συμφωνούν. Η ελευθερία έκφρασης στο διαδίκτυο αποτελεί στόχο διαφόρων απολυταρχικών κυβερνήσεων που επιδιώκουν να περιορίσουν την πληροφόρηση των ανθρώπων.

Το παράδειγμα που ο Himanen αναλύει, προκειμένου να δείξει τη σημασία της ελευθερίας στο διαδίκτυο που οι χάκερ υπερασπίζονται, είναι ο πόλεμος στο Κόσσοβο. Η κυβέρνηση της Σερβίας επιβάλλοντας λογοκρισία στους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς περιόρισε την πληροφόρηση για την κατάσταση του Κοσσόβου. Όμως, κάτοικοι του Κοσσόβου κατάφεραν με τη βοήθεια του διαδικτύου να προβάλουν την εμπόλεμη κατάσταση και τις δυσκολίες που βίωναν. Μέσα από ανταλλαγή mail και μέσα από την αναμετάδοση ραδιοφωνικού προγράμματος από το διαδίκτυο, οι κάτοικοι του Κοσσόβου γνωστοποίησαν τα προβλήματά τους σε όλο τον κόσμο. Οι χάκερ παρείχαν σημαντική βοήθεια στην αναμετάδοση ραδιοφωνικών μηνυμάτων, βοηθώντας πρακτικά την ελευθερία έκφρασης ενάντια στην κυβερνητική λογοκρισία. Η λογοκρισία στο χώρο του διαδικτύου είναι δύσκολο να επιτευχθεί και σίγουρα δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσα από ένα μόνο κράτος. Οι χάκερ του διαδικτύου εκτείνονται σε παγκόσμιο επίπεδο και όμοια η ελευθερία έκφρασης δεν είναι δυνατό να περιοριστεί σε τοπικό επίπεδο.

Η περίπτωση του Κοσσόβου αποτελεί μία απόδειξη, για τον Himanen, για την ηθική των χάκερ. Οι χάκερ στο παράδειγμα του Κοσσόβου απέδειξαν πως το

διαδίκτυο είναι ένα αναντικατάστατο μέσο επικοινωνίας, καθώς παρέχει τις τεχνικές δυνατότητες για μαζική αλλά και για προσωπική επικοινωνία. Η ανταλλαγή ηλεκτρονικών μηνυμάτων ανθρώπων από το Κόσσοβο με ανθρώπους από όλο τον κόσμο και η αναμετάδοση ραδιοφωνικών μηνυμάτων αποδεικνύει την παραπάνω θέση. Οι χάκερ βοήθησαν τους ανθρώπους να αξιοποιήσουν τη δυνατότητα επικοινωνίας παρά τη λογοκρισία, αποδεικνύοντας πως ο χώρος του διαδικτύου διαφέρει. Επιπλέον, το παράδειγμα του Κοσσόβου απέδειξε πως η χρήση του διαδικτύου δεν επιβάλλεται να έχει ένα μαζικό χαρακτήρα. Το σημαντικό στο χώρο του διαδικτύου είναι να έχουν την δυνατότητα να διαδίδονται οι πληροφορίες. Η ηθική αρχή των χάκερ είναι εμφανής: «οι πληροφορίες πρέπει να είναι ελεύθερες».

Η δεύτερη αρχή που οι χάκερ επιδιώκουν να προστατεύσουν στο διαδίκτυο είναι η προστασία των προσωπικών δεδομένων, κατά τον Himanen. Τα προσωπικά δεδομένα του κάθε χρήστη είναι πολύ ευάλωτα στο χώρο του διαδικτύου. Πολλές ιστοσελίδες κρατούν δεδομένα του χρήστη που τις επισκέφθηκε και η παρακολούθηση της δραστηριότητας του κάθε χρήστη είναι εύκολη υποθέση. Τα κράτη έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν την πρόσβαση σε συγκεκριμένες ιστοσελίδες και αρκετά κράτη ασκούν αυτή τη δυνατότητα (Κίνα, κράτη της Μέσης Ανατολής). Η δραστηριότητα του χρήστη στο διαδίκτυο, λοιπόν, μπορεί να ελεγχθεί αλλά κυρίως μπορεί να γίνει παρακολουθηθεί. Οι χάκερ είναι ενάντια σε αυτή την κρατική δυνατότητα και για αυτό το λόγο αναπτύσσουν συστήματα κρυπτογράφησης. Η κρυπτογράφηση καθιστά δύσκολη την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων του χρήστη και ταυτόχρονα προστατεύει τα προσωπικά του δεδομένα. Η κρατική παρακολούθηση δεν αποτελεί, όμως, τον βασικό εχθρό των χάκερ στο θέμα των προσωπικών δεδομένων.

Ο βασικός εχθρός των χάκερ στο θέμα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων είναι οι επιχειρήσεις κατά τον Himanen (Himanen 2001:99). Οι επιχειρήσεις μελετώντας τις επισκέψεις του χρήστη στις ιστοσελίδες του διαδικτύου μπορούν να διαμορφώσουν ένα προφίλ για τον κάθε χρήστη. Η διαμόρφωση του προφίλ γίνεται εφικτή καθώς πολλές ιστοσελίδες κρατούν ίχνη από τις επισκέψεις του κάθε χρήστη (cookies). Τα ίχνη αυτά απομνημονεύουν τις επισκέψεις του χρήστη καθώς και τον χρόνο που ο χρήστης παρέμεινε στην ιστοσελίδα. Οι

πληροφορίες αυτές διαμορφώνουν το προφίλ του κάθε χρήστη για τις επιχειρήσεις που έχουν πρόσβαση στα ίχνη. Η διαμόρφωση του προφίλ του κάθε χρήστη έχει δύο πολύ σημαντικές επιπτώσεις. Η πρώτη επίπτωση είναι η στοχευμένη διαφήμιση. Η επίσκεψη συγκεκριμένων ιστοσελίδων δίνει τις απαραίτητες πληροφορίες στις εταιρίες για τα ενδιαφέροντα του χρήστη με συνέπεια να προβάλλονται διαφημίσεις με περιεχόμενο που ενδιαφέρει τον χρήστη. Τη θέση των διαφημίσεων στα μαζικά μέσα ενημέρωσης καταλαμβάνει η εξατομικευμένη διαφήμιση, ένα από τα όνειρα των επιχειρήσεων. Τα προσωπικά δεδομένα στην περίπτωση αυτή αξιοποιούνται με στόχο το χρηματικό κέρδος. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων χάνεται και ο χρήστης γίνεται στόχος διαφημίσεων. Τα ενδιαφέροντα και ο προσωπικός χώρος του χρήστη αξιοποιούνται με στόχο το εμπορευματικό κέρδος. Η στοχευμένη διαφήμιση είναι η πρώτη από τις δύο επιπτώσεις της αξιοποίησης των προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο από επιχειρήσεις.

Η δεύτερη επίπτωση είναι πως η απομνημόνευση των δραστηριοτήτων και των επισκέψεων του χρήστη στο διαδίκτυο δίνουν τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις να αξιολογούν τους ανθρώπους που είτε δουλεύουν στις επιχειρήσεις είτε επιθυμούν να δουλέψουν στις επιχειρήσεις. Τα ίχνη στο διαδίκτυο είναι δύσκολο να σβηστούν και για αυτό το λόγο οι επιχειρήσεις μπορούν να γνωρίζουν πληροφορίες για τους εργαζόμενους και με βάση αυτές τις πληροφορίες να τους αξιολογούν. Ο Himanen αναφέρει παραδειγματικά πως η πρόσληψη ενός εργαζομένου μπορεί να κριθεί από τις ιστοσελίδες που επισκέφθηκε στην εφηβική του ηλικία (Himanen 2001:102). Καμία δράση δεν παραμένει κρυφή όταν πραγματοποιείται στο διαδίκτυο και οι επιχειρήσεις αξιοποιώντας την τεχνολογία μπορούν να ελέγχουν τους υποψήφιους εργαζόμενους καλύτερα από ποτέ. Η αξιοποίηση των προσωπικών δεδομένων από τις επιχειρήσεις δεν σταματά μόνο στην πρόσληψη. Οι εταιρίες έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν τη δραστηριότητα στο διαδίκτυο των εργαζομένων τους και με βάση αυτό το έλεγχο να τους κρίνουν. Η παραβίαση προσωπικών δεδομένων, όπως του προσωπικού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, είναι μία από τις πρακτικές των επιχειρήσεων.

Οι χάκερ γνωρίζουν τους παραπάνω κινδύνους και επιδιώκουν την προστασία των προσωπικών δεδομένων, επειδή ο σεβασμός στο άτομο είναι μία από τις αξίες τους. Οι χάκερ εργάζονται προκειμένου η προστασία των προσωπικών δεδομένων να είναι εφικτή. Για το λόγο αυτό στοχεύουν στη δημιουργία λογισμικών ανταλλαγής πληροφοριών και διαμοιραστών (server) που δεν θα αποκαλύπτουν τη ταυτότητα των χρηστών (Himanen 2001:105).

Είναι πολύ σημαντική η παρατήρηση του Himanen για τη σημασία των προσωπικών δεδομένων στο χώρο του διαδικτύου: «στο μέλλον ο ιδιωτικός χώρος δεν θα είναι απλώς μια θεωρητική έννοια αλλά και μια τεχνολογική» (Himanen 2001:105). Η εργασία των χάκερ, λοιπόν, στοχεύει στην προστασία του ψηφιακού ιδιωτικού χώρου, ενός χώρου που θα αποτελέσει ένα νέο περιβάλλον διαμάχης για τα προσωπικά δικαιώματα.

Η τρίτη αρχή που ακολουθούν οι χάκερ στη σχέση τους με το διαδίκτυο είναι το αίτημα για ενεργή δραστηριότητα των χρηστών. Με το όρο ενεργή δραστηριότητα ο Himanen εννοεί την ώθηση για συμμετοχή στα δρώμενα του διαδικτύου αντί για παθητική κατανάλωση πληροφοριών. Μία από τις σημαντικές διαφορές του διαδικτύου από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, άλλωστε, είναι η δυνατότητα συμμετοχής του χρήστη. Ο Himanen είναι απαισιόδοξος ως προς αυτό το αίτημα των χάκερ, καθώς θεωρεί πως η ενεργή συμμετοχή στο διαδίκτυο θα προέλθει μόνο μέσα από μία αλλαγή της ηθικής της εργασίας. Η παθητική τήρηση ενός ωραρίου επιφέρει και την παθητική συμμετοχή στο διαδίκτυο και «μόνο όταν τα άτομα αυτό-οργανώσουν την εργασία τους, θα γίνουν ενεργοί δημιουργοί στον ελεύθερό τους χρόνο» (Himanen 2001:109). Οι χάκερ με την εργασιακή ηθική τους δείχνουν τον δρόμο, κατά τον Himanen, που μπορεί να οδηγήσει στην απελευθέρωση του χρόνου για την πραγματοποίηση των προσωπικών επιθυμιών και για την ενεργή συμμετοχή στο χώρο του διαδικτύου.

Οι παραπάνω αρχές που εφαρμόζουν οι χάκερ στο διαδίκτυο αποτελούν συνέχεια της εργασιακής ηθικής τους. Οι χάκερ εργάζονται σε προγράμματα που στοχεύουν στην ελευθερία της έκφρασης, στην προστασία των προσωπικών δεδομένων και στην ενεργή συμμετοχή των χρηστών. Η πραγματοποίηση των παραπάνω στόχων

θα αλλάξει τη συμπεριφορά των χρηστών τόσο απέναντι στη εργασία όσο και απέναντι στο ρυθμό της σύγχρονης ζωής.

6.3 Μια κριτική ανάλυση στο τρόπο που ο Himanen παρουσιάζει το έργο του Weber

Η ανάλυσης της έννοιας της εργασίας του Weber στο έργο του Himanen ακολουθεί τον τρόπο του Weber, αλλά δεν τον παρουσιάζει πλήρως, καθώς ξεχνά βασικές έννοιες. Η αρχική βάση της θρησκείας ως η πηγή της ηθικής διάστασης της συμπεριφοράς, ως εκείνη η ρυθμιστική αρχή που καθορίζει τους κανόνες συμπεριφοράς που προέρχονται από μια θεϊκή προσταγή και κυρίως η σημασία που είχε η θρησκεία τον 15^ο και τον 16^ο αιώνα δεν ερμηνεύονται εις βάθος. Η θρησκεία δεν ήταν όπως είναι σήμερα ο κόσμος της πληροφορικής. Η θρησκεία, και πιο συγκεκριμένα, η καθολική θρησκεία όριζε τη ζωή και τη στάση των πιστών απέναντι στη ζωή με απόλυτο τρόπο. Όσοι παρέκκλιναν από τους ηθικούς κανόνες της εκκλησίας δέχονταν τιμωρίες. Ακόμα ο προτεσταντισμός, ως ένα ακόμα πιο ισχυρό ρεύμα, ήταν ακόμα πιο σκληρό ως προς τη στάση του, επειδή οι ίδιοι οι πιστοί ήθελαν μια αυστηρή εκκλησία που θα τους εξασφάλιζε τη Θεία Χάρη. Ο προτεσταντισμός δεν εξαπλώθηκε από μόνος του, πολλοί πιστοί ζητούσαν την διαφοροποίηση από την καθολική εκκλησία και τη διαμόρφωση ενός αυστηρότερου πλαισίου ηθικών κανόνων. Τέλος, ακόμα μια έννοια που ξεχνά να πραγματευθεί ο Himanen, για τον Prug, είναι η ορθολογικότητα (Prug 2007:4). Η ορθολογικότητα που ο Weber προτείνει ως μια ακόμα καθοριστική έννοια για τη διαμόρφωση του καπιταλισμού δεν αναφέρεται πουθενά στο έργο του Himanen. Η ορθολογικότητα, η χρησιμοποίηση όλων των μέσων με τρόπο που να αποφέρει μεγαλύτερο κέρδος, είναι μια θεμελιώδης έννοια και η αγνόησή της ακυρώνει μεγάλο μέρος της ανάγνωσης του έργου του Weber. Ο Himanen αφήνει εκτός την έννοια της ορθολογικότητας είτε επειδή θεωρεί πως τα άτομα λειτουργούν ορθολογικά, είτε επειδή ξεχνά να ασχοληθεί με αυτή την έννοια εντελώς.

7. Διαφορετικές προσεγγίσεις

7.1 Η μαρξιστική θεώρηση των χάκερ

Η ηθική εργασίας των χάκερ που ο Himanen προτείνει έρχεται σε σύγκρουση με μια άλλη θεώρηση για τον τρόπο εργασίας των χάκερ. Οι χάκερ και οι πρακτικές τους ερμηνεύονται διαφορετικά από στοχαστές που έχουν μαρξιστική οπτική. Ένας από αυτούς του στοχαστές είναι ο Wark. Ο Wark διαχωρίζει τη θέση του από την ανάλυση του Himanen και προσεγγίζει τους χάκερ με μαρξιστικά εργαλεία. Για τον Wark, ο Himanen «προσπαθεί να συμφιλιώσει τους χάκερ με την ανυσματοκρατική τάξη» (Wark 2004: §72). Το έργο του ίδιου του Wark αναδεικνύει τους χάκερ ως την διάδοχη τάξη των βιομηχανικών εργατών και των αγροτών. Οι χάκερ είναι αυτοί που έχουν τη μεγάλη ευκαιρία να υπερβούν την αντίθεση μεταξύ της εξουσίας και της εξουσιαζόμενης τάξης. Οι χάκερ είναι οι φυσικοί διάδοχοι των προαναφερθέντων τάξεων, αλλά ταυτόχρονα και οι μόνοι που μπορούν να ανατρέψουν τα δεδομένα. Οι χάκερ έχουν το προνόμιο να κατέχουν οι ίδιοι τα μέσα που παράγουν πλούτου στη σύγχρονη κοινωνία, τα μέσα διαχείρισης της πληροφορίας. Για τον Wark, η συμμαχία των χάκερ με τους ανυσματοκράτες (στη ανάλυσή του οι ανυσματοκράτες είναι οι κάτοχοι του πλούτου και έρχονται ως συνέχεια των βιομηχάνων και των γαιοκρατών) είναι μόνο προσωρινή, επειδή οι ίδιοι οι χάκερ δεν έχουν αντιληφθεί πως αποτελούν μια ενιαία τάξη.

Η σχέση των χάκερ με το προϊόν της εργασίας τους αποτελεί αντικείμενο ανάλυσης από τον Tom Chance. Η σχέση των χάκερ με την εργασία, με το προϊόν της εργασίας και με τους άλλους ανθρώπους λαμβάνουν μια διαφορετική μορφή από την παραδοσιακή καπιταλιστική σχέση (Chance 2005:15).

Η σχέση με την ίδια τη φύση της εργασίας είναι διαφορετική από την εργασία στο καπιταλιστικό σύστημα. Ο χάκερ οργανώνει ο ίδιος τον χρόνο του και ο ίδιος εθελοντικά παράγει λογισμικό. Ο Chance παρατηρεί πως οι χάκερ δουλεύουν με «αυτοοργάνωση της εργασίας, με επιθυμία να βελτιώσουν τις ικανότητές τους, συναντώντας πνευματικές προκλήσεις και όλα αυτά αυξάνουν τις παραγωγικές δυνάμεις των χάκερ» και με αυτό τον τρόπο οι χάκερ ξεπερνούν την αλλοτρίωση της εργασίας τους (Chance 2005:26). Η εθελοντική διάσταση της εργασίας των χάκερ

είναι ακόμα μια παράμετρος που χρειάζεται ανάλυση. Η παραγωγή λογισμικού εθελοντικά και η παροχή του στους υπόλοιπους χρήστες προϋποθέτει πως οι χάκερ αρέσκονται στην δημιουργία με αυτούς τους όρους. Σε αντίθετη περίπτωση, η παραγωγή λογισμικού εθελοντικά θα ήταν καταδικασμένη να σταματήσει. Η διάθεση για εργασία και διασκέδαση δημιουργεί τη βάση για αντίσταση στις ιεραρχικά δομημένες επιχειρήσεις και δίνει τη δυνατότητα για μια νέα αυτοοργάνωση του χρόνου και της εργασίας που δεν αλλοτριώνει τον άνθρωπο από την φύση της εργασίας του.

Η σχέση των χάκερ με το προϊόν είναι διαφορετική από την παραδοσιακή μορφή της αποξένωσης του καπιταλιστικού συστήματος. Οι χάκερ παράγουν προϊόντα που δεν είναι ανταγωνιστικά και για αυτό το λόγο μπορούν να χρησιμοποιούν και οι ίδιοι το προϊόν τους, ενώ το μοιράζονται με τους υπόλοιπους χρήστες. Οι χάκερ με αυτό τον τρόπο δεν χάνουν την επαφή με το προϊόν που παράγουν αντίθετα συνεχίζονται να το εξελίσσουν και να το διαμορφώνουν ακόμα και μετά την κυκλοφορία του. Επιπλέον, το λογισμικό που παράγουν δεν εντάσσεται πλήρως στην εμπορευματική διαδικασία, επειδή στις περισσότερες κοινότητες παραγωγής λογισμικού οι χάκερ δεσμεύονται νομικά από ιδιαίτερα πνευματικά δικαιώματα. Τα πνευματικά δικαιώματα που ακολουθούν οι κοινότητες χάκερ περιλαμβάνουν την μη εμπορευματοποίηση των παραγόμενων λογισμικών προϊόντων. Η νομοθεσία δεν επιτρέπει την εμπορευματική χρήση και εξαιτίας αυτού οι χάκερ δεν μπορούν να πωλήσουν το λογισμικό που παράγουν. Αντίθετα, οφείλουν να παρέχουν δωρεάν το ίδιο το λογισμικό καθώς και τον πηγαίο κώδικά του. Ο χάκερ με αυτό τον τρόπο δεν αποκόπτεται από το λογισμικό για το κέρδος.

Τέλος, οι κοινωνικές σχέσεις που είναι αλλοτριωμένες στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής αλλάζουν χαρακτήρα στην περίπτωση των χάκερ. Οι σχέσεις ενός χάκερ με τους υπόλοιπους που παράγουν λογισμικό «χαρακτηρίζεται από έναν θετικό κύκλο, όσο περισσότεροι χάκερς παράγουν και αλληλεπιδρούν ο ένας με τον άλλο μέσα από τον διαμοιρασμό λογισμικού και πληροφοριών, τόσο περισσότερο παραγωγικές και επικοινωνιακές δυνάμεις αποκτούν» (Chance 2005:29). Ο χάκερ αλληλεπιδρά με τους άλλους χάκερ προκειμένου να παράγουν ένα λογισμικό ή προκειμένου να βελτιώσουν ένα λογισμικό. Οι ιδέες και ο ανοιχτός χαρακτήρας της

αλληλοεπικοινωνίας είναι βασικό χαρακτηριστικό της παραγωγής. Αυτή η διαδικασία ανοίγει τις προοπτικές ενός λογισμικού, καθώς οι νέες ιδέες διαμορφώνουν συνεχώς το προϊόν. Η επικοινωνία με τους υπόλοιπους τόσο κατά τη διαδικασία παραγωγής όσο και κατά τη διάρκεια χρήσης, με σκοπό να ανιχνευθούν τα λάθη και οι παραλείψεις, επιβάλλουν στους χάκερ την επικοινωνία. Με τους παραπάνω τρόπους, οι χάκερ δεν αλλοτριώνονται από τους υπόλοιπους χάκερ.

Ο Richard Barbrook τονίζει πως οι χάκερ αποτελούν τη νέα τάξη που έχει στην κατοχή της τα μέσα παραγωγής του μέλλοντος. Οι χάκερ μαζί με τους υπόλοιπους ειδικούς της τεχνολογίας δημιουργούν μια ενιαία τάξη που έχει στόχο τη διαμόρφωση μιας νέας ηθικής εργασίας, μια μειοψηφία που στοχεύει να επιβάλλει τις ιδέες και τις πρακτικές της. Η μειοψηφία θα διαμορφώσει νέες συνθήκες επειδή γνωρίζει το σωστό και ο υπόλοιπος κόσμος θα ακολουθήσει τη μειοψηφία με τρόπο όμοιο με την ρώσικη επανάσταση του 1917 (Barbrook 2000:14). Ο Barbrook θεωρεί πως οι χάκερ και οι ειδικοί της τεχνολογίας διαμορφώνουν μια εργασιακή συμπεριφορά που αποτελεί τη συνέχεια του κομμουνισμού. Η τεχνολογική υπεροχή ήταν η προτεραιότητα της ΕΣΣΔ από τη στιγμή που τα ηνία της ανέλαβε ο Στάλιν. Η τεχνολογική υπεροχή θα αποδείκνυε πως το κομμουνιστικό πρότυπο παραγωγής είναι το μέλλον της ανθρωπότητας. Με παρόμοιο τρόπο, τον 21^ο αιώνα η τεχνολογική ανάπτυξη είναι ο στόχος των τεχνολόγων και των χάκερ.

Ο παραλληλισμός δεν σταματά στην τεχνολογία. Η τεχνολογική εξέλιξη μέσα από τη χρήση των υπολογιστών και του διαδικτύου έκαναν δυνατό το διαμοιρασμό αρχείων. Μουσική, ταινίες, βιβλία μοιράζονται καθημερινά μεταξύ των χρηστών του διαδικτύου σε παγκόσμια κλίμακα. Η ελεύθερη πρόσβαση και η απόκτηση μέσα από τον διαδικτυακό διαμοιρασμό καλλιτεχνικών προϊόντων αποτελεί καθημερινή πρακτική. Η συνεργασία μεταξύ εκατομμυρίων ανθρώπων ανά τον κόσμο με στόχο τη διακίνηση μουσικής και ταινιών αποτελεί μορφή κομμουνιστικής πρακτικής. Οι άνθρωποι συνεργάζονται με στόχο την κατοχή μουσικών τραγουδιών ή ταινιών με τρόπο πρωτόγνωρο.

Από τις παραπάνω προσεγγίσεις προκύπτει πως οι χάκερ δεν θέτουν υπό αμφισβήτηση μόνο την προτεσταντική ηθική της εργασίας αλλά και την

καπιταλιστική μορφή της. Ο διαμοιρασμός αρχείων, η συνεργασία και η επικοινωνία διαμορφώνουν έναν διαδικτυακό κομμουνισμό. Η ανάλυση του Himanen ακολουθεί μια φιλελεύθερη προσέγγιση που θεωρεί το χάκεμα ως «μια νέα φιλοσοφία για τις επιχειρήσεις» (Jordan 2009:2). Υπό αυτή την φιλική προς τις επιχειρήσεις ανάλυση η ηθική των χάκερ έρχεται να αναμορφώσει την εργασιακή πρακτική των επιχειρήσεων, δημιουργώντας ένα ακόμα πιο ευέλικτο τρόπο εργασίας.

Από μία ακόμα μαρξιστική οπτική μπορούμε να θεωρήσουμε πως, εφόσον τα μέσα παραγωγής καθορίζουν τις εργασιακές σχέσεις και διαμορφώνουν ταξικές, κοινωνίες με τον τρόπο που ο Μαρξ περιγράφει σχετικά με την τεχνολογία του εργοστασίου που γεννά προλετάριους, η νέα οικονομία που στηρίζεται στην παραγωγή άυλων αγαθών διαμορφώνει με τη σειρά της νέες σχέσεις εξουσίας. Η τάξη που κυριαρχεί σε μια τέτοια ανάλυση είναι η τάξη που έχει την τεχνογνωσία παραγωγής άυλων αγαθών μέσα από την χρήση των νέων τεχνολογιών. Η τάξη που βρίσκεται υπό εξουσία είναι η τάξη που δεν έχει πρόσβαση σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Μια τέτοιου είδους ανάλυση μας οδηγεί στην ανάλυση του Barbrook περί μιας πεφωτισμένης μειοψηφίας που οδηγεί το νέο μοντέλο της οικονομίας. Η ηθική των χάκερ και ο τρόπος διαχείρισης του διαδικτύου απαιτεί περισσότερα βήματα για την μείωση του ψηφιακού χάσματος.

Ο Himanen απορρίπτει μια κομμουνιστική προοπτική για την εργασιακή ηθική των χάκερ καθώς «ο καπιταλισμός και ο κομμουνισμός και η νέα οικονομία της πληροφορίας απλώς διαδίδουν τη μορφή της προτεσταντικής ηθικής που θεωρούν καθαρότερη» (Himanen 2001:61). Ο Himanen, όμως, με αυτή του τη θέση ξεχνά το στόχο της εργασίας στην κομμουνιστική θεώρηση. Η εργασία και η υποταγή σε ένα εξουσιαστικό μοντέλο είναι στάδια που μεσολαβούν μέχρι την επίτευξη της κομμουνιστικής, αταξικής κοινωνίας και όχι αιώνιες καταστάσεις.

7.2 Προς μια δημιουργικότητα έγκλειστη;

Ο Himanen θεωρεί τη δημιουργικότητα την υπέρτατη αξία που ακολουθούν οι χάκερ. Η δημιουργικότητα των χάκερ, όμως, δεν ακολουθεί μόνο την οδό της εθελοντικής ανιδιοτελούς συνεισφοράς με σκοπό τη χαρά της δημιουργίας μέσα από την παραγωγή λογισμικού. Στις κοινότητες δημιουργίας ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού έχουν εισχωρήσει και εταιρείες με καθαρά εμπορευματικούς στόχους όπως η IBM. Η συμμετοχή εμπορευματικών εταιρειών στην παραγωγή ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού διαμορφώνει τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία νέου είδους εμπορευματικών μορφών.

Μεγάλες εταιρίες πληροφορικής συμμετέχουν στην παραγωγή ανοιχτού/ελεύθερου λογισμικού έχοντας δύο στόχους. Ο πρώτος στόχος είναι η λήψη τεχνογνωσίας στην παραγωγή μέσα από τη συμμετοχή και τη συζήτηση με χάκερ. Η εταιρία εξαιτίας των πνευματικών δικαιωμάτων των κοινοτήτων δεν μπορεί να πουλήσει το προϊόν που παράγεται αλλά μπορεί να δημιουργήσει ένα παρόμοιο προϊόν μέσα από τις γνώσεις που οι άνθρωποι της απέκτησαν. Ο δεύτερος στόχος είναι η εξασφάλιση κέρδους μέσα από την παροχή υπηρεσιών διαμόρφωσης του λογισμικού στις ανάγκες του χρήστη αλλά και μέσα από την παραγωγή υλικών αντικειμένων που θα ταιριάζουν στις εφαρμογές του ελεύθερου/ανοιχτού λογισμικού. Η δημιουργικότητα με αυτό τον τρόπο εγκλωβίζεται σε μια νέου είδους εμπορευματική μορφή. Η αξία της δημιουργικότητας, που ο Himanen επαινεί, συνεχίζει να υπάρχει αλλά με διαφορετικό τρόπο. Οι επιχειρήσεις βοηθούν στην παραγωγή ελεύθερου/ανοιχτού λογισμικού αλλά παράγουν ταυτόχρονα κέρδος. Οι χάκερ δημιουργούν ακόμα πιο βελτιωμένα λογισμικά προγράμματα, αλλά παρέχουν στις επιχειρήσεις τεχνογνωσία.

Επιπροσθέτως, η δημιουργικότητα των χάκερ δημιουργεί νέες μορφές εμπορευματοποίησης προϊόντων. Ο καινούργιος χαρακτήρας εμπορευματοποίησης που εμφανίζεται προέρχεται από την ταυτόχρονη εμπορευματική και δωρεάν μορφή των λογισμικών. Πολλά λογισμικά διατίθενται σε δύο μορφές. Η πρώτη μορφή είναι η ελεύθερη δωρεάν μορφή του λογισμικού όπου ο καθένας μπορεί να

προμηθευτεί και να χρησιμοποιήσει το λογισμικό ελεύθερα. Η δεύτερη μορφή είναι η εμπορευματική μορφή όπου το λογισμικό είναι σε CD και πωλείται έναντι αντιτίμου. Οι δύο μορφές συνυπάρχουν δημιουργώντας ένα υβρίδιο εμπορευματοποίησης και δώρου (Barbrook 2000:27).

Η νέα εμπορευματική μορφή που συνδυάζει την εμπορική μορφή ενός λογισμικού και την ελεύθερη διανομή του αποτελεί μία από τις προκλήσεις της καλλιτεχνικής βιομηχανίας. Το διαδίκτυο έδωσε μια τεράστια ώθηση στην πειρατεία των πνευματικών δημιουργιών. Τραγούδια, ταινίες και βιβλία ανταλλάσσονται καθημερινά μέσω του διαδικτύου σε τόσο μεγάλο βαθμό ώστε ο Barbrook να μιλά για «διαδικτυακό κομμουνισμό» και για «τον αμερικανικό δρόμο προς τον κομμουνισμό»(2000:31). Η ευκολία ανταλλαγής, η ευκολία αποθήκευσης και το μηδενικό κόστος είναι τα χαρακτηριστικά της πειρατείας. Ο διαμοιρασμός αρχείων είναι μία από τις αρχές των χάκερ που θέλουν οι πληροφορίες να είναι ελεύθερες για όλους. Αν και για τις εταιρίες παραγωγής η πειρατεία αντιμετωπίζεται σαν καταστροφή, η πειρατεία αποτελεί μια μορφή που με τον κατάλληλο χειρισμό μπορεί να διαμορφώσει νέες ευκαιρίες για κέρδος. Ο Lessing παρατηρεί πως η πειρατεία αποτέλεσε βασικό στοιχείο στην ανάπτυξη του κινηματογράφου, του ραδιοφώνου, της τηλεόρασης. Η δημιουργική επινόηση νέων μέσων ξεκίνησε χωρίς τον περιορισμό των πνευματικών δικαιωμάτων (Lessig 2004). Για το κίνημα του ελεύθερου ανοιχτού λογισμικού, ο περιορισμός των πνευματικών δικαιωμάτων αποτελεί μια μορφή περιορισμού της δημιουργικότητας του ανθρώπου.

7.3 Η αναρχική θεώρηση των χάκερ

Οι χάκερ σίγουρα δεν δρουν με άναρχο τρόπο, έχουν μια οργάνωση που προσδιορίζεται από το πρόγραμμα που αναπτύσσουν. Οι χάκερ επιθυμούν έναν δικό τους ρυθμό εργασίας και το γεγονός αυτό τους κάνει να δυσανασχετούν απέναντι σε κάθε μορφή εξουσίας. Η αντιεξουσιαστική φύση προέρχεται από τις πρώτες κοινότητες χάκερ που στερούνταν την απεριόριστη πρόσβαση στους υπολογιστές. Ο Christian Imhorst βλέπει στους χάκερ το συνδυασμό δύο πλευρών της αμερικανικής ιστορίας, από τη μία την ιστορία του Ρήγκαν και από την άλλη την ιστορία των χίπις. Οι χίπις ως κίνημα που δεν στόχευε στην εξουσία, αλλά αντίθετα αδιαφορούσε για την εξουσία είχε στο επίκεντρο του τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος ήταν αυτός που έπρεπε να καθορίζει τη ζωή του και να καθορίζει κάθε στιγμή της και όχι να καταπιέζεται σε θεσμούς όπως η δουλειά. Ο Ρήγκαν αντιπροσώπευε το φιλελεύθερο κομμάτι των αμερικανών πολιτών και οι χάκερ σαφώς δεν επιθυμούν φραγμούς στη δουλειά τους. Η μείωση των περιορισμών από τη μεριά του κράτους του Νίξον και η επιθυμία για ζωή των χίπις εκπροσωπούνται από τους χάκερ κατά τον Imhorst (2005:8).

Ο Castells κάνει, επίσης, αναφορά για την αναρχική διάσταση που έχουν οι χάκερ από μια διαφορετική οπτική. Για τον Castells, η οργάνωση διαφόρων κινημάτων μέσα από το διαδίκτυο χωρίς ένα εξουσιαστικό πυρήνα καθώς και η δημόσια συζήτηση που παραμένει πάντα ανοιχτή για να συνεχιστεί αποτελούν πλευρές μια αναρχικής οπτικής που αναπτύσσεται στο διαδίκτυο (2007:8). Η αποκέντρωση, μια διαδικασία έμφυτη στο διαδίκτυο, είναι μια καθοριστικής σημασίας πλευρά του διαδικτύου που κρίνει και τον προσανατολισμό που θα έχει στο μέλλον για τον Castells. Η διατήρηση ελεύθερων δίαυλων επικοινωνίας και πληροφόρησης τίθεται αντιμέτωπη με την αυξανόμενη συγκέντρωση των καναλιών επικοινωνίας από μεγάλες εταιρείες που στοχεύουν στο κέρδος.

Οι ελεύθεροι δίαυλοι επικοινωνίας παρέχουν αυτονομία στο άτομο σε σχέση με τον κοινωνικό έλεγχο και παράλληλα παρέχουν τη δυνατότητα αυτοοργάνωσης των κινημάτων (Castells 2007:7). Οι υπολογιστές και το διαδίκτυο βοηθούν στη δικτύωση των ατόμων παρά την εξατομίκευση που επιφέρουν. Μέσα από την

διαδίκτυο οι άνθρωποι οργανώνουν κινήματα που μπορούν να αποκτήσουν παγκόσμιο χαρακτήρα, όπως το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης. Τα κινήματα μέσα από το διαδίκτυο μπορεί να μην έχουν μια υλική βάση, αλλά αποκτούν μια συνεχή παρουσία.

Μια ακόμη ενδιαφέρουσα οπτική για την αναρχική πλευρά του φαινομένου των χάκερ μπορούμε να παρατηρήσουμε και από την απουσία ενός ιεραρχικού μοντέλου για τη λήψη αποφάσεων. Οι χάκερ ακολουθούν χαρισματικές προσωπικότητες σαν το Torvalds, αλλά με τρόπο αντιεξουσιαστικό. Η απουσία εξουσίας βοήθησε στην εργασία και στην ανάπτυξη των λογισμικών προγραμμάτων. Οι διαφωνίες διευθετούνται από συζήτηση και πολλές φορές υπάρχουν έντονες διαφωνίες που οδηγούν στην απομάκρυνση από την κοινότητα ανάπτυξης λογισμικού και στη δημιουργία νέας κοινότητας. Ο κάθε χάκερ έχει τη δυνατότητα επιλογής του αντικειμένου εργασίας όπως μπορεί να επιλέξει και τη κοινότητα στην οποία θα συμμετάσχει.

Τέλος, το κίνημα του ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού είναι ένα κίνημα που αμφισβητεί την έννοια της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η πνευματική ιδιοκτησία για το κίνημα του ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού πρέπει να είναι ελεύθερη για αξιοποίηση από τους άλλους ανθρώπους. Κατά τον Imhorst «ο Stallman αξιώνει έναν εταιρικό αναρχισμό που εκφράζεται σε σχέση με την πνευματική ιδιοκτησία από την ελεύθερη διασκευή του ρητού του γάλλου αναρχικού Προυντόν πως η ιδιοκτησία είναι κλοπή» (2005:11).

Συμπεράσματα

Ο Himanen, μέσα από το έργο του, παρουσιάζει για πρώτη φορά μια συστηματική προσέγγιση της εργασίας των χάκερ στην εποχή της πληροφορίας. Η σύγκριση καθώς και η αντιστοιχία που επιχειρεί με το έργο του Weber είναι το μέσο του στοχαστή, προκειμένου να αναδείξει τη σημασία των ριζοσπαστικών αλλαγών στην εργασία. Επίσης, η σύγκριση με τον Weber, ήδη από τον τίτλο του βιβλίου, αντανakλά τη φιλοδοξία του Himanen να προσδώσει στην εργασία των χάκερ ιστορική σημασία ανάλογη με τη σημασία του βεμπεριανού προτεσταντισμού. Η ανάλυσή του αποτέλεσε την έναρξη της συζήτησης σχετικά με το ρόλο των χάκερ στη μεταβολή της εργασίας. Η θεώρηση του στηρίζεται, κυρίως, σε τρία πεδία που θεωρεί πως μεταβάλλονται από τους χάκερ στην εποχή της πληροφορίας: τη στάση απέναντι στα χρήματα, το χρόνο και την επιθυμία των ανθρώπων να δημιουργούν λογισμικό. Οι αναφορές του στοχαστή στις προτεσταντικές καταγωγές αρχές, όπως είναι το σταθερό ωράριο, η ορθολογική μεγιστοποίηση του κέρδους και η εργασία ως χρέος, πραγματοποιείται με απλουστευτικό τρόπο και με λογοτεχνικό ύφος, με σκοπό να δημιουργηθεί στον αναγνώστη ο συσχετισμός της προτεσταντικής ηθικής και της ηθικής των χάκερ.

Με ντετερμινιστικό και αναλογικό τρόπο, ο Φινλανδός στοχαστής θεωρεί πως η ηθική των χάκερ θα επικρατήσει στη μάχη που δίνει με την προτεσταντική ηθική. Ο ντετερμινιστικός χαρακτήρας του έργου αναδύεται από το συμπέρασμα πως η ηθική των χάκερ θα κυριαρχήσει στην εποχή της πληροφορίας όπως η προτεσταντική ηθική κυριάρχησε στην βιομηχανική εποχή. Η αναλογία που επιχειρεί ανάμεσα στην «Προτεσταντική Ηθική» του Weber και την ηθική των χάκερ, που ο ίδιος περιγράφει, αναδύεται σε όλο το έργο του. Οι βασικές έννοιες (χρήμα, εργασία, συνεργασία, γνωστοποίηση των συστατικών παραγωγής) που αντιπαραβάλλει, ενισχύουν το παραπάνω συμπέρασμα. Ο Himanen δεν αγνοεί τους υπόλοιπους παράγοντες, όπως το κέρδος ή τον αποκλεισμό των πληροφοριών, που διαμορφώνουν, μέχρι στιγμής, την εργασιακή συμπεριφορά, αλλά τους θεωρεί εμπόδια στην εξάπλωση της εργασιακής ηθικής των χάκερ που τελικά θα κυριαρχήσει. Ο Himanen είναι θετικά διακείμενος απέναντι στο μοντέλο εργασίας των χάκερ χωρίς να αντιλαμβάνεται τις προϋποθέσεις ή τα όρια που το χακερικό

εργασιακό πρότυπο συνεπάγεται. Η θετική στάση του προς το πρότυπο εργασίας των χάκερ τον οδηγεί σε υπερβολές όπως την ερμηνεία της βιβλικής δημιουργίας του κόσμου ως το πρώτο παράδειγμα της ηθικής των χάκερ, με τον Θεό να παρομοιάζεται με τον πρώτο χάκερ που με πάθος δημιουργεί για επτά συνεχόμενες μέρες, ανακαλύπτοντας συνεχώς νέες δυνατότητες δημιουργίας (Himanen 2001:152).

Το σημαντικό στοιχείο της ανάλυσης του Himanen είναι η πρωτοτυπία. Πρόκειται για μία από τις πρώτες αναλύσεις που τοποθετεί στο επίκεντρό της την εργασία στον υπολογιστή, προκειμένου να ερμηνεύσει τις αλλαγές στην εργασία. Για πρώτη φορά, οι χάκερ παρουσιάζονται ως οι πρωτοπόροι δημιουργοί ενός διαφορετικού προτύπου εργασίας, ακόμη και χωρίς να το επιδιώκουν συνειδητά. Ο Himanen προτάσσει το μοντέλο των χάκερ ως τον ιδεότυπο εργασίας στην εποχή της πληροφορίας που αναδεικνύει το μετασχηματισμό της εργασίας από το προτεσταντικό πρότυπο στο χακερικό.

Η ανάλυση του Himanen στηρίζεται στο γεγονός πως η εργασία με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του διαδικτύου είναι μια εργασία διαφορετική σε πολλούς τομείς από την εργασία στη βιομηχανική εποχή. Σύμφωνα τον Himanen, οι χάκερ αξιοποιούν τις δυνατότητες που παρέχει το ψηφιακό περιβάλλον προς όφελος του ανθρώπου. Αναμφίβολα, οι χάκερ έχουν μια σημαντική θέση στη διαμόρφωση της εργασίας στο ψηφιακό περιβάλλον, καθώς δημιούργησαν σε μεγάλο βαθμό τους υπολογιστές και το διαδίκτυο. Ο τρόπος με τον οποίο το πέτυχαν ήταν εμποτισμένος από την ελευθερία για δημιουργία, την κουλτούρα του δώρου, τη χαρά της εσωτερικής δημιουργίας και το αίσθημα της κοινότητας (Castells 2005:89-90). Οι προσδοκίες του Himanen για τον ιδεότυπο της εργασίας των χάκερ και τον ιστορικό της ρόλο έρχονται σε σύγκρουση εν μέρει με την πραγματικότητα. Σε αντίθεση με την απόλυτα θετική τοποθέτηση του Φινλανδού στοχαστή αναφορικά με την διάχυση του πνεύματος των χάκερ στο διαδίκτυο, η εμπορευματοποίησή του αναδεικνύει μία άλλη πλευρά της εργασίας στην εποχή της πληροφορίας, καθώς ολοένα και περισσότερες επιχειρήσεις εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες του δικτύου για να αυξήσουν τα κέρδη τους. Με τον παραπάνω τρόπο, οι χάκερ και οι ηθικοί τους κανόνες (ή παρά τους ηθικούς τους κανόνες)

γίνονται μέρος της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τα χαρακτηριστικά που αναλύει ο Himanen στην κουλτούρα των χάκερ, όπως η οριζόντια οργάνωση και το ευέλικτο ωράριο, αξιοποιήθηκαν από τις επιχειρήσεις προκειμένου να βελτιστοποιήσουν την παραγωγή τους.

Με βάση τον Himanen, το σημαντικό στοιχείο το οποίο οι χάκερ προσφέρουν, με το μοντέλο εργασίας τους, είναι η συνεργασία. Μέσα από τη συνεργασία βοήθησαν στη δημιουργία του διαδικτύου και την εξέλιξη των υπολογιστών. Όμως, ακριβώς το στοιχείο της συνεργασίας αξιοποιούν και οι επιχειρήσεις προκειμένου να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της παραγωγής. Οι επιχειρήσεις συνεργάζονται με ανθρώπους και εταιρίες προκειμένου να υλοποιήσουν ένα σχέδιο παραγωγής και το γεγονός αυτό ο Himanen το παραλείπει. Επιπροσθέτως, η ίδια η ανθρώπινη εργασία στην εποχή της πληροφορίας προϋποθέτει «ποιότητα και αυτονομία» (Castells 2005:121). Η ποιότητα, κατά τον Castells, χαρακτηρίζεται από την προσαρμογή του εργαζόμενου στις απαιτήσεις που κάθε φορά εμφανίζονται αλλά και το ταλέντο του να αξιοποιεί τις πληροφορίες και τα δεδομένα που εμφανίζονται με γρήγορο τρόπο. Η αυτονομία όμως έχει διττό χαρακτήρα. Η αυτονομία του ωραρίου από τη μία πλευρά, βέβαια, διευρύνει το χρόνο του εργαζόμενου και δεν τον καθλώνει σε ένα σταθερό ημερήσιο ωράριο, για τον Himanen και την ανάλυσή του για την εργασία των χάκερ, από την άλλη, όμως, για τον Castells, προσθέτει τον κίνδυνο της πλήρους και συνεχούς δέσμευσης στην εργασία (2005:123).

Πρέπει να σημειωθεί πως η πρόταση των χάκερ θέτει στο επίκεντρο και το ζήτημα του κέρδους. Το πρότυπο εργασίας των χάκερ, όπως αναλύεται από τον Himanen, προτείνει τη μείωση του κέρδους για τις επιχειρήσεις που στηρίζουν την κερδοφορία τους στην απόκρυψη πληροφοριών από τους ανταγωνιστές τους. Το μοντέλο των χάκερ προσβλέπει στη μείωση του κέρδους μέσα από την ανοιχτή πρόσβαση στη βάση δημιουργίας των προϊόντων. Το κέρδος δηλαδή δεν αποκτάται από την αποκλειστικότητα του προϊόντος αλλά από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του που το ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα προϊόντα. Οι χάκερ, κατά τον Himanen, εκκινούν από το λογισμικό λειτουργίας του υπολογιστή προκειμένου να υποστηρίξουν την ανοιχτή πρόσβαση στις πληροφορίες παραγωγής. Τα οικονομικά μεγέθη εταιριών που πωλούν κλειστό λογισμικό, όπως η Microsoft και η Apple,

είναι τεράστια ενώ το προϊόν που πωλούν μπορεί να παραχθεί με περισσότερο ποιοτικά χαρακτηριστικά σε χαμηλότερη τιμή. Η πώληση λογισμικού σε χώρες μεγαλώνει τη σημασία της κριτικής απέναντι στις εταιρίες κλειστού λογισμικού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ελλάδα που υπέγραψε συμφωνία με την Microsoft το 2006, με απευθείας ανάθεση, για τετραετή αποκλειστική συνεργασία, χωρίς τα συμφωνημένα αποτελέσματα να υλοποιηθούν. Το παράδειγμα της Ελλάδας πρέπει να συγκριθεί με το παράδειγμα άλλων χωρών, όπως η Ρωσία, ή δήμων, όπως το Βερολίνο, που επιλέγουν τη χρήση ανοιχτού λογισμικού. Με αφετηρία το λογισμικό του υπολογιστή και το κέρδος που προκύπτει από αυτό, η συζήτηση μπορεί να επεκταθεί και σε άλλους τομείς της οικονομικής ζωής. Η πρόταση του Φινλανδού στοχαστή, πάντως, αφορά στη μείωση της τιμής και όχι την εξάλειψη της αγοραστικής τιμής για το λογισμικό. Αναμφίβολα, υπάρχουν εναλλακτικές προοπτικές για το μοντέλο εργασίας που αναδύεται, πέρα από τις κυρίαρχες προτεσταντικής καταγωγής προτάσεις. Ο βαθμός υιοθέτησής τους αποτελεί ένα ερώτημα που μέλλει να απαντηθεί.

Συμπερασματικά, οι αρχές της ηθικής των χάκερ που προτείνει ο Himanen εφαρμόζονται ήδη στις ηλεκτρονικές επιχειρήσεις και τις μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες με τρόπο που δημιουργεί το ερώτημα: με τις πρακτικές των χάκερ επεκτείνεται ο καπιταλισμός ή μήπως βρισκόμαστε μπροστά στον ποιοτικό μετασχηματισμό του; Μέχρι στιγμής η ηθική των χάκερ διαχέεται, αλλά αξιοποιείται διαφορετικά από τους χάκερ και διαφορετικά από τις επιχειρήσεις. Επομένως, το ερώτημα για το εάν τα στοιχεία της ηθικής των χάκερ, όπως η δημιουργικότητα, το ευέλικτο ωράριο και η συνεργασία, μετασχηματίζουν ή καταργούν την καπιταλιστική λογική παραγωγής κέρδους παραμένει ανοιχτό.

Βιβλιογραφία

Anonymous, (χ.χ.), «*What is a hacker?*», στην ιστοσελίδα www.hackanonymous.com (τελευταία επίσκεψη: 17/8/2011)

Barbrook, R., (2000), «Cyber-Communism», *Science as Culture*, Volume 9, Number 1

Carnoy, M., (2000), *Sustaining the new economy*, New York, Russell Sage Foundation

Castells, M., (2007), *Ο νεοαναρχισμός και η σύγχρονη κοινωνία*, Αθήνα, εκδόσεις Ελευθεριακή Κουλτούρα

Castells, M., (2001), *Ο γαλαξίας του διαδικτύου*, μτφ. Ε.Αστερίου, Αθήνα, Καστανιώτης

Castells, M., Aoyama Y., (1994), «Paths towards the informational society: employment structure in G7 countries, 1920-1990», στο περιοδικό *International Labour Review*, volume 133, Number 1

Castells, M., (2003), «Ο πληροφοριακός τρόπος παραγωγής», *Η νεωτερικότητα σήμερα*, S.Hall (επιμέλεια), μτφ. Β.Τσακίρης, Θ.Τσακίρης, Αθήνα, Σαββάλας, 297-305

Chance, T., (2005), «*The hacker ethic and meaningful work*», ιστοσελίδα: <http://www.acrewoods.net/free-culture/the-hacker-ethic-and-meaningful-work> (τελευταία επίσκεψη: 15/6/2011)

Imhorst, C., (χ.χ.), «*Anarchy and source code*», ιστοσελίδα: http://athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=1254738 (τελευταία επίσκεψη: 15/6/2011)

Hall, S., Held, D., McGrew, A., (2003), «*Η νεωτερικότητα σήμερα*», μτφ. Θ.Τσακίρης, Β.Τσακίρης, Αθήνα, Σαββάλας

Hardt M., Negri, A., (2002), «*Αυτοκρατορία*», μτφ. Ν.Καλαϊτζής, Αθήνα, Scripta

Himanen, P., (2001), «*The hacker ethic and the spirit of information*», New York, Random House

Himanen, P., (2004), *Challenges of the global information society*, Finland, Parliament of Finland

Λάζος, Γ., (2001), *Πληροφορική και έγκλημα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη

Λύτρας, Α., (2000), *Κοινωνία και εργασία*, Αθήνα, Παπαζήσης

Lessig, L., (2004), *Free culture*, New York, Penguin Press

Levy, S., (1994), *Hackers: Heroes of the computing revolution*, New York, Delta Publishing

Mackenzie, A., (2001) «Open source software: when is a tool? What is a commodity?», *Science as culture*, Volume 10, Number 4

Mikkonen, Vaden, Vainio, (2007), «The protestant ethic strikes back: open sources developers and the ethic of capitalism» στο διαδικτυακό περιοδικό *First Monday*, Volume 12, Number 2

Prug, T., (2007), «Free software», ιστοσελίδα: http://events.ccc.de/congress/2007/Fahrplan/attachments/3_FreeSoftware.ToniPrug.Aug2007.pdf (τελευταία επίσκεψη: 14/6/2011)

Raymond, E., (2001), «Πώς να γίνεις χάκερ», μτφ. Α.Μικρόπουλος, ιστοσελίδα: <http://earthlab.uoi.gr/indy/hacker-howto-gr/> (τελευταία επίσκεψη: 14/6/2011)

Raymond, E., (χ.χ.), «Ο καθεδρικός και το παζάρι», ιστοσελίδα: http://www.sporos.org/bazaar_cathedral (τελευταία επίσκεψη: 19-4-2011)

Raymond, E., (1996), *The new hackers dictionary*, nanybooks.net

Rifkin, J., (1996), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, μτφ. Α.Αλαβάνου, Αθήνα, Λιβάνης

Sennett, R., (2008), *Η κουλτούρα του νέου καπιταλισμού*, μτφ. Τ.Παπαϊωάννου, Αθήνα, Σαββάλας

Stallman, R., (2002), *Free software, free society: selected essays of R.Stallman*, Boston, Free Software Foundation

Taylor, P., (1998), «Hackers: Cyberpunks or Microserfs?», στο περιοδικό *Information, communication and society*, Volume 1, Issue 4, σελίδες 401-419

Wark, M., (2006), *Ένα μανιφέστο των χάκερ*, μτφ. Ν.Καλαϊτζής, Αθήνα, εκδόσεις Scripta

Weber, M., (2006), *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*», μτφ. Μ.Κυπραίου, Αθήνα, Gutenberg

Weber, S., (2004), *The success of open source*, Massachusetts, Harvard University Press